

An ornate, gold-colored frame with intricate scrollwork and floral patterns, set against a dark green, textured background. The frame is rectangular with rounded corners and a central oval opening.

שער
האמונה
והייחוד
בהשם

חלק א'
מצוות
האמונה
בה'

חלק ב'
אמונת
הייחוד

פתח דבר

מטרת הספר היא להקנות ליוצר הספר ולקורא, ידע בסיסי ומקיף באמונת ישראל בהשם ובתורתו.

מאפייניו וייחודו בכך שהידע בו קובץ ונאסף מספרים ומאמרים שונים העוסקים באמונה לאורך היסטוריית עם ישראל עד לימנו אנו.

הרוח המנחה את יוצר הספר היא הצורך בלימוד עצמי, המעניק תוכן רלוונטי המקנה ידיעות וחיזוק האמונה בהשם ובתורתו. מטרה נוספת היא להוציאו לזיכוי הרבים לכל המבקש לחזק את יסודות אמונתו.

הספר מתאים לקורא שומר תורה ומצוות, המבקש להעמיק את הידיעות שלו באמונת ישראל בהשם ובתורתו, לצורך התחזקות, חיזוק וגיבוש האמונה היהודית בקרבו.

תוכן הספר נאסף מספרים מקובלים ומומלצים המצויים בספריות תורניות בבתי מדרשות.

איסוף התוכן והכתיבה סודרו ומוקמו בהתאמה לפי הנושאים, תוך התאמות קלות בסגנון הכתיבה, חידוד ושיפור המסר והתאמה לרצף הטקסט ולקורא.

הספר מחולק לנושאים ראשיים המודגשים כפי שמופיע בתוכן העניינים ותתי נושאים שאינם מודגשים. לכן אפשר ניתן לקרוא כל נושא מתחילתו בפני עצמו מאחר ואין חשיבות ללימוד

ברצף דווקא על פי הסדר הכתוב. כל נושא ניתן ללימוד והבנה בפני עצמו.

יהי רצון שהתוכן שבספר המושתת על ראשונים ואחרונים בעלי תורה, אמונה ומידות, ישפיעו ויחזקו את האמונה בהשם ובתורתו בקרב הקורא מבקש האמונה.

ירושלים ת"ו

י"ד טבת ה'תשפ"ד

שמערה

meir@ynrcollege.org

תוכן עניינים

חלק א' מצוות האמונה בה'

- מאמר יסודות האמונה יא
- הקדמה..... יא
- אפיון מצוות האמונה..... יא
- המצוות הרוחניות פעולתם ומעלתן כב
- האמונה בייחס למאמין כה
- התייחסות חז"ל לאמונה כשורש כל תרי"ג המצוות לא
- האמונה בה' - מצוות עשה לה
- עיקרי האמונה מט
- עיקרים לפי דברי חז"ל בתלמוד נ
- מניין העיקרים נא
- עיקרי האמונה על פי הרמב"ם נה
- העיקרים שמנה הרמב"ם..... נח
- נוסח אני מאמין בסידורי התפילה עא
- נהגו לקרוא את י"ג עיקרים בנוסח זה עג
- הפיוט יגדל אלוקים חי..... עג
- ששת היסודות המגבשות את האמונה עו

- פ האירועים המכווננים עליהם מבוססת האמונה..... פ
- פב ראשית האמונה התבוננות בבריאה ובהנהגה..... פב
- פא התבוננות באותות ובמופתים שנעשו לעם ישראל:..... פא
- פב אמונה וקבלה מחכמים:..... פב
- פג אמרות רבותינו בדרכי האמונה הלכה למעשה..... פג
- פד האמונה שהעולם עומד על לימוד תורה..... פד
- פה הציווי לעסוק בתורה מאיתו יתברך..... פה
- פו ממרכיבי מצוות האמונה להכיר בטוב ה'..... פו
- פז לזכור ולהודות את חסדי ה' :..... פז
- פח הזכירות שחייב כל אדם:..... פח
- פט אופן זכירתם:..... פט
- ק הסבר הזכירות, מקורם וטעמם..... ק
- קא תפילה לבית המקדש..... קא

חלק ב' מאמונת הייחוד

- קלה אמונת הייחוד..... קלה
- קלב מבוא: מושג הייחוד..... קלב
- קלג חיוב היהודי לדעת את אמונת הייחוד..... קלג

- הגדרת אמונת הייחוד קמ
- מצוות האמונה בייחוד הא-ל.....קמ
- ביאור ייחוד הא-ל על פי רבינו הרמח"ל.....קמ
- ייחוד האין סוף, יחוד רצונו ושליטתו יתברך.....קמ
- ייחוד האין סוף ברוך הוא הוא ענין ייחוד העליון.....קמב
- הייחוד העליון הוא היסוד המציאות, נאצלים ונבראים..... קמט
- ייחוד שליטתו - ברצון להטיב..... קנא
- תכלית הבריאה - (ייחוד המתגלה בהנהגה) - ההטבה.....קסב
- א. כללות הסדר המחוקק על פי התכלית:..... קסג
- ב. אופן סדר השכר, גילוי הייחוד וההטבה השלמה.....קסד
- ג. החזרת הרע לטוב.....קסט
- ד. כאשר הייחוד מתגלה - סוף הסיבוב:.....קע
- אמונת הייחוד הלכה למעשה..... קעג

חלק א'
מצוות
האמונה
בה'

מאמר יסודות האמונה

הקדמה

נשגב מדעתנו לקבוע הגדרות למשמעותה העמוקה של מצוות האמונה, יחד עם זאת, הדברה הראשונה בעשרת הדברות, מצווה אותנו על אמונה בא-ל "אנכי ה' אלוקיך" נאמרה מאיתו יתברך, לעסוק ולהתנהל בחיינו באמונה לק-ל ולכן ראוי ונכון לנו ללמוד את משמעותה עד היכן שידנו מגעת. בספר זה נשתדל בס"ד לאפיין את מצוות האמונה מתוך מאמרי חז"ל המשקפים את תפיסתם, קווי חשיבתם, במשמעות העמוקה של המושג אמונה.

אפיון מצוות האמונה

מצוות האמונה היא מצווה רוחנית² שנחשבת כבסיס ושורש ביהדות. אינה מאופיינת בעשיית מעשה פיזי או טכני, בקיומה

א שמות פרק כ פסוק ב

ב המושג מצוות רוחניות: רבנו בחיי זצוק"ל בהקדמה לשער היחוד קורה לחלק מהמצוות רוחניות "עניינים מהם רוחניים", הם מצוות שבין אדם למקום, קיומם בחלקים הרוחניים שבאדם.

כתב בספר "אור אברהם" - (ב שמות, המחבר, הרב אברהם בן מרדכי גולדמן מוועד היל, ירושלים, תשע"ה): "וכן מצינו בעשרת הדברות שבהם כלולות תרי"ג המצוות (במד"ד יג טו) ובפרטות הדברות מצינו שהדברות הראשונות הם מצוות רוחניות המורים על אהבת ה' ויראת ה' ואמונתו ית' והדברות

האחרונות הם מצוות בדברים שבגשמיות ודיבור השבת עומד בתווך לקשר בין הדברות הראשונות העליונות להמשך הדברות".

עוד כתב ב"אור אברהם" - (שוכב"ם המחבר, הרב אברהם בן מרדכי גולדמן מזוועהיל, ירושלים, תשע"ו): "וכאמור בפרשה זו נאמרו הדינים שבין אדם לחברו, כמו פרשת "כי תקנה עבד עברי" ופרשיות דיני הנזיקין ומפרש רש"י מה עליונים מסיני כלומר כמו שעשרת הדברות כולם נתנו למשה מסיני והם מצוות רוחניות, אף אלו המצוות הגשמיות נאמרו מסיני כלומר שכל העניינים הגשמיים הללו וכל סדר יומו של האדם הכוללים התעסקות בענייני הגשמיות כולם נאמרו למשה מסיני וצריך להתנהג עמם באופן של מצוות רוחניות".

וכן בספר זכרון לשמ"י (המחבר הרב שטרית, יוסף משה ירושלים תשס"ג): "ויש סוג של אנשים שהם נזהרים רק במצוות של בין אדם לחברו שיש בהם טעם והם נמשלים ללולב, שיש בתמרים רק טעם ואין בהם ריח, כי הם לא מדקדקים במצוות שבין אדם למקום מצוות רוחניות". "וגם ידוע מה שכתבו המפרשים ז"ל כי יש בתורה שני סוגי מצוות:

מצוות רוחניות המתייחסות אל השכל והנשמה, כמו מצות אהבת ה' יראת ה' וכל עיקרי האמונה אשר ארמון הדת בנוי עליהם, כמו מציאות האלוקים אחדות האלוקים וכו' מצוות אלו אין בהם לא דבור ולא מעשה והן מתייחסות אל השכל והנשמה כי הם רק עניין של אמונה בלב. ב מצוות מעשיות שצריך לעשותם בפועל בידיים והם מתייחסות אל הגוף כי הידים עושות והרגלים הולכות לעשות רצון הבורא וכן כל איבר ואיבר עושה חלק מן המצוות האלה כגון: מצות ציצית, תפילין, סוכה, שופר, מעקה, אבידה, פסח ומצה וכדו"

כתב בספר אהל משה - (ב שמות, מחבר שיינערמאן, הרב משה יוסף בן אלחנן, ניו יורק שנת תשס"ט): "הרב דסלר זצ"ל בספרו מכתב מאליהו, מדגים כיצד מושפעת הנשמה במהלך חייה עלי אדמות ככל דקה מהזמן הנשמה פותחת כל רגע צוהר לקבלת השפעה רוחנית. צוהר זה נפתח רק לרגע אחד ונסגר מיד אחריו, חלק נוסף של הנשמה פותח את צוהרו ונסגר גם הוא וכן כל רגע נפתח צוהר של חלקיק הנשמה. אל צוהר זה, אמורה לזרום רוחניות הנוצרת מקיום מצוות רוחניות זו בונה ומעצבת את חלק הנשמה שהגיע תורה להיפתח באותו רגע"

בספר אורות התהיה כתב (מחבר הרב אברהם יצחק קוק זצוק"ל בן שלמה זלמן הכהן - רב, נחום הדפסה פסגת תשס"ד): "כתוצאה מהסגולה העצמית הזאת של הארץ, אנו מצויים לבנות בה את בית המקדש ולקיים בה את המצוות המיוחדות דווקא לה, אבל הכל מתחיל מהתקודה העצמית שלה. משום כך לא רק קיום מצוות רוחניות בארץ הוא זכות גדולה, אלא אפילו המגורים בהר ההליכה בהר נשימת האוויר שלה נטיעת עצימה ובניית בתים"

ספר אליבא דהלכתא - (קג מחבר חברת אהבת שלום הדפסה ירושלים שנת תש"פ מאמר דברים שנהוג לאכול בראש השנה מפי הרה"ג אליהו נכס שליט"א) **כתב**: "ומה שטובלין התפוח דוקא בדבש י"ל למאי שכתב ה"ר"מ אלשיך ז"ל (שיר השירים ד' י"א) בפסוק דבש וחלב תחת לשונך, כי הדבש רומז על בחינת נעשה כי הוא נעשה על ידי מעשה הדבורים הלוקטות הדבש מעשבים ופרחים וחלב

רומז על בחינת נשמע שהחלב נהפך מאליו מדם החי ונעשה חלב בלא מעשה וזה רומז על מצוות רוחניות עיי"ש ובראש השנה שרצונינו לעורר זכות הקדמת ישראל נעשה לנשמע אוכלין תפוח בדבש אשר שניהם מרמזין על ענין הקדמת נעשה לנשמע וכנ"ל וזהו מליצה טובה לישראל שגם הקב"ה יתנהג עמנו לפניו משורת הדין"

וכן כתב בספר אשר יצוה - ב (נאוני ומאורי אשכנז), **איצר הנהגות צוואות ומוסרים, הדפסה ירושלים שנת תשס"ה**): "ולומר בעשיית כל מצוה לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה ליחד שם י"ה בו"ה ביחודא שלים ואז הוא מושלם בגוף ונשמה ועל זה נאמר מצות ה' היא הנשמה שהיא חלק אלוה ממעל, ברה מאירת עינים, לזה הזהירו ואמר מצוותיו דייקא לא לבד מצוות נשמיות אלא לכיין גם כן לשמור מצוות רוחניות המה מצות ה' ברה מאירת עיני הנשמה."

וכן בספר ביכורי אביב - ב, (מהחבר הרב אליהו יצחק ברוסק, הדפסה ניו יורק, שנת תשע"ז) כתב: "ומזה אנו לומדים שני חלקי עבודת ה' בגשמיות וברוחניות וכמו שמתחילה התורה הקדושה בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ, שהעולם נברא כדי לעבוד את השי"ת בין בענינים שמימיים - מצוות רוחניות ובין בענינים ארציים - מצוות גשמיות והכל בכלל "בראשית", היא התורה שנקראת ראשית (ויקרא רבה פרשה לו ד)."

וכן בספר "וחי בהם" (מחבר אוסף מאמרים, הרב יהודה ברנדיס, פרק ד משמעות וקיום עמוד 320 מקום הדפסה המ"ד שנת הדפסה תשס"ג) כתב: "התודעה הרגילה של מקיימי מצוות יוצרת הבחנה בין מצוות רוחניות שבהן המעשה הגשמי הוא רק "מנשא" לרעיונות סמליים כדוגמת מצות הלולב, לבין מצוות גשמיות שבהן עצם העשיה הגשמית מכילה את המצוה. הסוג השני, נתפס כנמוך יותר מבחינת הערך הדתי שלו, היות ומעורבת בו גם הנאה גופנית שאיננה נתפסת כערך דתי"

וכך כתב במפורש בספר "ויקה יעקב אבן" (על התורה - ד במדבר פרשת פנחס) מחבר הרב יעקב קרעי, הדפסה ירושלים שנת תשע"ג): "וזהו ביאור כוונת הכתוב: "אחת דבר אלקים שתים זו שמעתי כי עז לאלקים" אחת דבר אלהים היינו הקב"ה ציוה את כל מצוותיו כאחד ואין אדם יודע מתן שכרן של מצוות והכל תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם, אולם "שתים זו שמעתי" המצוות מחולקות לשני סוגים, הסוג האחד הוא מצוות רוחניות, ששכרם רק בעולם הבא וליכא שכרן בהאי עולמא כלל והסוג השני הוא מצוות בדברים הגשמיים, ששכרם שונה והוא בעולם הזה"

"וזהו ביאור ההמשך "כי עז לאלקים" ע"ד "ועוזו בשחקים" זה סוג המצוות הרוחניות ששכרם בשמים בלבד ויש סוג אחר: ולך ה' חסד, כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, מידה כנגד מידה, הוא קיים מצוה גשמית, הוא יקבל שכר גשמי."

וכן כתב הרמב"ם (בפירוש המשניות ראש פרק קמא דפאה): שעל מצוות רוחניות מקבלים שכר בעולם הבא ועל מצוות שנעשה בין אדם לחבירו מקבלים שכר גם בעולם הזה וז"ל: "וכשיעשה האדם המצוות המיוחדות לנפשו מה שיש בינו ובין בוראו, תיחשב לו לצדקה, ויגמלוהו הקב"ה עליה לעולם הבא"

אין אנו נדרשים לפעולה כל שהיא הנעשית על ידי האדם (כדוגמת נטילת ארבעת המינים או הנחת תפילין) ובכל זאת היא משוייכת לקבוצת

וכן בספר "משנתו של הרב קוק" (מאמר הצדיק והציבור עמוד 150 מחבר הרב ירון צבי, ירושלים, תשל"ד): "דירוג ערכי של סוגי המצוות. המצוות שבין אדם למקום הן מצוות רוחניות, משום שהן מקרבות יותר את האדם אל הקודש ולכן הן מהוות היסוד והמגמה התכליתית. המצוות שבין אדם לחברו הן מצוות מוסריות וחברתיות ומקומן בדירוג נחות לעומת המגמה התכליתית של התגלות האור האלוהי. יש לראות בהן רק סולם לעלות עליו, מפני שהן מובילות אל הקודש והאור האלוהי, אבל הן כשלעצמן רחוקות יותר מן המגמה התכליתית."

וכן בספרי רבותינו לימי הקיץ (פרשת עקב ילקוט דברות קודש דף קג, מחבר מערכת בית צדיקים (באבוב) ברוקלין שנת תשע"ב): ונלכה ונשובה לפרש מאה"ב הנ"ל, הן לד' אלקיך השמים וגו' דהנה תיבת הן מורה על ענין ההפרדה כדאיתא בילקוט פרשת בלק וז"ל חשוב לך האותיות ותמצא כולם יש להם זוג וה"א נו"ן אין להם זוג א' אחד ט' תשעה הרי עשרה ב' שנים ח' שמונה הרי עשר א"ט ב"ח ג"ד ו"ו ה"א אין לה זוג וכן י"ץ כ"ף ל"ע מ"ס נ' אין לה זוג ע"כ.

הרי שה"ן הן שתי אותיות נפרדות וזה שאמר ה"ן רומז על שני דברים נפרדים הרחוקים זה מזה דהיינו גשמיות ורוחניות (בנוכח הלאה) לד' אלקיך וצריכין לעשות שניהם יחדו רק לד' וקחשיב ואזיל שני הדברים הנפרדים הנ"ל, השמים ושמי השמים, זו מצוות רוחניות הארץ וכל אשר בה זו מצוות גשמיות, רק באבתך חשק ד' וגו' ויבחר בורעם אחריהם בכ"ס ע"ד אוז"ל (ביצה כה): לכם לכל צרכיכם פי' שבוה מובחרים ישראל מכל האומות שהם עושין את הגשמיות לד' וזה גורם מכל העמים כיום הוה שנשמרים הם מכל העמים שלא ישלטו בהם ח"ו"

וכן בספר "פאר התורה" (פרשת בלק, מחבר הרב יוחנן אלול, מקום רכסים שנת תשע"ה): הפיסגה היא לקחת חומר ולקדש אותו: "בוה מתבארת תמיהתו של בלעם "מי מנה עפר יעקב" כלומר אני מבין מצוות רוחניות מנותקים מהחומר אבל מצוות בעפר בדבר הכי חומר -? את זה אני לא מבין."

גם בספר שלחן מלכים - א, (בראשית עמוד ט, מחבר ליקוטים מספרי רבוה"ק לבית וויניץ קאסוב מקום בני ברק שנת תשנ"ג) כתב: "היי רקיע וגו' ויחי מברל בין מים למים, י"ל ע"ד רמז אין מים אלא תורה (בבא קמא זו ע"א) ותלמוד גדול שמביא לידי מעשה (קדושין מ ע"ב) אכן יש הבדל בין מים למים פי' בין מצוה למצוה כל אחת הפום דרגא דילה, שיש מצוות רוחניות היינו מצוות האמונות והדעות האמיתיות ובכלל זה גם הכוונה הרוחנית של המצוות המעשיות שמקיימן בכלי הגוף והגשמיים, כי הכוונה בלב היא נפש חיה לגוף מעשה המצוה, ויש מצוות גשמיות כלומר הנעשין בגופניות בלבד, כמעשה ההמון בחי' מצוות אנשים מלומדה, אם כי באמת גם המה בכלל מקיימי התורה ותהי משכורתם שלמה."

מצוות עשה שבין אדם למקום, מאחר והמעשה כאן הוא מעשה רוחני, בעת שהאדם מקבל לתוכנו באמצאות פעולה מחשבתית, רגשית ונפשית, את האמונה במציאות השם, הוא מקיים בהווייתו, באופן מודע ולעתים לא, תודעת אמונה בא-ל.

מצוות האמונה, מכוונת לחלקי הנר"ן (נפש רוח נשמה) שבאדם: בקיומה, האדם משתמש במשאבים הפנימיים שבו, באמצעות החלקים הרוחניים החיוניים ביותר הקיימים בו, המקבילים לאברים הפנימיים החיוניים ביותר בגופו. הנשמה והשכל משכנם במוח, הרוח משכנה בלב והנפש משכנה בדם המתרכז בכבד.

משום כך, מצווה זו בעלת אפיונים קוגניטיביים, תודעתית, המתקיימת במוחו, שכלו ובמחשבתו של האדם, המקבילים לנשמה. בעלת אפיונים רגשיים המתקיים בליבו של האדם, המקבילים לרוח. בעלת היבטים נפשיים, המתקיימים בנפשו של האדם. האמונה מעוררת תנועה נפשית, רגשית ותודעתית. פעולתה מניעה את האדם בחלקיו המהותיים לתיקון מול בוראו, קבלת עול מלכות שמים¹ עד קירוב ודבקות האדם באלוקיו.

טעם מצווה נבחרת זו, מייחד והמבדיל אותה משאר כל מצוות התורה, הוא תוכן הציווי שבה, הממוקם והמדורג בנחיצותו וחשיבותו בדת, במעלה הגבוהה ביותר.

ג השגות הרמב"ן וצוק"ל (רבי משה בן נחמן ידוע בראשי התשובות רמב"ן) על ספר המצוות, מצוות עשה א' כך כתב שם בפרושו את סברת בעל הלכות גדולות שלא מנה את מצוותה האמונה מכלל תרי"ג מצוות, "עשו קבלת המלכות ענין בפני עצמו והמצוות הנגזרות מאתו יתעלה ענין אחר".

נחשבת כמצווה קיומית⁷ ותמידית⁸ זאת אומרת, שבאפשרות בני האדם (נשים וגברים) לקיימה תמיד בכל מקום, ובכל עת.

ד החינוך בריש ספרו (בריש הערת המחבר ד"ה אבל אותם) ביאר שיש מצוות שנוהגות בזמן הזה, ויש שלא. ויש שחיובם מגיע על ידי סיבה, ופעמים שלעולם לא תבא הסיבה. ויש מצוות שכל ישראל חייבים בהם, ללא שיתחדש בהן סיבה, אך חיובן תלוי בזמנים. והוסיף וז"ל, חוץ משה מצוות מהן שחיובן תמיד, לא יפסק מעל האדם אפילו רגע בכל ימיו, ואלו הן, א, להאמין בשם. ב, שלא להאמין זולתו. ג, לייחדו. ד, לאהבה אותו. ה, ליראה אותו. ו, שלא לתור אחר מחשבת הלב וראיית העינים. סימנם שש ערי מקלט תהיינה לכם. עכת"ד.

לשונן "שחיובן תמיד, לא יפסק מעל האדם אפילו רגע בכל ימיו", ושאר לשונות חיוב הכתובות כאן, נראה שאינם כפשוטם, חיוב תמיד לעסוק בהן, הן מצד הסברא, שקשה עד מאוד מבחינה מציאותית שהאדם יעסוק בכל רגע בימי חייו באיזו מצוה, ולא יסח דעת ממנה. ובפרט שישנם כאן ששה מצוות תמידיות, ואם דברים כפשוטם, א"כ יש חיוב לעסוק בששה מצוות קבועות יחדיו בכל עת, וזה בלתי אפשרי. וכן נראה בסמוך בע"ה, שכך עולה מלשונותיו בדוכתי אחרני. על כן נראה שכונתו "חיוב תמיד", היא אפשרות "להתחייב בהן" בכל עת, דהיינו מיוחדות מצוות אלו, שהאדם בכל עת יכול לקיים אותם, ולהרויח מצוה מן התורה. וזה נכון בחלק המצוות התמידיות שהן מצוות עשה [האמנה בה', ייחודו, אהבתו ויראתו].

שהנה כן מבואר מדבריו במצוות יראת ה' [שהיא המצוה החמישית מן הששה], שכתב החינוך (סוף מצוה תלב) וזאת אחת מן המצוות התמידיות על האדם שלא יפסק חיובן מעל האדם לעולם אפילו רגע אחד, ומי שבא דבר עברה לידו, חייב להעיר רוחו, ולתת אל לבו באותו הפרק, שהשם ברוך הוא משגיח בכל מעשה בני אדם, וישיב להם נקם כפי רוע המעשה. ועובר על זה ולא שת לבו בכך באותן שעות, ביטל עשה זה, שזו היא שעת קיום עשה זה בכיוון. ואולם כל ימי האדם וכל עתותיו בכלל המצוה לעמוד וריו ונוכר עליה. עכ"ל.

הנה כאן עולה האמור יחדיו, דמחד, העובר על מצוה זו, הוא רק בשעה שבא דבר עבירה לידו, ולא העיר רוחו ליראה מה' שיש דין ויש דיון, דוקא "באותן שעות", ולא "בכל ימי האדם", א"כ היכן היא המצוה התמידית? על כך מסיים, "ואולם כל ימי האדם וכל עתותיו בכלל המצוה לעמוד וריו ונוכר עליה". היינו שגם אם אין דבר עבירה לפניו, כל שמעורר עצמו אל יראת ה', מקיים מצוות עשה. ונמצא שאומרו שאלו מצוות תמידיות, כונתו שיכול האדם בכל עת לקיים מצוות אלו, כאשר מעורר את מחשבתו אליהן, ולא שהן חוביות לעורר מחשבתו בכל עת אליהן.

ועל כן מה שכתב החינוך (סוף מצוה כה) במצוות האמנה במציאות ה' וז"ל, וזאת מן המצוות שאין להם זמן ידוע, שכל ימי האדם חייב להיות במחשבה זו. ע"כ. הרי שכתב שעצם המצוה התמידית היא החיוב להיות במחשבה זו [וזה להיפך מדבריו בו, ולא שהמצוה התמידית היא שבכל עת יכול לקיימה]. אין ברירה, אלא לדחוק, שאין כונתו כפשוטו, שבכל עת חייב אדם לחשוב במחשבות חוביות על ההאמנה במציאות הבורא [שכאמור זה לא יתכן וכו' וכנ"ל]

אלא הוא על דרך האמור, שבכל עת שחושב במצות האמונה במציאותו, מקיים מצות עשה. וכנזכר לעיל, שהחינוך משתמש כאן במילה "חייב", להורות שאפשר לקיים מצוה זו בכל עת.

וכן גם במצות יחוד ה' כתב החינוך (סוף מצוה תיז) ועובר על זה, ואינו מאמין ביחודו ברוך הוא, ביטל עשה זה, וגם כל שאר מצוות התורה, כי כולם תלויות באמונת אלהותו ויחודו. ונקרא כופר בעיקר, ואינו מכלל בני ישראל, אלא מכלל המינין, והבדילו ה' לרעה, והמאמין בה' ובוטח בו, ישוגב. וזאת אחת מן המצוות שאמרנו בתחלת הספר שהאדם חייב בהן בהתמדה, כלומר שלא יפסק חיובן מעליו לעולם, ואפילו רגע קטן. עכ"ל.

תמידי כאן הוא כשחושב על החיובי, שבכל עת שמתבונן באחדות ה' מקיים מצות עשה, ואומרו "שהאדם חייב בהן בהתמדה" כאמור, אינו חיוב, אלא אפשרות לקיים את המצוה בכל עת. [וכמו שהכרחנו מהקדמתו, שכתב כמה פעמים את הלשון חייב, שכוונתו אינה חיוב לעשות, אלא שאם עושה מקיים מצוה מן התורה]. ומש"כ "ועובר על זה" וכו', זהו לא החיוב התמידי, אלא אופן שעובר על זה, ואי הוי מצוה חיובית בכל עת, היה לו לכתוב ועובר על זה ואינו חושב על יחודו. ושוב מסיים להזכיר שזו מצות תמידית כמו שביארנו בריש הספר, ולא מפרש כאן כיצד היא המצוה תמידית, וזה מבואר לו במקומות אחרים. שכל שחושב על החיובי, מקיים את המצוה, ולכן היא תמידית, ולא שחייב לחשוב בכל עת מחשבות חיוביות באחדות השם.

וכן נימא לגבי מצות אהבת ה', שכתב החינוך (סוף מצוה תיח) ועובר על זה, וקובע מחשבותיו בענינים הגשמיים, ובחבלי העולם שלא לשם שמים, רק להתענג בהם לבד, או להשיג כבוד העולם הזה הכואב להגדיל שמו. לא לכוונה להטיב לטובים ולהזיק ידי ישרים. ביטל עשה זה, ועונשו גדול. וזאת מן המצוות התמידיות על האדם ומוטלות עליו לעולם. עכ"ל.

וא"כ כתב להדיא שהעובר על מצות אהבת ה', הוא המסיח דעתו לגמרי מה', וכל כוונתו אל עצמו, ולא שיש מצוה חיובית תמידית לחשוב באופן פעיל על אהבת ה'. ומה שסיים שזו מן המצוות התמידיות, כוונתו, שבכל עת יכול לקיים מצות עשה זו, על ידי חשיבה חיובית באהבת השם יתעלה. וכן הוא במש"כ לפני כן בדיני המצוה זו"ל, שראוי לו לאדם שישים כל מחשבתו וכל נגמתו אחר אהבת ה' וכו', והענין על דרך משל, שיהא נזכר באהבת השם תמיד, כזיכרון החושק תכלית החשק בחשקותו היום שישיג להביאה אל ביתו. [משתוקק להביאה אל ביתו, ולכן בכל עת חושב על היום שיצליח להביאה אליו]. ע"כ.

הנה אף שמבאר שהמצוה היא בכל עת, הרי פתח בלשון "ראוי", לאמור שאין זה חיוב, אלא דבר הראוי, ונפלא להאמור, כי מי שבכל עת משתוקק באהבה אל ה', מקיים בכל עת מצות עשה ד"ת, ועל כן מה ראוי ונכון הדבר. עוד צריך ביאור, כי במצוות עשה ביארנו שכוונת החינוך באומרו חיוב תמיד, היינו שמיחדות מצוות אלו שהאדם בכל עת יכול לקיים אותם וללא תנאים חיצוניים, ולהרויח מצוה מן התורה.

וצ"ע, כי ישנן עוד מצוות רבות שהן כאלה, כגון ת"ת, אהבת הבורא, אהבת הבריות, אהבת הגר, תפילה, והלכת בדרכיו שבה כלולים כל המדות, כגון גאווה שמחה וכדו'. וכן מצוות הזכירה לסוגיהן כגון מחית עמלק, כתב הרמב"ם (מלכים פרק ה ה"ה) מ"ע לזכור תמיד מעשיו הרעים [של עמלק], וכן מצוות חובות הלבבות, בטחון, דביקות וכדומה, שכולן לכאורה הן מצוות כאלה. [יצריך ביאור בדברי החיי אדם (בריש הספר הלכה ה) שמנה את שש המצוות התמידיות, בדרכו של החינוך ממש, ואפילו הכי לפני כן (הלכה א) מנה את מצות ובו תדבק, שהיא דביקות המחשבה בבורא, ומסיים עם השש מצוות (סוף הלכה ה) שמי שמקיימם מקיים גם מצוה זו. ע"כ. וא"כ למה לא מנה ז'.]

ושמא החינוך מנה דוקא מצוות התלויות במחשבה לבד, ללא שום תנאי חיצוני, ושלכן יכול לקיימן בכל עת, גם אם הוא נמצא לבדו על אי בודד, ללא קשר לשום דבר. לא כן מצוות התלויות בקשר עם אנשים [כגון חסד] או בדברים אחרים, כיון שקשר זה מפחית את האפשרות הטכנית לקיימן בכל עת ממש, לכן לא שמם במצוות התמידיות.

ברם עדיין הדבר צריך תלמוד, כי מה נענה על מצוות אהבת הבורא, תלמוד תורה, וכן מצות והלכת בדרכיו, שחלק גדול ממנה מתקיים בנפש האדם לבדו ללא קשר לאנשים, כגון שלא יתאוה אלא לדברים שהגוף צריך להם, ושאי אפשר לחיות וזולתן, כמש"כ הרמב"ם (דעות פ"א ה"ג) [אע"פ שמשום זה היה ניתן לפלפל, ברם זה מוכיח שגם גאווה היא בנפש האדם בינו לבין עצמו, ובלאו הכי כן הוא בכל המדות כמבואר בדברי הרמב"ם (דעות פרק א ה"ד) ולא יהא מהולל ושוחק, ולא עצב ואונן, אלא שמח כל ימיו, בנחת בסבר פנים יפות. ע"כ.]

וכשם שעצב היינו בינו לבין עצמו, ולא דוקא בקשר שיש לו בין בני האדם, כן הוא גם בשמח. וכך הוא פשט דברי הרמב"ם שם בנאוה, גם שלא יהיה גאה בינו לבין עצמו, גם אם לא בא הדבר לידי ביטוי ביחס לאחרים, וכן בשאר מדות, וממילא המדות אינם תלויות דוקא בקשר עם אנשים. וכן הוא במצוות הבטחון, והדביקות. וכן מצוות אהבת הבריות והגר, כשמעורר רגש אהבה בליבו עם עצמו ללא שום מעשה, בזה לבד מקיים את המצוות עשה, כמו שהתבאר בשו"ע המדות (חלק אהבת הבריות ע"ג ג והלאה) וכמבואר בלשונו של הרמב"ם (דעות פרק ו ה"ג) שכתב וז"ל, מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו, שנאמר ואהבת לרעך כמוך. לפיכך, צריך לספר בשבחיו, ולחוס על ממונו, כאשר הוא חס על ממונו עצמו, ורוצה בכבוד עצמו. עכ"ל.

חזינן דאיכא חיוב אהבה לבבית, וזה מוליד "לפיכך" חיוב חסד במעשים עם הבריות. וכן באהבת הגר ממש"ך הרמב"ם שם (הלכה ד) אהבת הגר שבא ונכנס תחת כנפי השכינה שתי מצוות עשה, אחת, מפני שהוא בכלל רעים, ואחת מפני שהוא גר, והתורה אמרה ואהבתם את הגר. צוה על אהבת הגר, כמו שצוה על אהבת עצמו, שנאמר ואהבת את ה' אלהיך. עכ"ל. וא"כ השווה אהבת המקום לאהבת הבריות, וכשם שאהבת המקום היא גם אהבה לבבית ללא מעשים, שהמעורר בליבו רגש של אהבה לבורא, גם אם לא עושה עתה מכוונה שום מצוה

מקיים מצוות עשה, כן הוא גם באהבת הבריות. וא"כ מדוע אלו וכיצא בהן, לא מנאם החינוך בכלל המצוות התמידיות.

שוב אחר זמן חזי הוית בירחון קול התורה (חלק נא עמי רצו) מאמרו של הרה"ג ישראל מאיר דוב גומבו שליט"א שעמד על קושיא זו, וניסה ליישב כל מיני מצוות למה הושמטו מן המצוות התמידיות, וחלקם ביאר בטוטו"ד, אולם סוף דבר לא הצליח להעלות את כל הדברים יחדיו, ועל כן כתב לתרין בדרך חדשה, שרק שש מצוות אלו הן חיוביות בכל עת, בשונה משאר מצוות השייכות בכל עת, ברם הן מצוות קיומיות ולא חיוביות. וסיים וצ"ע.

וגם אם כדבריו, עדיין צריך לחקור, מנין הוציא החינוך שאלו השש הן חיוביות, ואלו האחרות קיומיות, וזה יצטרך חקירה גדולה, וספק גדול אם יעלו הדברים יחדיו. ואת עלית על כולנה, כיצד יתכן שהאדם חייב בחיוב גמור בשש מצוות בכל עת, והוא מעל השגת בן אנוש, וכאשר ביארנו למעלה, ששש המצוות התמידיות, אינן מצוות חיוביות, אלא מצוות קיומיות. בהבנת דברי החינוך, שנראה כוונתו שבכל עת שמתחזק במחשבות אמונה, ובהסתפקות במועט, מקיים מצוה זו.

וכן נראה להוכיח מדברי האור זרוע (ח"א סימן קפ) שכתב כלל בברכות, ולחלק יצא בין מצוות שאינן תמידיות, ולכן תקנו בהן ברכה, לבין מצוות תמידיות, שלפי שאין בהן חביבות החידוש, לכן לא תיקנו עליהן ברכה. ובלשונו, אבל אותן מצוות שלעולם חייב בהם, ואין עתים להפטר מהם, כנון להאמין באלהינו, וליראה אותנו, ולאהבה אותנו, ולשמוע בקולו, ולדבקה בו, ושלא לעבוד ע"ז, ביקור חולים, ותנחומי אבלים, ונתינת צדקה, וקבורת מתים, חליצה, ויבום, וקימה, והדור, וכבוד אב ואם, ופריקה ושעינה, והשבת העבוט, שאין להם פטור, אין שייך לברך עליהם, כי לעולם חייב בהם, ואין שייך בהם חיוב. עכ"ל.

וממשיך ומבאר למה יש מצוות שיוצאות מן הכלל, כגון שחיטה שלא מברכין אע"פ שאין לה זמן, מפני שלשחיטת קודשין יש זמן. וקבורת מתים לא, אע"פ שבשבת א"א לקבור, וא"כ אינה מצוה תמידית, ולפי הכלל האמור היו צריכים לתקן לה ברכה. זאת מפני שיש אופן שכן אפשר לקבור בשבת, וכן בדיקת טריפות, ואכילת ג' סעודות וכו', עכת"ד.

וחזינו דכתב שהן מצוות שחיובן תמידי, וברור שאין כוונתו חיוב תמידי כפשוטו, אלא שאפשר להתחייב בהן בכל זמן, שכן הוא בכל המצוות שמנה קימה הידור וכו', שהאדם לא חייב לעמוד כל רגע, אלא רק בשעה שעובר לפניו זקן, אלא שבכל עת שיעבור לפניו זקן חייב לעמוד, ועל כן קורא למצוה זו "שלעולם חייב בהם, ואין עתים להפטר מהם".

וה"ה נימא על המצוות הראשונות שהזכיר, להאמין באלהינו, וליראה אותנו, ולאהבה אותנו, ולשמוע בקולו, ולדבקה בו, ושלא לעבוד ע"ז. ע"כ. אינו חייב בפועל לאהוב את ה' בכל שעה, אלא שבכל שעה יכול לקיים מצוה זו. וכן נראה [אם כי לא מוכרח] מדברי החיי אדם בריש ספרו (כלל א הלכה ה) שאמנם פתח בשש מצוות תמידיות בלשון, ואלו הן המצוות התלויות בלב, וחיובן תמידי, ולא יפסקו מהאדם אפילו רגע אחד. וכל זמן וכל רגע שיהושב בהם קיים מצות

עשה וכו'. סיים בזה"ל, אלו מצוות שיכול אדם לקיים בכל רגע. עכ"ל. א"כ מפרש, שהן מצוות שיכול לקיים בכל רגע, ולא שחייב לקיים בכל רגע. וא"כ מה שפתח, חיובן תמידי לא יפסקו וכו', היינו שאפשר להתחייב בהן בכל רגע, כדממשיך ומפרש לה חתם וז"ל, וכל זמן וכל רגע שיהשוב בהם, קיים מצות עשה, וכדמסיים את דבריו, שיכול אדם לקיים.

שוב ראיתי שכבר קדמני בדרך זו בשו"ת לב אברהם (וינפלד סימן לג) שאחר שהביא את דברי החינוך בהקדמה ובמצוות כה, תיח ועוד שחייב בהן בהתמדה, ולא יפסק חיובן מעליו לעולם ואפי' רגע קטן, שב וכתב (בר"ה וכן מש"כ באת ד) שלא יתכן שהן שש מצוות חיוביות תמידיות, הן משום שלא יתכן במציאות לחשוב בכל עת בשש מצוות, והלא מחשבתו של האדם אינה יכולה לחשוב בבת אחת יותר ממהשבה אחת. והן משום שנסטר מוהגית בו יומם וילילה הצריכה עיון ושימת כל הלב. וגם בעוסקו במילי דעלמא ובדברו עם הבריות, הרי א"א לחשוב בבת אחת בשני דברים. ועל כרחק שכוננת החינוך אינה למצוות חיוביות, אלא שבכל זמן שהאדם נותן דעתו לקיימם מקיים. ועוד הוכיח כן מלשון החינוך גופיה בהקדמתו שם, שחילק את המצוות לסוגים וכתב וז"ל, ומן המצוות אלו שאדם חייב בהם לקום לעשותן בהתמדה, כגון מצות אהבת ה' ויראתו וכיוצא בהן, ויש שחייב לקום ולעשותן בזמן ידוע ולא קודם לכן, כגון מצות סוכה ולולב וכו'. עכ"ל. ואי חייב בהן בכל עת, לא שייכת הלשון "לקום לעשותן" המורה שהיה פנוי מהן קודם, ועתה בא לעשותן. ועוד גם הוא הוכיח הכי מלשון האור זרוע (הל' המוציא סי' קס הנ"ל) שכתב וז"ל, זה הכלל שאני אומר בברכות, כל מצוה שיש עתים למצוותה, כגון ציצית, תפילין, מילה, פדיון הבן וכו', צריך לברך על עשייתם וכו'. אבל אותן מצוות שלעולם חייב בהם ואין עתים להפטר מהם, כגון להאמין באלהינו, וליראה אותו, ולאהבה אותו, ולשמוע בקולו, ולדבקה בו, ושלא לעבוד ע"ז, ביקור חולים ותנחומי אבלים ונתנית צדקה וכו', שאין להם פטור, אין שייך לברך עליהם. עכ"ל. הנה ביאר שיחתו שאומרו "לעולם חייב בהם" אינו מצוה חיובית בכל עת, אלא "שאינן עתים להפטר מהם", מצוה שבכל עת יש אפשרות לקיימה, וכדוגמאות שמביא צדקה וביקור חולים שברור שאינן מצוות חיוביות בכל עת. עכת"ד.

ועתה אינה ה' לידי ספר הליכות ישראל (ח"א סימן לה עמי ריו) ושם שאל את הגר"מ פיינשטיין זצ"ל גבי שש מצוות תמידיות, האם יש חיוב לחשוב במצוות אלו בכל רגע, וזה לכאורה בלתי אפשרי. והשיב, דלא שייך לחשוב בהן בכל רגע, ואם לומד (וכמדומה שהוסף "ועושה מצוות"), מקיים מצוות אלו. ע"כ. וכונתו כאמור ב"ה, שבכל עת עסקו במצוות אלו, מקיים מצוות עשה. א"כ הן מצוות קיומיות ולא חיוביות. הערה זו מאת: הרב אסי הלוי אבן יולי שליט"א שלחן ערוך המדות - א

ה המצוות התמידיות, אותם מנה ספר החינוך (מתוך תרי"ג המצוות). ואלו הם: להאמין בה'. שלא להאמין לזולתו. לייחדו (הידועה שה' אחד). לאהבה אותו. ליראה אותו. שלא לתור אחר מחשבת הלב וראיית העיניים. (וסימן: "שש ערי מקלט תהינה לכם").

ו מפורסמים דברי החינוך בריש ספרו (בהערת המחבר ד"ה אבל) שיש שש מצוות תמידיות כנ"ל (בהערה קודמת) לאמור ששש מצוות אלו, הן ערי מקלט לכל איש הישראלי, שבכל עת יוכל

מתקיימת, כאשר מעורר האדם ברצונו מחשבה רוחנית היוצרת בתודעתו מציאות של אלוקות, תפיסת אמונה במציאות הא-ל, פעולה זאת המהווה עשיית המצווה העיקרית, מכל מצוות התורה.

לברוח אליהם, ולנצל את זמנו להיות קרוב אל בוראו ולעשות רצונו. וכך כתב עוד לאורך ספרו, כאשר יובאו דבריו בסמוך, ברצות ה'. וכן הביא את החינוך הלחם משנה (תפלה פ"א ה"א) וכן פסק (את דברי החינוך) הח"י אדם (חלק א כלל א סעיף ה) באורך. ועוד כתב בהקדמתו לחכמת אדם, הגם שנסעתי למרחקים והייתי סוחר, אף חכמתי עמדה לי בנסיעתי לדרך, דעתי עליה [על התורה], ובישיבתי בחנות דעתי עליה, ותיתי לי, שאפילו בשעת משא ומתן פעמים הרבה, היה דעתי עליה בהרהור פירוש או קושיא, ובפרט בשש מצוות עשה שכתבתי בחיי אדם כלל א, וקיימתי בעצמי "אל תעובה, ותצרף" וכו'. עכ"ל.

וכן פסק את דברי החינוך הנ"ל המשנה ברורה להלכה (בביאור הלכה ר"ס א ד"ה הוא כלל גדול), ועוד לו בספר המצוות הקצר שלו (סוף מצוה ב) לגבי מצות יחוד ה' וז"ל, ואמונה זו, אנו חייבים בה בכל עת ובכל רגע, בזכרים ונקבות. עכ"ל. וגם בסוף ספרו שמירת השלשון (בחימת הספר) כתב, שיראה לקיים המצוות התמידיות לכל הפחות פעם ביום. ועצה טובה קאמר, שיקבע לכך זמן קודם הסעודה. ע"כ.

וכן פסקו בספר ערוך השלחן (סימן א סעיף יד), ובספר פסקי תשובות (פ"ח סא) הביא שיש שכתבו, שקודם קריאת שמע יכוון לקיים בק"ש את שש המצוות התמידיות הנמצאות בה, שכ"כ בספר שלחן הטהור (סעיף א) ובטהרת הקודש (מאמר תיקון היסוד פ"א) ובחלקת יהושע (מאמר ו אות ה). ע"כ. וכן בהקדמת ספר חרדים, כתב בחיוב המצוות התמידיות, ברם דרך בדרך מעט שונה, שהחליף כמה מצוות, והנה ז"ל, ויש מצוות שחיובן בלא סיבה, וגם חיובן תמידי, ולא יפסקו מן האדם אפילו רגע אחד בכל ימיו, ואלו הן, א, להאמין מציאות ה', והשגחתו, ויכולתו. ב, להאמין שהוא אחד. ג, ליראה ממנו. ד, לאוהבו. ה, ולדבקה בו. ו, ולזכרו תמיד. עכ"ל. הנה לנו שהוסף מצוות לדבקה בו, ולזכרו תמיד, והשמיט את המצוות ל"ת שלא לתור אחר מחשבת הלב והענינים, ושלא יהיה לך אלהים אחרים. הערה זו מאת: הרב אסי הלוי אבן יולי שליט"א שלחן ערוך המדות - א

המצוות הרוחניות פעולתם ומעלתן

ההשגה שמשיגים באמצאות פעולות הנעשות לקיום המצוות הרוחניות, היא התהוות כוחות קדושה המתחוללים והפועלים תוך פנימיות האדם.

שימוש מתמיד בפעולות המתבקשות ממצוות אלו, עם כוונת טהרה והתקדשות, הינו דבר נחוץ ביותר בעת שמבקש האדם להתקרב לאלוקיו וברצונו לקיים את רצונו יתברך בתכלית. מצוות אלו הם ראשונות במעלה, הם הבסיס והתכלית לכל היהדות.

נדרש ממבקש ה' להתכוונן מחדש, לגייס משאבים פנימיים על מנת ללמוד, לדעת ולהטמיע את העקרונות האמונה בנפשו, לקיימם ולהחזיק בהם במסירות נפש תדיר. גם בעתים שקיימים אתגרים, עד שנעשה האדם מלומד ומורגל בקיומם, עד שנעשים הם חלק מאישיותו כעצם מעצמותיו, דבר שאינו בשמים וניתן להשיגו בעמל ו"נפש עמל עמלה לו"^ז

מצוות האמונה היא המצווה הראשונה בעשרת הדברות: המצווה אותנו להאמין באלוקות ולהכיר במציאות ה'. והוא: שנאמין שיש עילה וסיבה, שהיא הפועל לכל הנמצאים. וזהו שאמרנו "אנכי ה' אלקיך" (שמות כ, ב ודברים ה, ו) מפני הגבורה שמענו.

ז משלי (טו כו) "נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו" פרושו: שהאיש העמל, הטביע חותם בנפשו שהרגיל אותה לעמול מאליה לטובתו "כי אכף עליו פיהו" פרושו: כפה עליה באמצעות בפיו שהוא רצונו, לקיים את הציוויים הרוחניים בהכרה וללא מאמץ רב.

ח תלמוד בבלי מסכת מכות (דף כג עמוד ב - כד ע"א) "דרש רבי שמלאי: שש מאות ושלוש עשרה מצות נאמרו לו למשה, שלש מאות וששים וחמש לאוין כמנין ימות החמה, ומאתים וארבעים

ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם, אמר רב המנונא: מאי קרא? (דברים ל"ג (תורה צוה לנו משה מורשה, תורה בנימטריא (611) שית מאה וחד סרי הוי, (חסרים עוד 2 להשלים ל613 מצוות) אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום. (שני הדברות הראשונים, נאמרו ישירות על ידי ה', ולכן משה לא היה צריך למסור אותן לישראל).

הגמרא במסכת הוריות דף ח עמוד א: "דבי רבי תנא, אמר קרא: 'אשר דבר ה' אל משה', וכתיב: 'אשר צוה ה' אליכם ביד משה', איוו היא מצוה שהיא כדיבורו של הקדוש ברוך הוא, וצוה על ידי משה? הוי אומר: זו עבודת כוכבים, דתנא רבי ישמעאל: 'אנכי ולא יהיה לך' מפי הגבורה שמענום".

בפסיקתא זוטרתא שמות יתרו, כ: "אלו עשרת הדברות [החרותות על לוחות האבנים, אבנים ספיר] היו, והמכתב מכתב אלוהים היה. מנין אותיות של עשרת הדברות הם שש מאות ושלוש עשרה, כנגד שש מאות ושלוש עשרה מצות, שנתנו לנו על ידי משה רבינו? שנאמר: 'תורה צוה לנו משה' - תורה תרי"א, ואנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום".

במדרש שיר השירים רבה פרשה א, מובאת מחלוקת בין חכמים לרבי יהושע בן לוי, כאשר לדעת חכמים כל עשרת הדברות נאמרו על ידי ה' לישראל, ואילו לדעת רבי יהושע בן לוי רק שני הדברות הראשונים נאמרו על ידי ה', ואת השאר שמעו מפי משה. ומבאר שעל אף שהפסוק 'דבר אתה עמנו ונשמעה' כתוב רק לאחר כל עשרת הדברות, 'אין מוקדם ומאוחר בתורה'. עוד מובא שם שגם דעת רבי עזריה ורבי יהודה בר סימון כדעת רבי יהושע בן לוי:

רש"י על שמות פרק יט פסוק יט, מביא את דרשת חז"ל במסכת מכות, ומבין ממנה שאת שאר הדברות אכן לא שמעו ישראל ישירות מה': "משה ידבר - כשהיה משה מדבר ומשמיע הדברות לישראל, שהרי לא שמעו מפי הגבורה אלא 'אנכי ולא יהיה לך', והקב"ה מסייעו לתת בו כח להיות קולו מגביר ונשמע".

אמנם בהמשך (שם כ, א) מביא רש"י את מדרש מכילתא דרבי ישמעאל שעשרת הדברות נאמרו לישראל על ידי ה' בבת אחת, ואחר כך פורשו אחד אחד. "את כל הדברים האלה - מלמד שאמר הקדוש ברוך הוא עשרת הדברות בדבור אחד, מה שאי אפשר לאדם לומר כן, אם כן מה תלמוד לומר עוד אנכי ולא יהיה לך, שחזר ופירש על כל דבור ודבור בפני עצמו".

אבן עזרא שמות פרק כ (א) .. אמרו רבים, כי השנים הדברים לחדם אמר השם, ועדותם, שכתוב בדבור ראשון, אנכי ה' א-להיך (שמות כ ב) ובשניה, כי אנכי ה' א-להיך אל קנא (שמות כ ה), ובשלישי כתוב את השם ה' א-להיך (שמות כ ז), גם את אשר ישא את שמו לשוא (שם), ולא אמר שמי, וברביעי כי ששת ימים עשה ה' וגו' על כן ברך ה' (שמות כ יא), ובחמישי אמר אשר ה' א-להיך נותן לך (שמות כ יב) ... דע, כי עשרת הדברים, כאשר הם כתובים בפרשה הזאת, השם אמרם כולם, כי כתוב וידבר א-להים את כל הדברים האלה לאמר. ותחלתם אנכי וסופם וכל אשר לרעה. וגם משה אמר כאשר הזכיר עשרת הדברים בשנית, את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם (דבר' ה, יט), ואין הפסק ביניהם. ועוד, כאשר נכתבו כולם באצבע א-להים כן

אמרם השם כלם. והעדות, שהביאו, שהכתוב בדבור השלישי, והרביעי, והחמישי, אינו על דרך המדבר. יש להשיב, אחרי שקבלת זה השם להיות לך א-להים, ע"כ אמר: לא תשא את שם ה' א-להיך לשוא (שמות כ ז), גם כי ששת ימים עשה ה' (שמות כ יא). ועוד, כי משפט אנשי לשון הקדש לדבר ככה, כתוב לא ילין חלב חגי (שמות כג, יח), ואחריו כתוב תביא בית ה' א-להיך (שם, ט) ורבים כאלה.

רמב"ן (שמות פרק ב) והנה לשון הכתוב הזה את שם ה' א-להיך, כאלו משה ידבר, וכן בכל הדברות אחרי כן, ובשנים הפסוקים הראשונים השם ידבר אנכי, אשר הוצאתיך, על פני, כי אנכי, לאוהבי ולשומרי מצותי. ומפני זה אמרו רבותינו ז"ל (מכות כד א) אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום, שהם עיקר הכל. ור"א הקשה כי הכתוב אמר (לעיל פסוק א) וידבר א-להים את כל הדברים האלה, ומפורש מזה את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם (דברים ה ט), ושם כתוב עוד ויכתבם על שני לוחות אבנים, כי כאשר אמרם אל כל קהלכם כן כתבם על הלוחות: ואני אפרש לך קבלת רבותינו. בודאי שכל עשרת הדברות שמעו כל ישראל מפי א-להים כפשוטו של כתוב, אבל בשני הדברות הראשונות היו שומעים הדבור ומבינים אותו ממנו כאשר יבין אותם משה, ועל כן ידבר עמהם כאשר ידבר האדון אל עבדו, כמו שהזכרתי. ומכאן ואילך בשאר הדברות ישמעו קול הדבור ולא יבינו אותו, ויצטרך משה לתרגם להם כל דבור ודבור עד שיבינו אותו ממש. וכך הם מפרשים משה ידבר והא-להים יענו בקול (לעיל יט ט). ועל כן היו בהם דברי ה' עם משה שיאמר להם כן. והכונה היתה בזה כדי שיהיו כלם נביאים באמונת ה' ובאיסור ע"ז, כאשר פירשתי (שם ט). לפי שהם העיקר לכל התורה והמצות, כמו שאמר הקהל לי את העם ואשמיעם את דברי אשר ילמדון ליראה אותי כל הימים (דברים ד י). אבל בשאר הדברות יקבלו מפי משה ביאורן עם שמיעתם קול הדברים, ובשאר המצות יאמינו במשה בכל:

וכ"כ החזקוני שם כ, א, ובאר שמתחילה אמר ה' את כל הדברות יחד לישראל, אך כיוון שאמרם הכל יחד, לא הבינו, כי אין האוזן מסוגלת להשמיע כמה דברים יחד, ולכן חזר ופירט דיבר אחר דיבר, ואחר שני דברות אמרו ישראל למשה שאינם מסוגלים לשמוע, ומשם משה המשיך.

וכ"כ הר"ן בדרשותיו, דרוש חמישי, והוסיף ובאר שבשני הדברות הראשונים הגיעו ישראל למדרגת נבואתו של משה רבנו וקיבלו את הנבואה בדרגה הגבוהה ביותר. ואף שלא היו ראויים לכך מצד מדרגתם, עשה ה' שיקבלו את הנבואה בעצמם ולא דרך תיווך של משה, כדי שאם בעתיד יקום נביא וישמע שצריך לעבוד ע"ז, תוכחש נבואתו אל מול עדותם של כל ישראל ששמעו את ה' בעצמו מזהיר על כך:

"וכן מצינו במעמד הר סיני שזכו כל ישראל להשגה עצומה, עד שבשתי הדברות הראשונות לא הוצרכו שיגיד משה אליהם, כי הם השיגו כמו שהשיגם משה... כבר ביאר שאלו השני המאמרים השיגו אותן כל ישראל בבירור בלא חידה, וזו באמת מדרגה גדולה בנביאים שתהא נבואתם מבוארת, כאשר העיד השם יתברך על אדון כל הנביאים ומראה ולא בחידות.

המצווה השנייה כחלק בלתי נפרד מהראשונה, ייחוד ה': המצווה אותנו להאמין בייחוד ולהכיר באחדותו. והוא שנאמין שפועל הנמצא קיים במציאות ולא מסיבה חיצונית ממנו, אלא הוא קיים בסיבתו הראשונה, הוא רק אחד יחיד ומיוחד במציאות. והוא פרוש מה שהוא אמרו יתעלה: "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד" (דברים ו, ד).

האמונה בייחס למאמין

אמונת האדם באלוקות, היא ביטוי עוצמתי, של התייחסות הנובע ממהות האדם המאמין, למציאות נכספת של כוח עליון אשר ניתן לחוש נוכחותו ומציאותו בתודעה, בנפש וברגש.

וכ"כ רבי אליהו מזרחי (רא"ם) על במדבר טו, כב: "אשר דבר ה' אל משה "אנכי" ו"לא יהיה לך" מפי הגבורה שמענום. "אחת דבר אלהים שתיים זו שמעתי". ומה שאמר "אחת דבר אלוהים שתיים זו שמעתי", נראה לי שכונת הרב בזה להביא ראיה לדברי רז"ל במה שאמרו: 'אנכי' ולא יהיה לך' מפי הגבורה שמענום. דמקרא ד"אחת דבר אלוהים שתיים זו שמעתי" משמע שמאותו דבור שדבר אלהים במעמד הר סיני, דכתיב "וידבר אלוהים את כל הדברים האלה לאמר", שבו נכללו כל הדברות, כמו שדרשו רז"ל שאמרן כלן בדבור אחד, לא שמענו מהם רק השתיים, שהם "אנכי" ולא יהיה", אבל השאר מפי משה רבינו שמענום ולא מפי הגבורה, כדכתיב: 'דבר אתה עמנו ונשמעה, ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות'".

גם בספר הליקוטים לארז"ל, תהלים סב ד"ה: 'אחת', כותב שישראל שמעו מפי ה' את כל עשרת הדברות בבט אחת, ואחר כך בפירוט רק את שני הדברות הראשונים:

"אחת דיבר אלוהים, שתיים זו שמענו וכו'. פי', הקב"ה דבר כל העשר דברות בדיבור אחד, מה שאין כן כח בבשר ודם, וזהו 'וידבר אלוהים את כל הדברים האלה לאמר', כלומר כאחד ובדיבור אחד. אבל ישראל לא שמעו באזניהם כי אם שתי דברות לבד, שהם 'אנכי' ולא יהיה לך', וזהו שתיים זו שמענו וכו'. וזה מה שאמרו רז"ל 'אנכי' ולא יהיה לך' מפי הגבורה שמענום, וזהו 'ישקני מנשקיות פיהו' - מיעוט רבים שנים. והם הב' דברות. ולפי שלא יכלו לסבול, אמרו למשה: רצוננו לראות מלכנו ולשמוע מפיו. ואחר שראו שאין בהם כח כמשה רבנו עליו השלום, אמרו: דבר אתה עמנו ונשמעה, ואל ידבר עמנו אלוהים וכו'".

האמונה משפיעה על עיצוב אישיות אדם המאמין, בבחירותיו בחיים ותפיסת עולמו. אולם לא ניתן להשיג מהותה בשכל, ובחושים הגשמיים בהיותנו נבראים.

מוכרת האמרה "במקום שנגמר ההיגיון שם מתחילה האמונה"^ט פרושו של דבר שהאמונה אינה מבוססת על רכיבים הגיוניים בלבד, כי אם על רכיבים רוחניים, הטמונים בנשמת האדם, שאינם תואמים בהכרח להגיון. אם כן איך נבין את האמרה? הלא בכל זאת אנו מתבססים על מציאויות שונות והגיוניות באמונתנו ואיננו מאמינים דווקא במציאות שאינה יכולה מבחינה הגיונית להתקיים כלל.

נראה כי במציאות בה קיימת בתפיסת האדם, התנגשות בין ההיגיון לבין האמונה בה', האדם המאמין לא יסתפק ביסודות מרכיבי ההיגיון בלבד, אלא ישתמש בכוח האמונה, במצבים אלו נטיית האדם המאמין לומר "אני מאמין למרות שאיני מבין". פרושו של דבר שהמאמין דבק באמונתו בין אם קיים היגיון אנושי או לא.

ניתן להסביר את האמרה גם באופן הבא: מידע שניתן ללמדו, לחוקרו ולאמתו בוודאות, הגיוני שנלמד ונחקר לעומקו באמצעות השכל וההיגיון האנושי, המחקר הוא הקוטב הקיצוני של האמונה.

ט ה"אבי עזרי" בהלכות תשובה. שם כבר הביא עוד מקורות. הוא מספר שהוא שאל את הגרי"ז למה למצוה זו קוראים "אמונה" ולא "ידיעה" והא ענה לו שהוא שאל כבר את אבא שלו הגר"ח, והגר"ח ענה כי "במקום שנגמר השכל מתחיל האמונה". ההנחה שהתכוון שאיננו מסוגלים לתפוס שם.

לעומת זאת מידע שאין לנו כבני אדם את ה"כלים" לרכוש (בהיותנו נבראים, בצורתנו הנוכחית) ואיננו מסוגלים לחקרו ולהגיע להבנה קוגניטיבית במהותו, כמו למשל חקר האלוקים. אנו נחקור רק ברצונו התכליתי בלבד (הרצון המוגבל לעשייה מסוימת), המתבטא במעשיו בבריאה. כלומר לפי מעשיו נדע שרצונו היה לעשיית המעשה כפי שהוא, בבחינת סוף מעשה מעיד על רצון שבמחשבה תחילה.

אסור לחקור במהותו ולא ברצונו הבלתי בעל תכלית (הרצון האין סופי המופשט שנעלם מאתנו), אין לנו את הכלים, ידנו אינה מגעת מעבר לרצונו התחליתי בלבד ולכן עד שם הותר לנו לחקור. וממקום זה, סיום יכולתנו להבין ולחקור בשכל האנושי, שם מסתיים תפקידו של ההיגיון ושם נקודת ההתחלה של האמונה. האמונה מוטמעת בתוכנו כיהודים משחר נעורינו כקבלה מאב לבן ומאבותינו לדורותיהם דרך המסורת המשפחתית חברתית ודרך לימודה בספרי הקודש.

בספר "במאורות האמונה" דן הרב בשאלת הגדרת האמונה. "האמונה אינה לא שכל ולא רגש, אלא גילוי עצמי היותר יסודי של מהות הנשמה" "צריך לדעת שאי אפשר לפנות אל השי"ת בשום שכל ובשום רגש, וקל וחומר בשום חוש, כי אם באמונה לבד, ותפילה היא אמונה, ויראה ואהבה הנם גם כן גילויים של האמונה".

י מאורות האמונה (נתיבה חוב' כ"ג, א' אלול, תרפ"ח), הרב צבי יהודה קוק זצוק"ל (הראי"ה), (מאמרי

"ומה שאומרים חוש האמונה או רגש האמונה, וקל וחומר אם נאמר מדע האמונה ושכל האמונה, הם דברים של שמות מושאלים לבד, כי עצמות האמונה אינה שום דבר מהם, כי אם עליונה מכל אלה שאין בה מחסור מכל, שכוללת באחדות ושלמות עליונה את התמצית היותר מובחר וחזק מכל הנ"ל^{יא}".

"אמונה במובן האמיתי (המעשי), היא קבלת עול מלכות שמים. קודמת למצוות, קבלת עול מלכות שמים. היסוד לכל המצוות הוא אמונה".

"אמונה היא לימוד (אלוקות). יש ללמוד, לשנן ולחזק בקרבנו את יסודות האמונה, עד שתהיה להכרה וידיעה שלמה באדם כולו בכל נשימת חייו, ומתוך כך היא מתגלה בשכלו, ברגש ובשאר חושיו^{יב}".

"גדר האמונה בכללה היא, שאמיתת העניין הנודע קבועה בקרבו, לא מצד הידיעה לבדה, כי אם מצד מנוחת הנפש כשהוא מקבל אותה בקבלה שלמה, מבלי שיסתער בו מאומה נגד זה^{יג}".

האמונה היא סוד ה' ליראיו. יש מחז"ל שהגדירו את האמונה כסוד שגלוי רק לאדם ביחס לאלוקיו והוא כמוס לכל באי עולם ומוטמע בלב האדם המאמין בהוויה בלבד.

כדברים האלו כתב בספר מאור ושמש^{יד}, "סוד ה' ליראיו^{טו}", צריך להבין מה זה סודות התורה? אין לומר שהכוונה על חכמת

יא הראי"ה, (מתוך שיחות הרצי"ה, לימוד תורה ב')

יב הראי"ה, (עולת ראיה חלק א, ירושלים, תשמ"ה עמ' שמ"ז)

יג הראי"ה, (מאמרי הראיה, ח"א, עמ' 74)

יד רבי קלונימוס קלמן הלוי אפשטיין זצוק"ל, בספר מאור ושמש (פרישת וארא)

הקבלה מאחר ולשון סוד הוא דבר שאינו גלוי לאחרים, והלא כל כתבי הקבלה מצויים הם וניתנים ללמידה אם כן אין זה סוד.

סוד הוא דבר שאינו ניתן לגילוי. ברצוני לומר, שההבנה באלוקות שהוא היה הווה ויהיה והוא עיקר ושורש של כל העולמות, אינה ניתנת להעברה. כל אדם משער לעצמו באופן אישי את השגת האלוקות לפי רוחב שכלו ודרגת לבבו.

ככול שהאדם מזכך עצמו יגיעות הרבה להשיג, כך ישיג בשכלו ויזדכך יותר ויותר, ומה שמשיג דרגה ומעלה גבוהה באלוקות, זה אי אפשר לגלות או להעביר לשום אדם, מה שהוא חש תוך עמקי לבו ומצייר בשכלו. אין לנו כלים ויכולת להעביר את חווית שלמות האמונה שבלב, את חווית שלמות האמונה בראיית השכל.

על כן זה נקרא סוד כי הוא סוד באמת, שאי אפשר לגלות לשום אדם מה שהוא אצלו בנקודת הלב והמחשבה, רק כל אדם מבין לפי יגיעתו והזדככות חומריו.

ומה שאדם משיג יותר השגת אלקות בכלל ובפרט, דהיינו שבא למדרגות גדולות בהשגות אלקות על ידי הזדככות (הפיכה לנקי, היטהרות) יותר, לזה האדם קשה יותר לפרש ולגלות מצפוני לבו לאחרים, כי יש לו יותר בליבו ובמחשבתו אשר אי אפשר לגלות ולפרש מצפוני לבו, וזהו סוד ה' ליראיו, רצה לומר שנשאר תמיד אצלם בסוד, שאי אפשר לפרש, שמה שאדם יותר ירא שמים הוא יותר אצלו אלוקותו יתברך בסוד יותר, אשר אי

אפשר לגלות מצפוני לבו, ואי אפשר (לאחרים) להבין ממנו (שהם בדרגתם) פחותי ערך או חסרי האמונה, גודל ההשגות שהשיג מאלוהותו יתברך.

העולה מהדברים שכול שאדם עולה במעלות האמונה, חווה הוא את ההוויה בדרגה יותר זכה ומבין ורואה בעיני שכלו את רצונו יתברך בזכות ובבהירות יותר, דבר המעורר ומפיח בנפשו חיים ואהבה אליו יתברך.

אדם גבוה רוחנית, שואף את רוחניותו ואמונתו מרום המעלות. האדם הנמצא בדרגה קודמת לזו לא יוכל להבין את גודלה והיא נחשבת לגביו כסוד. לנו כבני אדם אין את הכלים להעביר את החוויה של מעלה גבוהה זו. ולכן הרב מכנה את האמונה כ"סוד".

המהר"ל מפראג זצוק"ל^{טז}, כותב על האמונה שהיא העיקרית בכל המצוות ופעולתה הדבקות בה' "ואמר" בא חבקוק והעמידן (את כל המצוות) על אחת (העיקרית), שנאמר^{יז} "וצדיק באמונתו יחיה", כי עניין המאמין הוא (פעולתו) מוסר עצמו אליו יתברך ובוטח בו ואינו סר מן השם יתברך כלל לשום צד, כי זהו עניין האמונה שדבק בו יתברך לגמרי ולפיכך יש לו דבקות בו יתברך על ידי האמונה, כאשר האדם מאמין בו יתברך בכל לבו הוא דבק בו יתברך ואין סר מאיתו. ודבר זה גם כן שלמות גמור כי

טז רבי יהודה ליוואי בן בצלאל זצוק"ל (מהר"ל מפראג), נתיב האמונה (פרק ב')

יז בבלי, מכות דף כג עמוד ב

יח חבקוק פרק ב פסוק ד

כל המצוות (נתנו על מנת) שיהיה לאדם דבקות בו יתברך, ולכן אמר שהעמידן על אחת".

נראה כי לכאורה כי אין בתורה אלא רק מצוה אחת, היא האמונה לבדה, כי על-ידי האמונה לבדה יבא האדם לקיום כל התרי"ג מצוות. האמונה היא המניע לכל המצוות. פעולתה כשהיה האדם שש ושמח באמונתו ביחוד ה' ודבק בו, והיא לבדה הבסיס והשורש לבריאת האדם ובריאת כל העולמות. בנוסף דרכה האדם מגיע לתכלית הבריאה שהיא הדבקות בה" כעין זה כתב "בעל התניא" ^ט שהאמונה שבאה בשמחה, כוחה גדול מאוד לעלות את הנפש למעלה כזו שתתגבר על כל המכשולים והמונעים את האדם לקיים שאר תרי"ב מצוות. ובלשונו "הרי בכח וחיות נפשו בשמחה רבה זו, תתעלה נפשו למעלה מעלה על כל המונעים קיום כל התרי"ג מצוות מבית ומחוץ. וזהו שאמר (חבקוק ב ד): "באמונתו יחיה", יחיה דייקא, כתחיית המתים דרך משל, כך תחיה נפשו בשמחה רבה זו".

התייחסות חז"ל לאמונה כשורש כל תרי"ג המצוות

הבסיס לכל המצוות, זה האמונה בה' ובציוויו. דוד המלך ע"ה אומר "כל מצותיך אמונה"^כ פרש המלבי"ם^{כא} "כל" ואם מצד המצות, הנה באמת "כל מצותיך אמונה" שצריך להאמין, וזה

יט תניא (חלק א לז), רבי שניאור זלמן מלאדי זצוק"ל "אדמו"ר הזקן", "בעל התניא" ו"בעל שולחן ערוך הרב, מייסד חסידות חב"ד והאדמו"ר הראשון בשושלת.

כ תהלים פרק קיט פסוק פו

כא תהלים (פרק קיט פסוק פו), רבי מאיר ליבוש בן יחיאל מיכל ויזר (המלבי"ם).

יסוד המצות שיאמין במצווה (בה' המצווה) ובמצותיו, ולא יחקור עליהם ולא יסבור בהם סברות רק יעשה באמונה.

עוד בתהילים נאמר: "דרך אמונה בחרתי משפטיך שויתי^{כב}" על פי פרוש המלבי"ם ניתן להבין את הפסוק כך: "דרך אמונה בחרתי", דוד המלך אומר שבחר בדרך האמונה, כי זאת הדרך היחידה להשיג את שחשקה נפשו. במה חשקה נפשו? להבין את משפטי התורה.

כמו שכתב "גרסה נפשי לתאבה אל משפטיך בכל עת". כוונתו לומר: שאם לא תהיה לו אמונה קבועה בליבו, לא יוכל להבין את משפטי התורה, כי לא יבין את אשר יראה בעיניו וידמה בטעות שאין משפט צדק בעולם, במה שיראה רשע וטוב לו וצדיק ורע לו ועל זה אמר "בחרתי דרך אמונה" שבאמצעותה יראה ויאמין "שכל דרכיו משפט ואין עול" ושיש עולם אחר ששם יקבל הצדיק שכרו נגד הרע שהיה לו בעולם הזה.

וזה שכתב שע"י שבחרתי דרך אמונה שוויתי משפטיך, כלומר השוויתי את השכר בעולם הבא נגד הייסורים שבעולם הזה, וכן בהפך ברשע הערכת את הטוב שקבל לעומת העונש בעולם הנשמות ובאמצעות האמונה ראיתי בעיני שכלי, ראיה כוללת והבנתי כי הדין דין אמת". מדבריו מובן שהאמונה היא הבסיס וההשקפה הנכונה לכל משפטי התורה.

הנביא הושע מחשיב את האמונה כבסיס לכל הקשר וייחוד עם ישראל לקב"ה. קשר של אמון כדוגמת אישה לבעלה וזאת רק

כב תהלים פרק קיט פסוק ל

כג תהלים פרק קיט פסוק כ

בשכר האמונה שעם ישראל מאמין בהקב"ה שנאמר:
 "וְאֶרְשָׁתִּיךָ לִי בְאֵמוּנָה וַיְדַעַת אֶת י-ה-ו-ה".¹¹

על משמעות וחשיבות יסודות האמונה ביהדות, נאמר בגמרא¹²
 "ואמר רבא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שפסקו ממנה אנשי
 אמנה שנאמר (ירמיהו ה, א) שוטטו בחוצות ירושלים וראו נא
 [ודעו ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש] (אם יש איש) עושה
 משפט מבקש אמונה ואסלח לה".

ועוד בגמרא¹³ על משמעות וחשיבות יסודות האמונה "אמר רבי
 אמי: אין גשמים יורדין אלא בשביל בעלי אמנה, שנאמר (תהלים
 פה יב) אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף".

וכן בגמרא בשבת¹⁴ "אמר ריש לקיש החושד בכשרים לוקה בגופו
 דכתיב (שמות ד, א) והן לא יאמינו לי וגו' וגליא קמי קוב"ה
 דמהימני ישראל, (גלוי לפני הקדוש ברוך הוא שבני ישראל מאמינים) אמר לו
 (הקב"ה למושה) הן (בני ישראל) מאמינים בני מאמינים... הן מאמינים
 דכתיב (שמות ד, לא) ויאמן העם, בני מאמינים (בראשית טו, ו)
 "והאמן ב' ה' ויחשבה לו צדקה" המדובר על אברהם אבינו ע"ה
 אבי האומה ושורש עם ישראל שכל השבח שלו הוא שהאמין
 בה'.

כד הוּשַׁע (פב כב וברש"י שם).

כה שבת (דף קיט עמוד ב).

כו תענית (דף ח עמוד ב).

כז שבת (דף צז עמוד ע"א).

הרמב"ם מאוד החשיב את לימוד האמונה וכך כתב^כ "יקר בעיני ללמד עיקר מעיקרי הדת והאמונה, יותר מכל אשר אלמדהו". כן כתב גם הרמב"ן בחשיבות האמונה שהיא כוונת כל המצוות^{כט} "וכוונת כל המצוות שנאמין באלוקינו, ונודה אליו שהוא בראנו, והוא כוונת היצירה, שאין לעליון בתחתונים חפץ זולתי זה".

כעין זה כתב רבינו יונה^ל "להיות בה' מבטחך הודעתך היום אף אתה^{לא}" - כוונתי בכל המוסרים שערכתי לך להגיע מהם אל הבטחון", דהיינו, המטרה העיקרית של המוסר הוא לחזק את האמונה והביטחון. "ענין הביטחון הוא האמון שאין מקרה בעולם, וכל הנעשה תחת השמש הכל בהכרזה מאתו יתברך^{לב}" הגדיל וכתב ההגר"א^{לג} בפירושו על פסוק הנ"ל "ועיקר נתינת התורה לישראל הוא כדי שישומו ביטחונם בה'... שעיקר הכל הוא הביטחון השלם והוא כלל המצוות".

ממקורות אלו, ומרבים אחרים, אנו למדים שעיקר בריאת העולם, התורה והמצוות, היא בשביל שעם ישראל ישתלם באמונה השלמה.

כח רמב"ם בפירוש המשניות (ברכות ט')

כט רמב"ן שמות (י"ג ט"ז).

ל רבנו יונה בפירושו על משלי (כ"ב י"ט).

לא משלי (פרק כב פסוק יט).

לב אמונה ובטחון לחזו"א (ב' א').

לג רבי אליהו בן שלמה זלמן (ט"ו בניסן ה'ת"פ - י"ט בתשרי ה'תקנ"ח), שנודע בכינויים: הגאון מווילנה או בראשי תיבות: הג"ר א (הגאון רבנו אליהו), היה פוסק, מקובל ואיש אשכולות, שבלט במעמדו החריג בתקופת האחרונים כסמכות רבנית עליונה. הגר"א היה גדול במקרא, בתלמוד ובקבלה, פוסק מקורי ומרכזי, ובקיא במדעים.

האמונה בה' - מצוות עשה

המצווה הראשונה היא האמונה, להאמין במציאות הא-ל, שיש בורא לעולם וברצונו הוא מקיימו. המקור למצוות האמונה בה' היא מהתורה כפי שנאמר: "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים"^{לד} על סמך המשתמע מפסוק זה, פוסק הרמב"ם^{לה} שמכאן הציווי שציוונו ה' יתברך להאמין בקיומו וגדר הציווי, שנאמין שיש ברצונו יתברך, עלה מסובב ושורש, לכל דבר שקיים בכל העולמות וכנגזרת וכתוצאה מהקיימים ברצונו, קיימים: עלול, סבה וענף. הוא יתברך ברצונו פועל מקיים ומנהיג את כל הנמצאים הנבראים, וזה משמעות הפסוק שאמרו בעשרת הדברות "אנכי ה' אלהיך"^{לז}.

הרמב"ם נותן טעם לדבר ומסביר כיצד לומדים את מצוות האמונה. על פי הנאמר הגמרא במסכת במכות^{לו}: "דרש ר' שמלאי: שש מאות ושלש עשרה מצות נאמרו לו למשה בתורה, (והן כוללות שלש מאות וששים וחמש לאוין (מצוות לא תעשה) כמנין ימות החמה, ומאתים וארבעים ושמונה מצוות עשה, כנגד איבריו של אדם שהם כמספר זה). אמר רב המנונא: מאי קרא (מה המקרא המרמז על כך ? ששת מאות ושלוש עשרה מצוות נאמרו למשה, עונה הגמרא) שנאמר "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב"^{לח}, רצונו לומר שגימטרייה של המילה

לד שמות (ב, ב)

לה רמב"ם (רב נו משה בן מיימון זצוק"ל), משנה תורה-ספר המצוות - מצוות עשה, הלכה א "היא הציווי אשר צונו בהאמנת האלהות, והוא שנאמין שיש שם עלה וסבה הוא פועל לכל הנמצאים, והוא אמרו (שמות ב-ב) "אנכי ה' אלהיך".

לו ספר שמות (ב-ב)

לז במסכת מכות (מכות כג-ב)

לח דברים (לג-ד)

"תורה" שצווה לנו משה, הם מרמזים על סך המצוות שנצטווה משה.

והקשו על זה בגמרא ואמרו תורה בגימטרייה זה רק תרי"ג (611), אם כן חסרים עוד שתי מצוות להשלמת סך המצוות, לרמז שדרש רבי שמלאי. "תורה" בגימטרייה (בחשבון האותיות) לשית מאה וחד סרי הוי (שש מאות ואחת עשרה הן), שאותן קיבלנו מפי משה רבינו"

התשובה לכך בגמרא, הציווי "אנכי ה' אלוקיך" והציווי "ולא יהיה לך אלוהים אחרים", שתי המצוות הללו ישרות מהשמיים (מה' יתברך) נשמעו לעם ישראל במעמד הר סיני ולכן הם לא נכללו במצוות שנאמרו למשה בסיני. כך נכתב "ועוד: "אנכי ה' אלוקיך" ו"לא יהיה לך" (שמות כ, ב-ג) שהן שתי הדברות הראשונות - מפי הגבורה (מפי ה' עצמו) שמענום, הרי מנין שש מאות ושלוש עשרה".

מסכם הרמב"ם: "הנה נתבאר לך שהמושג "אנכי ה' אלוקיך" פרושו מצווה להאמין במציאות האל מכלל תרי"ג המצוות, והציווי להאמין במציאות האלהות כמו שבארנו¹⁷".

"כך שאת מצוות האמונה קבלנו שלא באמצעות שליח (משה רבינו) אלא מהקב"ה בעצמו, ולכן כאן יש חיוב (כביכול של הקב"ה לעם ישראל) של "ביומו תתן שכרו", (לקבל את השכר על האמונה באופן מידי)

¹⁷ רמב"ם, בפרשת וישמע יתרו, מדע הלכות יסודי התורה פ"א "ובסוף גמרא מכות (מכות כג-ב) אמרו תרי"ג מצוות נאמרו למשה בסיני, מאי קראה (דברים לג-ד) "תורה צוה לנו משה", ר"ל מנין תורה והקשו על זה ואמרו תורה בגימטריא תרי"ג (611) הוי, והיה המענה אנכי ולא יהיה מפי הגבורה שמענום הנה נתבאר לך אנכי ה' מכלל תרי"ג מצוות, והוא צווי באמונת האלהות כמו שבארנו".

וזוהו (הפרוש של האמרה) שישראל ניזונים בעוה"ז בזכות האמונה, שעליה נצרך (ה' יתברך) לשלם שכר בעלמא הדין^מ.

לדעת הרמב"ם^מ מצוות האמונה בה' היא מצוות עשה ממניין מצוות התורה. לעומתה מצוות הבטחון בה' הנה תוצר חשוב המסתעף משורש מצוות האמונה. זו הסביבה לכך שהרמב"ם אינו מונה את מצוות הביטחון ב' ה' בתוך מניין תרי"ג מצוות, כיוון שהיא נכללת במצוות האמונה^מ.

בהלכות יסודות התורה מסביר הרמב"ם את פרטי חיוב המצווה: "יסוד היסודות הבסיס לכל ועמוד החכמות כל החכמות אין להם בסיס ללא ידיעה והנחת יסוד של מציאות האלוקות לידע שיש שם מצוי ראשון שאין מציאות לפניו.

והוא (ברצונו) ממציא כל נמצא, וכל הנמצאים (בעולם הקיימים) משמים וארץ ומה שביניהם (המרחב והבריות) לא נמצאו (לא יכלו להימצא) אלא (מחמת) מאמתת (אמת) המצאו (מציאותו יתברך שהוא מקומו

מ דף על הדף מכות דף כג עמוד ב

מא ראה כד הקמח, ערך ביטחון. פירוש רבינו יונה לספר משלי (פרק ג, פסוק ז)

מב אולם לדעת הרמב"ם מצוות הביטחון מפורשת במצוות "תמים תהיה עם ה' אלוקיך". כלומר זוהי מצווה אחרת אינה נובעת ממצוות האמונה. מאידך, בספר 'שערי תשובה' לרבינו יונה ובספר חרדים נראה כי הם כוללים את מצוות הביטחון במצוות לא תעשה של "לא תירא מהם" שנאמר במלחמה מול אויבי ישראל. לעומת זאת לדעת בעל "משך חכמה" הביטחון בה' נכלל במצוות ה'דביקות' בה', שנאמר 'ובו תדבק'.

מג רמב"ם (רבינו משה בן מיימון זצוק"ל), הלכות יסודי התורה פרק א הלכה א

של עולם^{מז}). "ואם יעלה על הדעת (מחשבת כפירה) שהוא אינו מצוי (שאינן שם עילה לכל היקום) אין דבר אחר (עלול) יכול להמצאות"^{מח}.
 "ואם יעלה על הדעת שאין כל הנמצאים מלבדו מצויים, (כלומר שאבד העלול, שאבדו הנמצאים) (אף על פי כן) הוא (רצונו) לבדו יהיה מצוי ולא יבטל הוא (לא תבטל העילה שהיא רצונו) לביטולם (מחמת ביטול העלולים, העילה אינה מתבטלת בבטול העלול כיוון), שכל הנמצאים צריכין לו, (ותלויים בו) והוא ברוך הוא אינו צריך להם, ולא לאחד מהם, לפיכך אין אמתתו (מציות האמתית של רצונו בהשוואה) כאמתת אחד מהם (העלולים)^{מט}".

(ודבר זה) "הוא (הביאור) שהנביא (ירמיהו)^{מז} אומר "וה' א-ל-ה-י-ם אמת", (כלומר) הוא לבדו האמת (המוחלטת) ואין לאחר אמת כאמתתו והוא (הביאור) שהתורה אומרת (אתה הראת לדעת כי י-ה-ו-ה הוא הא-ל-ה-ים) אין עוד מלבדו"^{מח}, כלומר אין שם מצוי אמת (אין עוד מושג קיים של אמת מוחלטת) מלבדו כמותו"^{מט}.

"המצוי הזה הוא א-ל-ה-י העולם אדון כל הארץ, והוא המנהיג הגלגל^ב בכח שאין לו קץ ותכלית, בכח שאין לו הפסק, שהגלגל

מד בראשית רבה (פח ט). "ויפגע במקום" ר"ה בשם ר' אמי אמר מפני מה מכנין שמו של הקב"ה וקוראין אותו מקום? שהוא מקומו של עולם ואין עולמו מקומו. מן מה דכתיב (שמות לג, כא): "הנה מקום אתי" הוי הקדוש ברוך הוא מקומו של עולם ואין עולמו מקומו.

מה רמב"ם, הלכות יסודי התורה פרק א הלכה ב

מו רמב"ם, הלכות יסודי התורה פרק א, הלכה ג.

מז ירמיהו (פרק י פסוק ז).

מח דברים (פרק ד פסוק לה).

מט רמב"ם, הלכות יסודי התורה פרק א, הלכה ד.

ג הנגלגלים הם הנקראים שמים ורקיע, וזבול וערבות, והם תשעה גלגלים, גלגל הקרוב ממנו (אליט) הוא גלגל הירח, והשני שלמעלה ממנו הוא גלגל בו הוכבב הנקרא כוכב, וגלגל שלישי

סובב תמיד ואי אפשר שיסוב בלא מסבב, והוא ברוך הוא המסבב אותו בלא יד ובלא גוף"^{נא}.

"וידיעת דבר זה מצות עשה, שנאמר: "אנכי ה' אלהיך" וכל המעלה על דעתו שיש שם אלוה אחר חוץ מזה, עובר בלא תעשה, שנאמר: לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. וכופר בעיקר, שזהו העיקר הגדול שהכל תלוי בו"^{נב}.

הרמב"ן^{נא} בחיבורו השגות על הרמב"ם, הסכים איתו כי המצווה היא מכלל מצוות "עשה" והסביר אותה בלשונו "כתב הרב המצוה הראשונה שנצטוינו באמונת האלהות והוא שנאמין שיש עילה וסיבה, הוא פועל כל הנמצאות והוא (רצונו) אמרו יתעלה (לעם ישראל במעמד הר סיני) "אנכי ה' אלהיך" ^{נב} ובסוף גמרא מכות אמרו תרי"ג מצות נאמרו לו למשה בסיני, מאי קראה ? תורה צוה לנו משה והקשו תרי"א הוי, אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום. הנה נתבאר לך שאנכי מכלל תרי"ג מצות והיא מצוה באמונה כמו שביארנו. אמר הכותב האמונה הזאת בדבור הזה

שלמעלה ממנו שבו נוגה, וגלגל רביעי שבו חמה, וגלגל חמישי שבו מאדים, וגלגל ששי שבו כוכב צדק, וגלגל שביעי שבו שבתאי, וגלגל שמיני שבו שאר כל הכוכבים הנראים ברקיע, וגלגל תשיעי הוא גלגל החוזר כל יום מן המזרח למערב והוא המקיף ומסבב הכל. וזה שתראה כל הכוכבים כאילו כולם בגלגל אחד, אף על פי שיש בהן זה למעלה מזה, מפני שהגלגלים טהורים וזכים כזוכיות וכספיר. יסודי התורה (שם פרק ג א)

נא רמב"ם, הלכות יסודי התורה פרק א, הלכה ה.

נב רמב"ם, הלכות יסודי התורה פרק א, הלכה ו.

נג השגות הרמב"ן זצוק"ל (רבי משה בן נחמן ידוע בראשי התיבות רמב"ן) על ספר המצוות, מצוות עשה א'

נד מסיק דבריו מהגמרא במכות הביא הרמב"ם ראה במפורט לעיל.

"אנוכי ה' אלוהיך" לא נפלאה (לא מתמיה לא קשה להבנה או לביצוע) היא ולא רחוקה היא וכן בדברי רז"ל מפורש שהוא קבלת מלכותו יתעלה והיא האמונה באלהות".

נשאלת השאלה מדוע מצוות האמונה לא נאמרה מפי משה רבינו ע"ה כפי שנאמרו יתר תרי"ג המצוות? על זה כתב ב"נחל קדומים"¹ על הפסוק "אנכי ה' אלהיך" וגו'. וז"ל: "כתבו משם הרמב"ן טעם למה שתי דברות ראשונות שמענו מפי הגבורה?

התשובה: שלא רצה הקדוש ברוך הוא שישמעו שתי דברות הראשונות שהם עיקרי האמונה מפי שום נביא (וזאת במטרה) שלא ישמעו לשום נביא (אחר שיתנבא) לעתיד, שיהיה מסית ומדיח לעבודה זרה (להאמין באלוהים אחרים), כי תשובתו (של העם תהא) אנחנו לא שמענו את הדברות "אנכי" "ולא יהיה לך" מפי (הנביא) משה רבינו ע"ה כי אם מפי הגבורה בעצמו ובכבודו ולפיכך כל זמן שאין אנו שומעין ההפך מפי הגבורה בעצמו אין אנו רשאים לשמוע לשום נביא (בשר ודם), זהו תורף דבריו".

בספר החינוך² הרחיב ביאר ומנה את מצוות האמונה מתוך תרי"ג מצוות עשה וכך הגדיר הרב את המצווה. "להאמין שיש לעולם אלוה אחד, שהמציא כל הנמצא ומכוחו וחפצו היה כל מה שהיה ושהיה ושיהיה לעדי עד, וכי הוא הוציאנו מארץ מצרים ונתן לנו את התורה. שנאמר בתחילת נתינת התורה (שמות כ ב) אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים".

נה "נחל קדומים" (דברים פרשת ואתחנן אות יב).

נו ספר החינוך, מצווה כה: מצוות האמונה במציאות השם.

ופירושו כאלו אמר תדעו ותאמינו שיש לעולם אלוה, כי מילת 'אנכי' תורה על המציאות. ואשר אמר 'אשר הוצאתיך' וכו' (ברצונו) לומר, שלא יפתה לבבכם לקחת עניין צאתכם מעבדות מצרים ומכות (עשר המכות שהנחית על) המצרים דרך מקרה, אלא דעו שאנכי הוא שהוצאתי אתכם בחפץ (ברצון) ובהשגחה, כמו שהבטיח לאבותינו, אברהם יצחק ויעקב.

ידוע הדבר ונגלה לכל, כי האמונה הזו יסוד הדת, ואשר לא יאמין בזה (בעקרונות האמונה) כופר בעיקר ואין לו חלק וזכות עם ישראל ועניין האמונה הוא שיקבע בנפשו שהאמת כן ושאי אפשר חילוף זה בשום פנים.

ואם נשאל עליו (על האמונה), ישיב לכל שואל, שזה יאמין לבו ולא יודה בחלוף זה (דבר אחר) אפילו יאמרו (ירצו) להרגו, שכל זה (כוח עמידה על עיקרון) מחזיק וקובע (עוצמת) האמנת הלב, כשמוציא הדבר (את אמונתו) מן הכוח אל הפעל, רצוני לומר כשיקיים בדברי פיו (אמונה) מה שלבו גומר (מרגיש באופן מוחלט) ואם יזכה לעלות במעלות החכמה "יראה בעיניו" "ולבבו יבין" במופת נחתך (בראיה ברורה), שהאמנה הזאת שהאמין אמת וברור, אי אפשר להיות דבר בלתי זה, אז יקים מצות עשה זו מצוה מן המבחר.

דיני מצוה זו, כגון (הפרטים) מה שמחייב עלינו להאמין עליו (בהקשר אליו יתברך), שכל היכולת וכל הגדולה והגבורה והתפארת וכל ההוד וכל הברכה וכל הקיום (נמצאים) בו, ושאין בנו כוח ושכל להשיג ולהגיד (את רוב) גודלו וטובו, כי לרוב מעלתו והודו

נו "השמן לב העם הזה ואוננו הכבד ועיניו השע פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושבו ורפא לו"

לא יושג (ולא יובן לאף בריאה) רק לעצמו, ו(עוד מדיני המצווה) לשלול ממנו בכל כוחנו, כל חסרון וכל מה שהוא הפך כל שלמות וכל מעלה.

והעניינים היוצאים מזה, כגון לדעת שהוא נמצא שלם, בלתי גוף ולא כוח בגוף, כי הגופים ישיגום החסרונות, והוא ברוך הוא, לא ישיגהו מין ממיני החיסרון, כמו שאמרנו. ושאר דברים רבים הנאמרים בעניין זה, כולם מבוארים בספרי יודעי חכמת האלוקות. אשרי הזוכים אליה, כי אז יקיימו מצוה זו על בוריה. ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. ועובר עליה, אין לו חלק וזכות עם ישראל, כמו שאמרנו. וזאת מן המצוות שאין להם זמן ידוע, שכל ימי האדם חייב לחיות במחשבה זו".

בספר מצוות גדול (סמ"ג)^{נח} מנה הרב את מצוות האמונה כראשונה מכלל הת"ג המצוות עשה, יחד עם זאת הרב כלל את המצווה עם מקורה בעשרת הדיברות "בחדא מחתא"^{נט} עם מעמד הר סיני וציאת מצרים. טעמו כי עיקר מצוות האמונה איננה ממוקדת רק בקיום מציאותו של הבורא בלבד, אלא בנוסף לאמיתת מציאותו, גם בזיהויו שהוא יתברך זה שנתן לנו את התורה בהר סיני, והא שהוציאנו ממצרים.

נח ספר מצוות גדול (סמ"ג) הוא ספר הלכה יהודי המבאר את יסודות תרי"ג מצוות לפי התלמוד והפוסקים. הספר נכתב בידי הרב משה בן יעקב מקוצי זצוק"ל מבעלי התוספות בצרפת.

נט מקור הביטוי הוא בארמית בתלמוד הבבלי (בבלי, מסכת ברכות - דף כד, עמוד א): מילולית במכה אחת "אמר ליה: אטו כוליהו בחדא מחתא מחתינהו?" (האם כולם באריגה אחת אתה אורג אותם? האם כולם שווים זה לזה?) רש"י מפרש: מחתא מחתינהו - באריגה אחת ארגתם.

וכדבריו בלשונו" ה"מצווה הראשונה, מצות עשה להאמין כי אותו שנתן לנו את התורה בהר סיני על ידי משה רבנו, הוא ה' אלוקינו שהוציאנו ממצרים וזהו מה שאמר בשעה שנתן את התורה "אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים".

היבט נוסף ניתן למצוא בדברי האבן עזרא^{סא} בפירושו על הפסוק "אנכי ה' אלוקיך"^{סב} שממנו לומדים מצווה זו. כתב הרב, כי מצוות האמונה איננה בלבד האמונה הבסיסית של אמיתת מציאותו, אלא היא כוללת בתוכה רכיבים נוספים בלתי נפרדים: הידיעה בו, אהבת ה' והדבקות בו. שיהיה ה' כנגדו תמיד וזאת במטרה שלא תסור יראתו ממנו. וכך כתב "אנכי - שידענו ויאהבנו בכל לבו וידבק בו ויהי לנגדו תמיד ולא תסור יראתו מעל פניו".

כתוב בזוהר^{סג} "מצווה זו ראשית (התחלת האמונה) וראשונה (בחיובותה) לכל המצוות - לדעת את הקדוש ברוך הוא בכלל. מה זה בכלל? לדעת שיש שליט עליון שהוא רבון העולם וברא אל כל העולמות, שמים וארץ וכל חילותיהם. "משום כך, ראשית הכל - שיש לדעת שיש שליט ודין על העולם והוא רבון כל העולמים וזהו בדרך כלל. "בדרך פרט (חשיבותה) זהו שכתוב (דברים ד) וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים - זה בדרך פרט".

ס ספר מצוות גדול עשין א

סא פירוש האבן עזרא לתורה ונ"ך נכתב על ידי רבי אברהם אבן עזרא וצוק"ל

סב שמות (פרק ב, פסוק ב), "אֲנֹכִי יְיָ-יְהוָה אֱלֹהֵי-יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים: לֹא-יְהִיֶּה לְךָ אֱלֹהֵי-יָגִים אֲחֵרִים, עַל-פְּנֵי".

סג ספר שמות פרשת ואירא דף כ"ה ע"א, רעיא מהימנא

מבואר מדברי הזוהר, שקיום האמונה היא קודמת לכל המצוות ושקיומה נעשה באופן כללי, שהיא עצם הידיעה שהקב"ה בורא את העולם ושולט עליו ואילו המצווה הפרטית היא השבת ידיעה זו אל הלב, לדעת ולהרגיש שהשם הוא האלוקים.

במקום אחר בזוהר^{טו}, מדבר על מצוות האמונה, בדגש על אמונת הייחוד, שמידת הדין ומדת הרחמים, הרע והטוב הכל יוצא רק ממנו יתברך, בלשונו המתורגם: "מצוה רביעית - לדעת שה' הוא האלהים (מציאותו), כמו שנאמר (דברים ד) וידעת היום והשבת אל לבבך כי ה' הוא האלהים ו(עוד) שיכלל (במחשבתו) השם של אלהים בשם של הווייה, (היכללות שם אלוקים-מידת הדין עם שם הווייה-מידת הרחמים. אופן היכללות כך: י-א-ה-ל-ו-ה-ה-י-ם) לדעת שהם אחד ואין בהם פרוד."

ועוד מפורסם הוא בעל המשנה ברורה^{טז} שהעתיק בביאורו "ביאור הלכה" בתחילת סימן ראשון בשולחן ערוך, שם מדובר על מעלת הצדיקים לקיים "שויתי השם לנגדי תמיד", וכתב: "הרוצה לקיים "שויתי" כראוי יזדרז לקיים מה שנכתב בשם ספר החינוך^{טז}, ומפני גודל חביבותם העתיקום כמה גדולים בספריהם.

טו הקדמת ספר הזוהר דף יב ע"ב

טז משנה ברורה הוא חיבור הלכתי של רבי ישראל מאיר הכהן מראדין "החפץ חיים", שיצא לאור בשישה כרכים הספר הוא פירוש של חלק אורח חיים בשולחן ערוך. ה"משנה ברורה" התקבל כמקור ההלכתי היחיד המשפיע ביותר בעדות אשכנז והוא משמש נקודת ייחוס מרכזית לפוסקים, למורי ההלכה ולציבור הרחב.

טז ספר החינוך בהקדמתו ובסימן כ"ה, כ"ו, תי"ז, תי"ח, תל"ב, תפ"ו.

"שש מצוות חיובן תמיד לא יפסקו מעל האדם אפילו רגע אחד כל ימיו. וכל זמן וכל רגע שיחשוב בהן קים מצוות עשה, ואין קץ למתן שכר המצוות".

אמונה בה': "להאמין שיש אלוה אחד בעולם שהמציא כל הנמצאות ומחפצו ורצונו הוא כל מה שהוא עכשיו ושהיה ושהיה לעדי עד ושהוא הוציאנו ממצרים ונתן לנו התורה וזהו מצוות עשה דכתיב אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך וגו' ופירושו תדעו ותאמינו שיש לעולם אלוה המשגיח שהרי הוצאתיך מארץ מצרים".

וכך כתב הרב בפלא יועץ¹⁰ בעניין האמונה בה' שהיא מצוות עשה מהתורה וז"ל: "והנה גם מצוות אלו, להאמין במציאות ה' ולהאמין בהשגחתו, הן ממנין תרי"ג מצוות, והן מצוות תדירות שיכול לקיימן בכל עת ובכל רגע על ידי זכירה לבד".

מאידך, בעל "הלכות גדולות"¹¹ (בה"ג) בספרו לא מנה את מצוות האמונה. על כך כתב ונתן טעמו הרמב"ן¹² בזה"ל: "והנראה מדעתו (של בה"ג) שאין מנין תרי"ג מצוות אלא (משמעותם כך)

10 פלא יועץ ערך אמונה- הרב אליעזר ב"ר יצחק פאפו (תקמ"ו - כ' בתשרי תקפ"ח) היה פוסק ומקובל. נודע בספר המוסר שחיבר, "פלא יועץ", ומכונה לעיתים על שמו. שימש רב הקהילה הספרדית של סליסטררה שבבולגריה ועמד תקופה מסוימת גם בראש הקהילה הספרדית בבירת ולאכיה, בוקרשט. חיבר גם את הספרים "אלף המגן", "חסד לאלפים" ו"בית תפילה".

11 הלכות גדולות הוא ספר הלכה מתקופת הגאונים, שפסקי ההלכה שבו מוזכרים בכתבי הראשונים פעמים רבות. הדעה הרווחת היא שהספר חובר על ידי חכם בשם רבי שמעון קיירא ואילו בעל הסמ"ג ורש"י סברו שחובר על ידי רב יהודאי גאון ולא פירשו באיזה רב יהודאי מדובר, רב יהודאי גאון או רב יהודאי הכהן גאון.

12 השגות הרמב"ן וצוק"ל (רבי משה בן נחמן ידוע בראשי התוכחות רמב"ן) על ספר המצוות, מצוות עשה א' כך כתב שם בפירושו את סברת בעל הלכות גדולות שלא מנה את מצוות האמונה מכלל תרי"ג מצוות.

גזירותיו יתעלה שגזר עלינו לעשות או מנענו שלא נעשה, אבל האמונה במציאותו הוא העיקר והשורש שממנו נולדו המצוות (אותה) לא ימנה בחשבונן". "והוא (הפרוש) מאמר החכמים גזור עליהם, עשו קבלת המלכות (מצוות האמונה) ענין בפני עצמו והמצוות הנגזרות מאתו יתעלה ענין אחר..... וזה דעת בעל הלכות גדולות ויש לו פנים (רב פרושים, טעון דיון וצריך עיון), אבל עוד במצות לא תעשה אבאר המתחוויר לי".

נראה כי לדעת הבה"ג (בנותן טעם של הרמב"ן) האמונה איננה מצווה כשאר המצוות, אלא היא הבסיס והשורש לכל המצוות וככזאת היא הסיבה והעילה למצוות והן התרי"ג המצוות עלולים ממנה, לפיכך מעלתה עליונה מהן, מאחר והן נגזרות ממנה. לכן לא מנאה כאחת מהן. הציוויים הדורשים פעולות מעשיות מהאדם מנאם בכלל התרי"ג המצוות, את טעמם ושורשם לא מנה, מאחר שבעשות האדם אחת מהמצוות, מקיים הוא את טעם שורשם שהיא האמונה.

למרות הסברו של הרמב"ן את טעמו של בה"ג, נראה שאינו סובר כמותו (כפי שראינו לעיל) ועוד מזה שכתב הרמב"ן שלדבריו "יש פנים" וכוונתו שיש צדדין לדון לכאן ולכאן, נעשה כאומר שסברתו של הבה"ג נשאר בצ"ע. בהמשך ובסיום הסברו כותב הרמב"ן, "אבל עוד במצות לא תעשה אבאר את דעתי המתחוויר לי" ושם" כתב וגילה את דעתו גם במצוות עשה של האמונה וז"ל:

ע בהשגותיו על ספר המצוות של הרמב"ם, במצוות לא תעשה א (שכחת הלאין א')

"שנמנענו (אנו מונעים) שלא ישכח ממנו אמונת האלהות, וענין המניעה הזאת שנצטוינו מצוה ראשונה בקבלת מלכות שמים, כלומר שנאמין שיש אלוה פועל (יוצר) כל הנמצאות מוציאן (את כל הנמצאים) מאין מוחלט (מחוסר קיום) אל היש (קיום) שהם עליו (בעולם הזה) ואל היש שיחפוץ בו (במקום שירצה) בכל זמן מן הזמנים".

והוא שאמר יתברך ויתעלה, אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, מבית עבדים שהיא מצוה באמונה כמו שכתוב, וביארנו אנחנו אותו בראיה מדבריהם ז"ל צוה אותנו בזאת האמונה שהיא יסוד התורה וכפל לנו מניעה בכפירה ממנה שהיא בטול כל אמת והוא אמרו "השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך אשר הוציאך מארץ מצרים מבית עבדים". הרי לנו במפורש כי הרמב"ן כן מונה את מצוות האמונה כאחת מצוות עשה והחשיבה בנוסף גם כאחת במצוות לא תעשה : לא תשכח. גם הרב חסדאי^{טו} בהקדמת ספרו "אור ה'", הלך בשיטת הב"ג שמצוות האמונה אינה בכלל המצוות ונתן טעם באופן דומה וכך כתב: "כי אין לומר שהדיברה "אנוכי ה' אלוקיך" מציינת מצווה להאמין בה' וזאת כיון שכל המקיים מצווה הרי מניח כבר בדעתו שיש מי שמצווה אותו". כלומר האדם המקיים מצווה כבר גמר בדעתו להאמין שהוא עושה מעשה שמצווה לעשות ע"י אלוקיו.

א רבי חסדאי (בר' אברהם) קְרַשְׁקֶשׁ, היה רב, פילוסוף ומנהיג יהודי בתקופת הראשונים. תלמידו של הר"ן. שם לעצמו למטרה להגן על היהודים בפולמוס הפילוסופי היהודי-נוצרי ונחשב לאחד מחשובי הפילוסופים והתאולוגים. מהראשונים שהטילו ספק בקביעותיה של הפילוסופיה היוונית ובייחוד זו של אריסטו.

משמעות הדבר שהוא כבר מאמין במציאות אלוקיו. לכן זה יהיה בלתי אפשרי לצוות את האדם להאמין במציאות אלוקיו, מאחר שאם קיים ציווי ממלא יש מי שמצווה שהוא אלוקיו.

משמעות הדבר שקיימת באדם כבר הנחת היסוד באמונת מציאות אלוקיו, אם כן איך יצווה על מה שקיים כבר? וכן סובר הרב שהאמונה במציאות האלוקים היא הבסיס והשורש הקדום לכל המצוות, שהם באים אחריה וכלשונו "וממילא אי אפשר לצוות אדם להאמין שיש מצווה - שאמונת קיום המצווה חייבת לקדום לכל צווי."

מבואר א"כ, שלדעת הרב, האמונה בה' אינה אלא הבסיס המאפשר את קיום תרי"ג המצוות ואינה מצווה בפני עצמה מכלל התרי"ג. עם זאת נראה, כי סברה זו יפה כוחה (לכאורה) רק לעניין הדיברה הראשונה "אנוכי ה' אלוקיך" העוסקת באמונת מציאות האלוקות, ואילו לגבי מצוות האמונה העוסקת ביחוד ה' "לא יהיה לך" לכאורה אינה מתקיימת.

לסיכום: פרט לבעל הלכות גדולות ורב חיסדאי המסכימים שמצוות האמונה היא הבסיס לכל תרי"ג המצוות אך אינה נכללת במניינן, מרבית הפוסקים הרמב"ם, הרמב"ן, ספר החינוך, ספר מצוות גדול (סמ"ג), האבן עזרא, הזוהר, בעל המשנה ברורה ובעל הפלא יועץ, רואים במצוות האמונה אחת מתרי"ג מצוות "עשה" חרף²² היותה בסיס לכל המצוות.

עב פירושה - למרות, על-אף. מילוג המילון החופשי ברשת.

עיקרי האמונה

עיקרי האמונה, הם פרטים יסודיים ומהותיים בדת היהודית, שנבחרו ושנקבעו על ידי אבותינו ורבותינו הקדמונים, מתוך מכלול מרכיבי האמונה ומהווים רכיבים עיקרים באפיון שלמות האמונה. עיקרים אלו מהווים מעין מסגרת המגדירה את אמונת הדת היהודית, ואף שלא התקבעו במפורש בספרי ההלכה ולא בכתבי הפוסקים כשאר הלכות המצויות בשולחן ערוך, פרט למקומות בודדים^ע, התקבלו בעם ישראל בקרב שומרי הדת, כחלק מחייב ומוחלט.

הבלטת יסודות מסוימים בתורה כעיקריים, מצויה בכתבי חז"ל. במשנה בסנהדרין^ע "קובעים חז"ל שתורה מן השמים ותחיית המתים הן אמונות יסוד של היהדות - שהכופר בהן אין לו חלק לעולם הבא.

בספר העיקרים^ע הגדיר הרב את המונח עיקר וכתב "עיקר שם הונח (מתקיים) על דבר שעמידת דבר אחר וקיומו תלוי בו, ואין לו קיום (לדבר האחר) זולתו. כמו שהעיקר (השורש) הוא דבר שקיום האילן תלוי בו, ולא יצויר מציאות האילן וקיומו זולתו (ללא שורש) ורז"ל השתמשו בלשון הזה הרבה. אמרו, דבר שיש לו עיקר בדאורייתא או שאין לו עיקר ומזה הצד (ההבנה זו) ייפול (יועתק /

עג חיוב האמונה העיקריים נפסקו ברמב"ם הלכות תשובה (פרק ג הלכות ו-ז-ח)

עד משנה, סנהדרין פרק י' משנה א'

עה ספר העיקרים לרבי יוסף אלבו מאמר ראשון פרק ג הגדרת "עיקרים"

ישאל) זה השם (עיקר) על השורשים והיסודות שעמידת הדת וקיומה תלוי בהם, (ללא יסודות אלו אין לדת משמעות) כמו (האמונה ב) מציאות השם, שהוא מבואר מעניינו שהוא עיקר, שהאמנתו הכרחית לתורה אלוהית, שאי אפשר לצייר מציאות תורה אלוהית זולתו (ללא אמונה זו)."

עיקרים לפי דברי חז"ל בתלמוד

התייחסות חז"ל והנביאים לעיקרי היהדות, כשורשי לענפים כללים שעליהם נשענים המצוות ומדות הטובות, מינוי העיקרים בא להעמיד כללים גדולים ביהדות, המכילים את פרטי המצוות שמחוייב בהם האדם. על פי עיקרים אלו יזכה האדם לשמור ולקיים את כלל המצוות והתורה.

ובזמנים של צמצום וירידת הדורות לשפל רוחני, העמידן חבקוק הנביא ע"ה על כלל אחד בלבד, "וצדיק באמונתו יחיה"^ע, מספיק שיתנהג היהודי משאו ומתנו באמונה, יושר וצדק כפי שתרגם התרגום: "וצדיקיא על קושטיהון יתקיימון" (והצדיקים על אמיתתם יתקיימו)^פ.

כך נראה מהגמרא^פ, את השתלשלות התקנות לדורותיהם ומהם נלמד שהאמונה היא שורש כל תרי"ג המצוות ועמוד התווך העיקרי לכל היהדות.

עו חבקוק (פרק ב פסוק ד).

עז וכן פירש הסמ"ג (עשין עג).

עח מסכת מכות (כ"ד) "דרש ר' שמלאי: תרי"ג מצוות נאמרו לו למשה וכו'. בא דוד והעמידן על אחת עשרה (עקרונות) דכתיב (תהלים (פרק טו) "מזמור לדוד ה' מי יגור באהלך מי ישכן בהר

מניין העיקרים

העיקרי האמונה הנפוצים והמקובלים ביותר בקרב קהילות ישראל, בארץ ישראל ובגולה הם של הרמב"ם^ט, העומדים מאז

קדשך. הולך תמים ופועל צדק ודבר אמת בלבבו. לא רגל על לשנו לא עשה לרעהו רעה וחרפה לא נשא על קרבו. נבזה בעיניו נמאס ואת יראי ה' יכבד נשבע להרע ולא ימר. כספו לא נתן בנשך ושהד על נקי לא לקח עשה אלה לא ימוט לעולם" ומנייות פה אחת עשרה מידות שבזכותן זוכה אדם לחיי העולם.

ובהמשך דרשת ר' שמלאי נאמר: בא ישעיהו והעמידן על שש (עקרונות), דכתיב (ישעיה לג, טו) "הלך צדקות ודבר מישרים מאס בצבע מעשקות נער כפיו מתמך בשחד אטם אונו משמע דמים ועצם עיניו מראות ברע" ומנייות פה שש מידות שבזכותן זוכה אדם לחיי העולם. בהמשך נאמר (מיכה ו, ח) "בא מיכה והעמידן על שלש (עקרונות), דכתיב "הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם ה'" אלהיך" ומנייות פה שלש מידות שבזכותן זוכה אדם לחיי העולם. בהמשך נאמר חזר ישעיהו והעמידן את המצוות על שתיים (שתי עקרונות), שנאמר (ישעיה נ, א) "כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה" הרי מניינם כאן רק שתי מידות שבזכותם זוכה האדם לחיי עולם הבא. בסיום דבריו נאמר "בא חבוקק והעמידן על אחת (עקרון אחד בלבד) שנאמר (חבוקק פרק ב פסוק ד) "וצדיק באמונתו יחיה"

ט"ג העיקרים של הרמב"ם נתקבלו בעם ישראל בכל מקום ואתר ליסודי הדת היהודית. יחד עם זאת נמצאו עליו עוררים רבים בין גדולי הרבנים. הראב"ד משיג על העיקר של הנשמת הבורא, על מה שכתב הרמב"ם שהאומר שהש"י הוא גוף הוא מין וכתב עליו הראב"ד: "אמר אברהם: אע"פ שעיקר האמונה כן הוא (שאינו גוף ואין לו דמות הגוף), המאמין היותו גוף מצד תפיסתו (הבנתו) לשונות הפסוקים והמדריכות כפשטן אין ראוי לקרותו מין.

רבי יוסף אלבו מתח ביקורת על שיטת העיקרים של הרמב"ם (ספר העיקרים א, ג), שלדעתו יש עיקרים ראויים שלא נכללו ברשימה שמנה הרמב"ם ולעומת זאת נכללו ברשימה אמונות חשובות אך שאינם עיקריות לדעתו. ואלה דבריו:

"ונשאל ראשונה על אלו העיקרים שהניח אותם הרמב"ם ז"ל, למה שם אותם במספר ההוא ואמר שהם י"ג? וזה - שאם הונחו במספר ההוא כפי הוראת שם "עיקר", הנה מה טוב ומה נעים שיונחו עיקרים מציאות השם והנבואה ותורה מן השמים וידעת הש"ת וההשגחה לתת שכר ועונש, לפי שאלו הן עיקרים הכרחיים לתורה אלוהית - לא יצויר מציאותה בזולת כל אחד מהן.

ואיננו רחוק לפי זה הדרך, שיונחו נבואת משה ונצחיות התורה עיקרים גם כן: אחר שהם עיקרים פרימיים הכרחיים לתורה משה - לא יצויר קיומה זולתם. כי אם יצויר מציאות נביא

גדול ממשה, כבר היה אפשר שתבטל תורת משה. כי הנביא שיהיה גדול במדרגה מזולתו, ראוי שיאמנו דבריו יותר מדבריו זולתו שהוא למטה במדרגת הנבואה ממנו, כמו שיבוא:

וגם אם לא נאמין נצחיות התורה, כבר יצויר ביטול תורת משה, אחר שגלו ישראל מעל אדמתם. ומכל מקום כבר יקשה למה ימנה האחדות והרחקת הגשמות בעיקרים. שאף אם הם אמונות אמיתיות, ראוי שיאמינם כל בעל תורת משה, כבר יהיה אפשר לומר שאין ראוי למנותם בעיקרים, כי לא תיפול התורה האלוהית בכללה אם יאמין חילופם.

ויותר קשה מזה שמנה הרב ז"ל בעיקר שראוי לעבדו ולא לזולתו, כי אף על פי שהוא מצווה ממצוות התורה, כמ"ש לא יהיה לך אלוהים אחרים על פני וגו' לא תשתחוה להם ולא תעבדם, מכל מקום אינו עיקר שתתלה בו התורה בכללה. כי המאמין שהשם אמת ותורתו אמת, אלא שהוא מכניס אמצעי בינו ובין השם, הנה הוא עובר על לא יהיה לך וגו' אבל איננו עיקר שתיפול התורה בכללה. ולמה ימנה אותו הרב ז"ל עיקר?

גם כן המאמין בשכר ועונש, אלא שיאמין הגמול לנפשות בעולם הבא, ושאינ תחיה לגופות אחר המוות, למה תיפול התורה בכללה, כדי שיהיוב למנות תחיות המתים עיקר מעיקרי התורה האלוהית כמצאיות השם?

ואם נאמר שהרב ז"ל לא מנה העיקרים כפי הוראת שם עיקר אבל מנה בעיקרים האמונות האמיתיות שראוי להאמינם כל בעל תורת משה - אם כן למה לא מנה בעיקר שהשכינה שורה בישראל באמצעות התורה, כמו שנאמר: ושכנתי בתוך בני ישראל, ולמה לא מנה החידוש שהוא אמונה שראוי להאמין אותה כל בעל דת אלוהית, כמו שביאר הוא בעצמו בפרק כ"ה מהחלק ה' מספר המורה, וכמו שמנה האמונה שהאל קדמון. ולמה לא מנה שראוי להאמין בכל הנסים שבאו בתורה כפשטן, ואמונות אחרות פרטיות שראוי שיאמינם כל בעל תורת משה, כמו שמנה האמונה בביאת המשיח.

ואם נאמר שמנה עיקרים בלבד ולא אמונות אמיתיות, למה לא ימנה הקבלה, שראוי שימשך האדם אחר קבלת האבות, שהוא עיקר כולל לכל הדתות האלוהיות, שלא יצויר מציאותם זולתו; ולמה לא מנה הבחירה, שעם שהיא אמונה אמיתית, היא עיקר גם כן, כי הוא מבואר מעניינה שלא יצויר מציאות שום דת זולתה.

ועוד שהוא ז"ל כתב בספר המדע בפ"ה מהלכות תשובה, רשות כל אדם נתונה לו אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו וכו', וכתב אחר כן: ועיקר זה עיקר גדול הוא, והוא עמוד התורה והמצווה שנאמר: ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב וגו' (דברים 5) והאריך בפרק שהוא לבאר העיקר הזה. והוא תימה גדול: למה לא מנה אותו בעיקרים בפירוש המשנה בפרק חלק, כמו שמנה הי"ג עיקרים?

סוף דבר - זה המספר שהניח הרב ז"ל בעיקרים - חזק הספקות מאוד. וראיתי מי שכתב, שהרב ז"ל כוון אל זה המספר, לפי שהוא כמספר י"ג מידותיו של הקב"ה, וכנגד י"ג מידות שהתורה נדרשת בהן. וכמה רחוקים הדברים הללו מן הדעת, שהניח הרב ז"ל למנות הבחירה

כתיבתם ועד היום בצביונם. הרמב"ם כתב י"ג עיקרים^פ. יחד עם זאת קיימות שיטות נוספות בין חכמי ישראל, השונים מעיקרי הרמב"ם בקביעת המניין והעדפת העיקרים, כך שחלק מעיקרי האמונה שנקבעו על ידי הרמב"ם, אינם מוסכמים בין כל מוני עיקרים אחרים, ובכלל קיימת מחלוקת האם נכון למנות עיקרים ולהחליט מה עיקר בתורה ומה לא^{פב} וגם אלו החכמים המצדדים במניית עיקרים, הציעו רשימה שונה מזו שמנה הרמב"ם.

אין במטרת מאמור זה לעסוק בדיון ובשיקולים של חז"ל בבחירתם את העיקרים או האם למנות בכלל עיקרים בתורה, על כן הציין בקצרה רק את שמות החכמים ז"ל שמנו רשימת עיקרים אחרים משיטת ברמב"ם והם: עשרה עיקרים שמנה רבנו סעדיה גאון^{פב}, ארבעה עיקרים שמנה רבינו חננאל^{פב}, שישה

שהוא עיקר, לפי מה שכתב הוא ז"ל, כדי שלא יעלה המספר ליותר מ"ג; ועוד: כי לא תיקן למה ימנה בכלל ה"ג אותם שמנה שאינם עיקרים הכרחיים, כמו שכתבנו.

פ כפי שמנאם הרמב"ם בפירוש המשניות למסכת סנהדרין

פא שו"ת הרדב"ז, (ויניציא סי' שמ"ד). רבי דוד בן שלמה אבן זמרא, (רדב"ז) היה אב בית דין ומנהיגה של יהדות מצרים ומחבר שו"ת הרדב"ז. הרדב"ז נשאל על העיקרים שהוא סומך, אם על הרמב"ם או על ר' חסדאי (אור ה) או על הר"י אלבו, והשיב: "אין דעתי מסכמת לשים לתורה שום עיקר, לפי שכולה עיקר מפי הגבורה, וארז"ל כל האומר כל התורה כולה מן השמים חוץ מדקדוק זה מק"ו זה וכו' זה הוא כי דבר ה' בזה (סנהדרין צ"ט). וא"כ כל מצווה ומצווה היא עיקר ופינה וכו', ואיך נאמר דווקא עיקר וזו טפלה ה"ו"

פב רב סעדיה בן יוסף אלפיומי גאון המכונה גם בקיצור: רס"ג, היה איש אשכולות, מגאוניי בבל כבר בגיל 46 מונה לראש ישיבת סורא בבגדאד. שמו המקובל של הספר הוא "ספר האמונות והדעות", כתרנומו של ר' יהודה אבן תיבון, וכגרסת רוב כתבי היד שבערבית שבידינו. עם זאת, לדעת הרב קאפה, שם זה הוא רק השם הראשוני שנתן רס"ג לספרו, ואילו השם הסופי שניתן לו הוא "הנבחר באמונות ודעות". רס"ג היה הראשון שקבע עיקרי אמונה יהודיים. עם זאת, נראה שבניגוד לרמב"ם נושא עיקרי האמונה לא היה מרכזי בהגותו, והוא לא הזכירו בספרו במרכזי "הנבחר באמונות ודעות". במקומות אחרים הוא קובע רשימה נרחבת יותר של דברים

העיקרים שמנה רבנו הראב"ד^{טו}, שישה עיקרים שמנה רבי חסדאי קרשקש^{טז}, שלושה עיקרים שמנה רבי יוסף אלבו^{טז}.

שחייב המתפלל להאמין בהם ביחס לא-ל, שאם לא כן, הוא אינו מתפלל לה'. עיקרי האמונה ביהדות גובשו לראשונה על ידי רבנו סעדיה גאון (רס"ג). רבנו סעדיה גאון אינו מונה עיקרים, אלא מתוך ספרו האמונות והדעות נוכל לעמוד על דעתו מה שחשב לעיקרי הדת, אשר חלק למאמרים ומספרם תשעה, מלבד העשירי שהוא כעין הוספה לספר. וזה תוכן המאמרים לפי העיקרים: א. שהעולם וכל אשר בו מחודש. ב. שהבורא אחד. ג. שיש צווי ואזהרה - תורה מן השמים. ד. בעבודה ומרי, כלומר שיש לאדם בחירה חופשית לקיים המצוות או לעבור עליהן. ה. זכויות וחובות בעולם הזה. ו. עצם הנפש ועניין המוות ומה שאחריו. ז. תחיית המתים. ח. גאולת בני ישראל. ט. בגמול והעונש בעולם הבא.

פג רבי חננאל בר חושאל, או בקיצור ר"ח היה רב ופוסק, מפרשני התלמוד ומחכמי ישראל הכוללים בפתיחת תקופת הראשונים, (יש מהאחרונים שהחשיבוהו לגאון). ר"ח פירוש את התלמוד. העיקרים לפי רבנו חננאל, (בפירושו לשמות י"ד ל"א) הוא מונה ארבעה עיקרים: א. אמונה בקב"ה. ב. אמונה בנביאים. ג. אמונה בעולם הבא ובשכר ועונש. ד. אמונה בביאת המשיח.

פד רבי אברהם אבן דאוד הלוי (הראב"ד) היה רב וראש ישיבה בעיר פּוֹסְקֵייר, פרשן לתלמוד ומקובל. כונה גם "ראב"ד השלישי", "הראב"ד מקרית יערים" ו"בעל ההשגות" על שם השגותיו המפורסמות על ספר משנה תורה שכתב הרמב"ם. היה חתנו של הראב"ד השני בעל ספר האשכול, ואביו של ר' יצחק סגי נהור. הוא מונה שישה עיקרים בספרו "האמונה הרמה" הם: א. שורש האמונה. ב. אחדות. ג. בתארו יתברך וכמה שיתואר בו בהעברה המונית וכמה שיתואר בו בהעברה סגולית ובירור הקושי לתאר יתברך בתאר אמתני עצמותי. ד. בפעולותיו יתברך ובסידור המשך הנמצאת ממנו. ה. באמונה האחרונה והוא האמונה בנביאים ובקבלה ובתנאים אשר בהם יתאמת ויקויים דבר הנביא ויחויב להאמינו ובתואר מיני הנבואה וחלוף מדרגות האנשים בה. ו. באמונה וההערה על אימות שכל מה שידומה עליו הוא נאמר בדרך ההעברה והוא נבדל ממנו.

פה רבי חסדאי (בר אברהם) קְרֶשְׁקֶשׁ (רס"ק) תלמידו של הר"ן. בספר אור השם מאמר שני - הגדרת ששת עיקרי האמונה היהודית ("פינות"), העוסק בפילוסופיה יהודית. חילק את העיקרים לשישה חלקים כאשר חשיבותו של כל חלק עולה או יורדת בצורה הייררכית. גישתו למושג עיקרי האמונה מצמצמת, בהשוואה לראשונים שקדמו לו. לדוגמה, רח"ק סובר שבעוד שהאמונה בביאת המשיח היא אמונה נאה וטובה, לא ניתן למנותה כעיקר ביהדות. עיקרי האמונה שהוא מציג הם: א. ידיעת האל בנמצאות. ב. השגחה. ג. יכולת האל. ד. נבואה. ה. בחירה חופשית. ו. תכלית האדם והבריאה.

עיקרי האמונה על פי הרמב"ם

הרמב"ם מנה¹⁹ וניסח את שלושה עשר עיקרי האמונה אותם חייב כל יהודי לדעת. עיקרי הרמב"ם התקבלו בכל בתפוצות ישראל ומופיעים בסידורים בסוף תפילת שחרית, בנוסח "אני מאמין באמונה שלמה". על העיקרים חובר²⁰ כפיוט בשם "יגדל אלוקים חי" כאשר כל שורה בפיוט מציינת עיקר אחד. פיוט זה מקובל לפייט בבתי הכנסת הספרדים בשבתות וימים טובים.

פו רבי יוסף אֶלְבֹּו זצוק"ל, מחבר "ספר העיקרים". בספרו "ספר העיקרים" מאמר (ראשון פרק ד) מציין שלושה עיקרים אשר לדעתו מהווים את מהות היהדות (עיקרים אלה מקבילים לקבוצות העיקרים של הרמב"ם) "הדרך הנכון שיראה לי בספירת העיקרים, שהם שורשים ויסודות לתורה האלוהית הוא, כי העיקרים הכוללים וההכרחיים לדת האלוהית הם שלושה". ותחת כל עיקר מאלו, שורשים וסעיפים משתרגים ומסתעפים מן העיקר ההוא. כי תחת מציאות השם הוא שורש היותו קדמון ונצחי ודומיהן. ובכלל תורה מן השמים הוא ידיעת השם והנבואה ודומיהן. ובכלל ההשגחה הם השכר ועונש בעולם הזה לגוף, ובעולם הבא לנפש. והם: א. מציאות השם. ב. השגחה לשכר ועונש. ג. תורה מן השמיים.

פז הרמב"ם מונה את העיקרים בהקדמתו לפירושו לפרק "חלק" (פרק עשירי) ממסכת סנהדרין מן המשנה.

פח מקובל, שמחבר הפיוט "יגדל" הוא דניאל בן יהודה דיין, שחי באיטליה (כך קבע שד"ל, במבוא שכתב למחזור תפילה למנהג בני רומא, ע"פ שני כתי" שהיו לפניו. וכך כתב: "ואני ראיתי סדור כ" על קלף מנהג בני רומא, נכתב בשנת קמ"ג, ושם הסופר משה בכמ"ר יקותיאל חפץ ממשפחת הצפרוני, ועל גבי יגדל כתב: אלו הם י"ג עיקרים שסידרם כמ"ר דניאל וקני וזה"ה בכמ"ר יהודה דיין"), הפיוט נדפס לראשונה במחזור "קמחא דאבשונא" שנדפס בבולוניה בשנים ש'ש"א, (על השתלשלות הדפסת הפיוט ראה: הפיוט יגדל, הרב יוסף ויכלדר, "המבשר תרני" י"ז כסלו תש"ט). אולם, יש שייחסו את הפיוט למחברים אחרים, הרב יעקב עמדין ייחס בוודאות לרמב"ם (סידור העיב"ץ פתיחה לשיר היתוך) והרב יחיאל צאלח והיש"ר מקנדיאה (טבלות חכמה צב, ב), ייחסוהו לרבי שלמה אבן גבירול, (תכלאל עין חיים ח"א דף קי עמוד ב. כל כתב: "דע כי קבלה בידנו שפיוט זה הוא מיוסד מהרב ר' שלמה ן גבירול ז"ל וכמדומה לי שראיתי גם כן בספר הר"ר אליהו הבחור ז"ל שיחסה אליו". בסידור אוצר התפילות (תקן תפילה) דוחה קביעה זו שכלל הנראה שלש עשרה עיקרים לא היו ידועים לפני תקופת הרמב"ם), אחרי עיון בכתבי עמנואל הרומי נראה, כי יהיה המחבר מי- שיהיה, אבל שאב כל התוכן מפיוט ארוך שכתב במחברת. ויקפידה האיניצקלופדיה החופשית.

הרמב"ם מתייחס אל עיקרי האמונה כעיקרי הדת היהודית. מחובת האדם להאמין בהם ומי שאינו מאמין בהם, הרי שיצא הוא מכלל ישראל בשל דעותיו ותפיסתו את מציאות הבורא וז"ל: "וכאשר יאמין האדם באלה היסודות כולם ונתברר בה אמונתו בה' הוא נכנס בכלל ישראל ומצווה לאהבו ולרחם עליו ולנהוג עמו בכל מה שצווה השם יתברך, איש לחברו מן האהבה והאחוה ואפילו עשה מה שיכול מן העבירות מחמת התאוה והתגברות הטבע הגרוע, הוא נענש כפי חטאיו, אבל יש לו חלק לעולם הבא והוא מפושעי ישראל.

וכשנתקלקל לאדם יסוד מאלה היסודות, הרי יצא מן הכלל וכפר בעיקר ונקרא צדוקי ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות ומצווה לשונאו ועליו נאמר (תהלים קלט) "הלא משנאך ה' אשנא."

הרמב"ם כתב ב"משנה תורה" פרקים שלמים העוסקים בענייני אמונה והכתירים תחת הכותרת "הלכות יסודי התורה והלכות דעות" נראה כי לשיטתו יש כאן פסקי הלכה בענייני האמונה.

המקורות שהנחו את הרמב"ם לכתובת י"ג העיקרים הם מדברי קדמונים, אשר הוזכרו לפני תקופת התלמוד, כדברי קבלה מדורות ראשונים, כפי שנראה בהמשך מדברי חז"ל ובפרט ממה שכתב הרמב"ם בלשונו:

"והנה הארכתי בדברים הרבה ויצאתי מעניין חיבורי, אבל אני עשיתי זה לפי שראיתי בו תועלת באמונה, לפי שאספתי בו דברים מועילים מפוזרים מספרים גדולים, לכן דע אותם והצלח בהם וחזור עליהם פעמים רבות והתבונן בהם התבוננות יפה.... ולכן לא תמהר בקריאתו כי אני לא חיברתי כפי מה שנזדמן לי, אלא לאחר עיון גדול והתבוננות ואחר שראיתי דעות ברורות

אמיתיות וזולתי אמיתיות וידעתי מה שהוא ראוי להאמין מהם והבאתי ראייה בטענות וראיות על כל עניין ועניין, ומהשם יתברך להפיקני רצוני ולהדריכני בדרך הטובה".

מבואר שהרמב"ם אסף את העיקרים הללו מספרי גדולים וקדמונים ואח"כ טרח והביא להם הוכחות. ולא שכך הסיק מתוך לימודו בחקירה בתורה ובדברי חז"ל, אלא להיפך: קיבץ אותם מכלל גדולי האומה.

מקור קדום יותר מהרמב"ם לתזכור י"ג העיקרים נראה עוד מימי האמוראים, שכן כתב השל"ה^פ "שי"ג העיקרים נמשכים מ"ג מידות הרחמים ומכל מידה ומידה יוצא עיקר אחד"

ובהמשך הביא תפילה ישנה (המזכירה את שלוש עשרה העיקרים) שהחתם סופר^צ ייחס אותה לאמורא שחתם בכינוי "טביומי" ובשמו מר בר רב אשי^{צא}.

וזה לשון התפילה: "יהי רצון מלפניך השם המקודש שלוש עשרה, למען אברהם ויצחק הראשונים בבריתות שלוש עשרה, ולמען יעקב איש תם וצאצאיו שלוש עשרה, תחנני עם מקיימי תורתך הנדרשת במידות שלוש עשרה וברכני לדבק לשמרני ממקרה ולא ימנעו ממני מדותיך השלוש עשרה, והאר פניך אלי

פט רבי ישעיה הלוי הורוויץ, (מכונה השל"ה או השל"ה הקדוש) על שם חיבורו "שני לוחות הברית" כתב כן בשער האותיות (אות א, כח).

צ חתם סופר (בש"ת חלק אבה"ע סי' ב' ובתשובה שני בחלק י"ד). עיין עוד בפירוש יריעות האהל לר"ח גאנץ זל"ה על אהל מועד (ח"א שער ה דרך שני נתיב ה) שהביא כמו"כ.

צא מר בר רב אשי, שחתם בכינוי טביומי, היה אמורא בבלי בדור השביעי. היה בנו של רב אשי, ועמד בראש ישיבת סורא במתא מחסיא, פרור של העיר סורא. התמנה לעמוד בראשות הישיבה בשנת ד'רט"ו.

והוצא שכלי לפועל התורה ותחנני ואדעך בשם עם יושר עיקרם שלוש עשרה ותשא זיו שכינתך אלי ועלי תשרה ותשים לי שלום מהמונעים באלו השלוש עשרה"

ממלים אלו "ואדעך בשם עם יושר עיקרם שלוש עשרה" שפירושה, תפילה לדעת את השם באמונה באמצעות שלושה עשר העיקרים, הרי לך שעוד מזמן התלמוד נזכרו י"ג העיקרים ודע שעוד מגדולי ישראל סברו שאמונת י"ג העיקרים היא ^צמקבלת חז"ל.

העיקרים שמנה הרמב"ם^צ

את העיקרים של הרמב"ם ניתן לחלק לשלוש קבוצות^צ

צב כך כתב בספר העיקרים לרבי יוסף אלבו (מאמר רביעי פרק כב) שעיקרי האמונה באו מדברי קבלה ומתחבט שם הרב אם כל ההוכחה לביאת המשיח היא רק מדברי קבלה או גם הכרה מפוסקים. וכן כתב גם בספר "שלטי גבורים" על דף ה' ע"ב במסכ' ע"ז (הרב יהושע בועז ממשפחת ברוך, הוא מגדולי הפוסקים האחרונים, בעל הפירוש הנודע שלטי הגיבורים על הרי"ף ועל המרדכי, וצינו מסורת הש"ס, "תורה אור" ו"עין משפט נר מצווה" על תלמוד בבלי) בשם הרי"א^ז (רבי ישעיה בן אליה די טראני נקרא גם ריא"ז ראשי תיבות: רבי ישעיה אחרון ז"ל), להבדילו מאבי אמו המפורסם, ר' ישעיה די טראני (הרי"ד), הנקרא גם ר' ישעיה הראשון או ר' ישעיה הזקן שכותב שאמונת היחוד היא מצד הקבלה והשמועה. משמע מדבריו שכן שאר עיקרי התורה והאמונות, וכן כתב רבי חיים בן בצלאל בספר החיים (חלק ספר זכויות פ"א) רבי חיים בן בצלאל היה אחיו של המהר"ל מפראג שעיקרי ויסודי הדת הם מדברי קבלה מסיני.

וכך גם כתב המב"ט רבי משה בר יוסף מְטָרָאנִי (המב"ט: ה"ר"ס - ה"ש"מ), היה ראש ישיבה ופוסק, מהכמי צפת בספרו "בית אלוקים" בספר "בית אלוקים" (שער היסודות פ"א), המבאר שם את עניין י"ג העיקרים שכתב: "כל עיקרי תורתנו התמימה ואמונותיה נרשמים ונרמזים בתורה נביאים וכתובים ובדברי רז"ל מפי הקבלה"

צג הרמב"ם מונה את העיקרים בהקדמתו לפירושו לפרק "חלק" (פרק עשירי) ממסכת סנהדרין מן המשנה.

צד ראה החתם סופר, שו"ת חתם סופר, סי' שנ"ו, באתר HebrewBooks שחילק את עיקרי הרמב"ם לשלושה קבוצות.

הקבוצה הראשונה: עוסקת במציאות אלוהים ואחדותו. הקבוצה השנייה: בקיום הנבואה ותורה מן השמים. הקבוצה השלישית: בהנהגת האל בעולם כגון שכר ועונש.

הקבוצה הראשונה: מציאות אלוקים ואחדותו

א. **היסוד הראשון מציאות הבורא:** להאמין במציאות הבורא יתברך. והוא שיש שם נמצא שלם בכל דרכי המציאות, הוא עילת המציאות. הנמצאים כולם - בו קיום מציאותם וממנו קיומם. ואל יעלה על הלב העדר מציאותו, כי בהעדר מציאותו נתבטל מציאות כל הנמצאים, ולא נשאר נמצא שיתקיים מציאותו. ואם נעלה על לבנו העדר הנמצאים כולם זולתו, לא יתבטל מציאות השם יתברך ולא יגרע.

ואין האחדות והאדנות אלא לו לבד, השם יתברך שמו, כי הוא מסתפק במציאותו, ודי לו בעצמו, ואין צריך במציאות זולתו. וכל מה שזולתו מן המלאכים וגופי הגלגלים, ומה שיש בתוכם, ומה שיש למטה מהם - הכל צריכים במציאותם אליו. וזה היסוד הראשון, מורה עליו דיבור אנכי ה' אלקיך. ועל לכן "האומר שאין שם אלוה ואין לעולם מנהיג, נקרה מיין".

ב. **היסוד השני יחוד הבורא:** להאמין יחוד השם יתברך. כלומר שנאמין שזה שהוא סיבת הכל - אחד. ואינו כאחד הזוג, ולא כאחד המין, ולא כאיש האחד שנחלק לאחדים רבים, ולא אחד כמו הגוף הפשוט האחד במניין שמקבל החילוק לאין

סוף. אבל הוא השם יתברך אחד באחדות שאין כמותה אחדות. וזה היסוד השני מורה עליו מה שנאמר "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד". וזה שכתב "האומר שאינו לבדו הראשון וצור לכל, נקרה מין".

ג. **היסוד השלישי איסור ההגשמה:** שלילת הגשמות ממנו. וזה שנאמין כי האחד הזה שזכרנו, אינו גוף ולא כוח בגוף, ולא ישיגוהו מאורעות הגופים (לא מתקיימים בו אירועים כבגוף חומרי) כמו התנועה והמנוחה והמשכן, לא מצד עצמות ולא במקרה. ולכן שללו ממנו החכמים ז"ל החיבור והפירוד. ואמרו (חגיגה טו.) אין למעלה לא ישיבה ולא עמידה, לא עורף ולא עפוי. כלומר: לא פירוד ולא עורף. והוא חיבור "ולא עפוי" מלשון "ועפו בכתף פלשתים", כלומר ידחפו אותם בכתף להתחבר בהם. ואמר הנביא "ואל מי תדמיוני ואשׁוה יאמר קדוש". אילו היה גוף, היה דומה לגופים, וכל מה שבא בכתבי הקודש שמתארים אותו בתוארי הגופות, כמו ההליכה והעמידה והישיבה והדיבור וכיוצא בזה - הכל דרך השאלה. וכן אמרו ז"ל (ברכות לא ע"ב) "דיברה תורה כלשון בני אדם". וכבר דיברו החכמים בזה העניין הרבה. והיסוד השלישי הזה הוא מורה עליו מה שנאמר "כי לא ראתם כל תמונה". כלומר: לא הישגתם אותו בעל תמונה, לפי שהוא, כמו שזכרנו, אינו גוף ולא כוח בגוף. וזה שכתב

"האומר שיש שם רבון אחד אבל שהוא גוף ובעל תמונה נקרה מין".

ד. היסוד הרביעי הבורא 'קדמון': והוא שנאמין כי זה האחד האמור, הוא קדמון בהחלט, וכל נמצא זולתו בלתי קדמון בערכו (ביחס) אליו. והראיות על זה בכתבי הקודש רבות. והיסוד הרביעי הזה מורה עליו מה שנאמר "מעונה אלוהי קדם"^{צח}. פרש רש"י "למעון הם השחקים לאלהי קדם, שקדם לכל אלהים ובירר לו שחקים לשבתו ומעונתו ומתחת מעונתו כל בעלי זרוע שוכנים".

ה. היסוד החמישי איסור מליץ: שהוא יתברך הוא הראוי לעבדו ולגדלו ולהודיעו גדולתו ולעשות מצוותיו. ושלא יעשה כזה למי שהוא תחתיו במציאות, מן המלאכים והכוכבים והגלגלים והיסודות ומה שהורכב מהם. לפי שכולם מטובעים, ועל פעולתם אין משפט ולא בחירה אלא לו לבדו השם יתברך. וכן אין ראוי לעובדם כדי להיותם אמצעים לקרבם אליו, אלא אליו בלבד יכוונו המחשבות, ויניחו כל מה שזולתו. וזה היסוד החמישי הוא שהזהיר על עבודה זרה, ורוב התורה מזהרת עליו. כמו שכתב "העובד כוכב או מזל וזולתו כדי להיות מליץ בינו ובין רבון העולמים נקרה מין".

צז שם

צח דברים (פרק ל"ג פסוק ב"ז) "מענה אלהי קדם ומתחת זרעת עולם ויגרש מפניך אויב ויאמר השמד".

צט שם

הקבוצה השניה: קיום הנבואה ותורה מן השמים.

ו. **היסוד השישי הנבואה:** והוא שידע אדם, שזה מין (סוג) האדם ימצא בהם (מולד או נרכש) בעלי טבעים ממידות מעולות מאוד ושלמות גדולה ונפשותיהם נכונות (מתוקנות) עד שהן מקבלות צורת השכל אחד (השוואת הצורה ליוצרה). כן ידבק אותו השכל האנושי בשכל הפועל (ברצון ה') ונאצל ממנו עליו (על שכל האדם) אצילות נכבד. ואלה הם הנביאים. וזו היא הנבואה וזו עניינה. וביאור יסוד זה על בוריו יאריך מאוד, ואין כוונתנו להביא מופת (הוכחה) על כל יסוד מהם וביאור מציאות השגתו, לפי שזה הוא (ההוכחה על כל יסוד) כלל החכמה כולם. אבל אזכרה דרך ספור בלבד ומקראי התורה (פסוקים) מעידים על נבואת נביאים הרבה וזה שכתב ק"ה האומר שאין שם נבואה כלל ואין שם מדע שמגיע מהבורא ללב בני האדם נקרא אפיקורס".

ז. **היסוד השביעי נבואת משה רבנו:** נבואת משה רבנו ע"ה. והוא שנאמין כי הוא אביהם של כל הנביאים אשר היו מלפניו ואשר קמו מאחריו, כולם הם תחתיו במעלה. והוא היה הנבחר מכל מין האדם אשר השיג מידיעתו יתברך יותר מכל מה שהשיג או ישיג שום אדם שנמצא או שימצא. וכי הוא עליו השלום הגיע התעלותו מן האנושות עד המעלה המלאכותית, ונכלל במעלת המלאכים, לא נשאר מסך שלא קרעו ונכנס ממנו. ולא מנעו מונע גופני, ולא נתערב לו שום חסרון בין רב למעט, ונתבטלו ממנו הכוחות

הדמיונות והחושיות והשגותיו, ונבדל (נפרד) כוחו המתעורר המשתוקק, ונשאר שכל בלבד. ועל העניין הזה נאמר עליו שהיה מדבר עם השם יתברך בלא אמצעיות מן המלאכים...

ואחזור לכוונת זה היסוד השביעי, ואומר שנבואת משה רבנו ע"ה נבדלת מנבואת כל הנביאים בארבעה דברים. הראשון כי איזה נביא שהיה לא דיבר לו השם יתברך אלא על ידי אמצעי, ומשה בלא אמצעי שנאמר פה אל פה אדבר בו.

והעניין השני כי כל נביא לא תבוא לו הנבואה אלא כשהוא ישן, כמו שאמר במקומות "בחלום הלילה בחזיון לילה" ורבים מעניין זה, או ביום אחר שתיפול תרדמה על האדם בעניין שנתבטלו ממנו כל הרגשותיו, ונשאר מחשבתו פנויה כעניין חלום, ועניין זה נקרא "מחזה" ו"מראה", ועליו נאמר במראות אלוקים. ומשה יבוא עליו הדיבור ביום, והוא עומד בין שני הכרובים, כמו שיעידו השם יתברך "ונועדתי לך שם". ואמר השם יתברך^{קא} "שמעו נא דברי אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו" "לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא" "פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידת ותמנת ה' יביט"

העניין השלישי כי הנביא כשתבוא אליו הנבואה, ואע"פ שהוא במראה וע"י מלאך, יחלשו כוחותיו ויתקלקל בניינו ויגיע לו מורא גדול מאוד, כמעט שתצא רוחו ממנו. כמו שאמר בדניאל (פרק י פסוק ח), כשדיבר גבריאל עמו במראה, אמר "ואני נשארתי לבדי ואראה את המראה הגדלה הזאת ולא נשאר בי כח והודי

קא במדבר פרק יח פסוקים ו-ז-ח

(וזיו פני) נהפך עלי למשחית ולא עצרתי כח". ואומר "אני הייתי נרדם על פני ופני ארצה", ואומר במראה "נהפכו (התפרקו) עלי צירי (אברי)". ומשה ע"ה לא היה כן, אבל יבא אליו הדיבור ולא ישיגוהו רתת ורעדה בשום פנים, כמו שנאמר "ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו", כלומר: כמו שלא יארע לאדם חרדה מדיבור חברו, כן היה הוא משה עליו השלום, לא היה חרד מן הדיבור, ואע"פ שהוא היה פנים בפנים. וזה לחוזק דבקותו בשכל כמו שזכרנו.

והעניין הרביעי כי כל הנביאים לא תנוח עליהם רוח הנבואה ברצונם, אלא ברצון השם יתברך, שיודיע לו הדבר בנבואה, ויעמוד עד שינבא או אחר ימים או אחר חודשים, או שלא יודיעו בשום פנים. וכבר היו מהם כיתות שהיו מכינין עצמן ומזככין מחשבותם, כמו שעשה אלישע, כמו שכתוב (מלכים ב ג) "ועתה קחו לי מנגן", ובאה לו הנבואה. ואינו מן ההכרחי שינבא בעת שיכווין לזה. ומשה רבנו ע"ה, בכל עת שירצה אומר (במדבר ט) "עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם" ונאמר (ויקרא טז) "דבר אל אהרן אחיך ואל יבוא בכל עת אל הקודש", אמרו חז"ל "אהרן בכל יבוא, ואין משה בכל יבוא". ולכן כתב ^{קב}המכחיש נבואתו של משה רבינו, נקרא אפיקורס".

ח. היסוד השמיני תורה מן השמים: והוא שנאמין כי כל התורה הזאת הנתונה ע"י משה רבנו ע"ה, שהיא כולה מפני הגבורה. כלומר, שהגיעה אליו כולה מאת ה' יתברך, בעניין שנקרא על דרך השאלה "דיבור". ואין ידוע היאך הגיע, אלא היה

משה ע"ה שהגיע לו, וכי הוא היה כמו סופר, שקוראים לו
והוא כותב כל מאורעות הימים, הסיפורים והמצוות.

ולפיכך נקרא "מחוקק". ואין הפרש בין (הכתוב בתורה) "ובני חם
כוש ומצרים" "ושם אשתו מהטבאל" "ותמנע היתה פלגש" ובין
"אנכי ה' אלקיך" ו"שמע ישראל". כי הכל מפי הגבורה, והכל
תורת ה' תמימה טהורה וקדושה אמת. וזה (האדם) שאומר שכמו
(דוגמת) אלה הפסוקים והסיפורים משה סיפרם מדעתו, הנה הוא
אצל חכמינו ונביאינו כופר ומגלה פנים יותר מכל הכופרים. לפי
שחשב שיש בתורה לב (עיקר) וקליפה (חצוני, שאינו מהותי), ושאלה
דברי הימים והסיפורים אין תועלת בהם, ושהם מאת משה רבנו
ע"ה (ולא מפי הגבורה). וזהו עניין (האומר) (סנהדרין דף ז') "אין תורה מן
השמים". אמרו חכמים ז"ל, הוא המאמין שכל התורה מפי
הגבורה, חוץ מן הפסוק הזה, שלא אמרו הקב"ה אלא משה מפי
עצמו. וזה "כי דבר ה' בזה". השם יתברך ויתעלה ממאמר
הכופרים.

אלא: כל דיבור ודיבור מן התורה יש בהן חכמות ופלאים למי
שמבין אותם, ולא הושגה תכלית חכמתם, ארוכה מארץ מידה
ורחבה מני ים. ואין לאיש אלא להלך בעקבות דוד משיח לאלוקי
יעקב, שהתפלל "גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך" (תהלים קיט).
וכמו כן פירוש התורה המקובל גם כן מפי הגבורה. וזה שאנו
עושים היום מתבנית הסוכה ולולב ושופר וציצית ותפילין
וזולתם, הוא בעצמו התבנית אשר אמר השם יתברך למשה,
והוא אמר לנו והוא נאמן בשליחותו. והמאמר המורה על היסוד
הזה, הוא מה שנאמר (במדבר טז) "ויאמר משה בזאת תדעון כי ה'

שלחני לעשות כל המעשים האלה כי לא מלבי" ועל כן ^ק"הכופר בפרושה והוא תורה שבעל פה, והמכחיש מגידיה, כגון צדוק ובייתוס, הרי זה כופר בתורה".

ט. **היסוד התשיעי אין שינויים בתורה:** היסוד התשיעי ההעתק, והוא כי התורה הזאת מועתקת מאת הבורא השם יתברך לא מזולתו. ועליה אין להוסיף וממנה אין לגרוע, לא בתורה שבכתב ולא בתורה שבעל פה. שנאמר "לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו". וכבר ביארנו מה שצריך לבאר ביסוד זה בפתחת זה החיבור. האומר שאין התורה מעם ה', אפילו פסוק אחד, אפילו תיבה אחת, אם אמר משה אמרו מפי עצמו, הרי זה כופר בתורה. ועל כן ^ק"האומר שהבורא החליף מצוה זו במצוה אחרת, וכבר בטלה תורה זו אע"פ שהיא הייתה מעם ה', כגון הגרים הרי זה כופר בתורה".

הקבוצה השלישית: הנהגת האל בעולם כגון שכר ועונש.

י. **היסוד העשירי השגחה פרטית:** כי הוא, השם יתברך, יודע מעשיהם של בני אדם ואינו מעלים עינו מהם. לא כדעת מי שאמר "עזב ה' את הארץ", אלא כמו שנאמר (ירמיה לב פסוק י"ט) "גדל העצה (עצתו גדולה וחשובה) ורב העליליה (מעשיו מרובים כי כל אשר יחפוץ יעשה) אשר עיניך פקחות על כל דרכי בני אדם (להשגיח) לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו(הדבר הנמשך ממעשיו)" "וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ" וגו' (בראשית ו)

ונאמר "זעקת סדום ועמורה כי רבה" (שם יח). זהו מורה על היסוד העשירי הזה. ועל כן "קה" האומר שאין הבורא יודע מעשה בני האדם, נקרא אפיקורס".

יא. היסוד האחד עשרה שכר ועונש: השם יתברך, נותן שכר למי שעושה מצות התורה. ויעניש למי שעובר על אזהרותיה. וכי השכר הגדול בעולם הבא, והעונש החזק - הכרת, וכבר אמרנו בזה העניין מה שיספיק. והמקרא המורה על היסוד הזה מה שנאמר (שמות לב) "ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא". והשיב לו השם יתברך "מי אשר חטא לי אמחנו מספרי". ראייה שיודע העובר והחוטא, לתת שכר לזה ועונש לזה.

יב. היסוד השנים עשרה ביאת המשיח: והוא להאמין ולאמת שיבוא, ולא יחשוב שיתאחר, אם יתמהמה חכה לו^ק, ולא ישים לו זמן ולא יעשה לו סברות במקראות להוציא זמן ביאתו. וחכמים אומרים (סנהדרין צו.) "תיפח רוחן של מחשבי קיצין". ושיאמין שיהיה לו יתרון ומעלה וכבוד על כל המלכים שהיו מעולם, כפי מה שניבאו עליו כל הנביאים ממשה רבנו ע"ה עד מלאכי ע"ה. ומי שהסתפק בו, או נתמעט אצלו מעלתו, כפר בתורה, שיעד בו בתורה בפירוש בפרשת בלעם ופרשת אתם נצבים. ומכלל יסוד זה שאין מלך לישראל אלא מבית דוד ומזרע שלמה בלבד, וכל

קה שם

קו "כי עוד חזון למועד ויפח לקץ ולא יכזב אם יתמהמה חכה לו כי בא יבא לא יאחר" חבוקק פרק ב פסוק ג

החולק על המשפחה הזאת כפר בשם השם יתברך ובדברי נביאיו.

יג. היסוד השלשה עשרה תחיית המתים: כתוב במשנה¹⁷: כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, שנאמר (ישעיה פרק ס, פסוק כא) "ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר. ואלו שאין להם חלק לעולם הבא, האומר אין תחיית המתים מן התורה"¹⁸.

קז סנהדרין פרק י משנה א

קח

תחיית המתים - ביהדות, האמונה בתחיית המתים היא אחת מ"ג עיקרי האמונה והיא מרכיב חשוב בתורת הגמול שלה. האזכור היחיד המפורש של תחיית המתים בתורה ניתן למצוא בפסוק בספר דברים (פרק ל"ב, פסוק ל"ט): "ראו עתה כי אני הוא ואין אל-הים עמדי אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל"¹⁹ זוהי דעת רב סעדיה גאון בספר האמונות והדעות. אולם לדעת הרמב"ם המילה "אחיה" אינה מתייחסת לתחייה ממוות, אלא להמשך של החיים ולכן אין בתורה כל אזכור לתחיית המתים. מקור לאמונה זו נזכר בדברי ספר דניאל (דניאל, פרק י"ב, פסוק ב' ופסוק י"ג) בלבד: "ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם"²⁰ "ואתה לך לקץ ותנוח ותעמד לגרלך לקץ הימין"²¹ מחלוקת זו קשורה לשאלת הנוסח הנכון של המשנה במסכת סנהדרין בתחילת פרק "חלק". הנוסח הרווח הוא: "ואלו שאין להם חלק לעולם הבא - האומר אין תחיית המתים מן התורה..." (משנה, מסכת סנהדרין, פרק י, משנה א) ואכן רש"י פירש שם: "הכי גרסינן האומר אין תחיית המתים מן התורה - שכופר במדרשים דדרשינן בגמרא לקמן, מניין לתחיית המתים מן התורה, ואפילו יהא מודה ומאמין שיחיו המתים אלא דלא רמיזא באורייתא - כופר הוא, הואיל ועוקר שיש תחיית המתים מן התורה - מה לנו ולאמונתו, וכי מהיכן הוא יודע שכן הוא - הלכך כופר גמור הוא". אך בפירושו המשנה לרמב"ם נוסח המשנה הוא: "ואלו שאין להם חלק לעולם הבא האומר אין תחיית המתים", ללא הנוספת "מן התורה" (וכך היא נוסחת הגאונים, ראו אמונת ודעות המאמר התשיעי).

פסוקים התנ"ך המרמזים על תחיית המתים: בספר שמואל א (פרק ב פסוק ו): "ה' ממית ומחיה מוריד שאול ועל" בספר ישעיהו רבים מן המפרשים (רש"י, רד"ק, ר"י קרא ועוד) ראו בו אזכור מפורש של תחיית המתים לעתיד לבוא, הוא הפסוק (פרק כ"ו, פסוק י"ט): "חיו מתוך קרב יום יעמדו בתחיה אלו המומתים על קדוש שמך נבלתי (נבלת עמי שנבלו עצמן עלי) 'קומו' (בתחיה) הקיצו (משנית המיתה) ורננו (ושבחו לה) שכני עפר, כי טל אורת טלך (כי טל התחיה שאוריד עליך יהיה כטל הזורד על הצמחים שמגדל אותם כן יחיו המתים על ידי טל תחיה) וארץ רפאים תפילי- (הארץ תפיל ותשליך לחוץ את המתים הקבורים בה), אך, מקצת המפרשים (אבן עזרא ור"י אבן כספי) ראו בזה רמז

בלבד, ומשמעותו הפשוטה, לדעתם, היא תחיית עם ישראל מן הגלות. גם בתלמוד (מסכת סנהדרין, דף צ' עמוד ב') מובא שניתן לדחות ראייה זו ולומר שהכוונה היא למתים שהחיה יחזקאל.

תחיית המתים בספר יחזקאל (ספר יחזקאל, פרק ל"ו, פסוקים א'-ב') - **הזון העצמות היבשות:** (א) היתה עלי יד ה' ויוצאני ברוח ה' ויניחני בתוך הבקעה והיא מלאה עצמות. (ב) והעבירני עליהם סביב סביב והנה רבות מאד על פני הבקעה והנה יבשות מאד. (ג) ויאמר אלי בן אדם התחייתה העצמות האלה ואמר אד-ני ה' אתה ידעת. (ד) ויאמר אלי הנבא על העצמות האלה ואמרת אליהם העצמות היבשות שמעו דבר ה'. (ה) כה אמר אד-ני ה' לעצמות האלה הנה אני מביא בכס רוח וחיים. (ו) ונתתי עליכם גדים והעלתי עליכם בשר וקרמתי עליכם עור ונתתי בכס רוח וחיים וידעתם כי אני ה'. (ז) ונבאתי כאשר צויתי ויהי קול כהנבאי והנה רעש ותקרבו עצמות עצם אל עצמו. (ח) וראיתי והנה עליהם גדים ובשר עלה ויקרם עליהם עור מלמעלה ורוח אין בהם. (ט) ויאמר אלי הנבא אל הרוח הנבא בן אדם ואמרת אל הרוח כה אמר אד-ני ה' מארבע רוחות כאי הרוח ופחי בהרוגים האלה ויחיו. (י) והנבאתי כאשר צוני ותבוא בהם הרוח ויחיו ועמדו על רגליהם חיל גדול מאד מאד. (יא) ויאמר אלי בן אדם העצמות האלה כל בית ישראל הנה אמיים יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו נגורנו לנו. (יב) לכן הנבא ואמרת אליהם כה אמר אד-ני ה' הנה אני פתח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל אדמת ישראל. (יג) וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם ובהעלותי אתכם מקברותיכם עמי. (יד) ונתתי רוחי בכס וחיים והנחתי אתכם על אדמתכם וידעתם כי אני ה' דברתי ועשיתי נאם ה'. ישנן דעות שונות בין המפרשים כיצד לפרש נבואה זו, האם יש להבין אותה באופן מילולי כלומר כמנבאת את תחיית המתים לעתיד (כך פירש רב סעדיה גאון בספרו "אמונות ודעות" המאמר השביעי), או שמא יש להבינה כמשל, לתחיית עם ישראל ויצאתו מן הגלות (כך מפרש הרמב"ם מאמר תחיית המתים. רמב"ם ורד"ק מציינים שכבר נחלקו בזה חז"ל בסנהדרין צב ב).

תחיית המתים בספרות חז"ל: במשנה במסכת סנהדרין "פרק חלק" נמנה מי שלא מאמין בתחיית המתים בין אלה שאין להם חלק לעולם הבא. ההסבר: הוא כפר בתחיית המתים, לפיכך לא יהיה לו חלק בתחיית המתים. אנשי כנסת הגדולה תקנו ברכה מיוחדת בתפילת העמידה, החותמת בברכת מחיה המתים. וכן תיקנו ברכה לרואה קברי ישראל: "ועתיד להקים אתכם לחיי העולם הבא בדין, ברוך אתה ה' מחיה המתים". במקומות שונים בתלמוד (מסכת ברכות, דף ט"ז, עמוד ב', מסכת פסחים, דף ס"ח, עמוד א' ובמקומות נוספים) הובאו ראיות לתחיית המתים מפסוקים שונים בתנ"ך: אחת הראיות היא מהפסוק (דברים פרק לא פסוק ט"ז) "ויאמר ה' אל משה הנך שכב עם אבתך וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר" חז"ל הציעו לקרוא "הנך שוכב עם אבותך וקם" כרמו לתחיית המתים, ולכן קבעו כי פסוק זה הוא מקרא שאין לו הכרע.

מסופר על הוויכוחים שניהלו חז"ל עם המכחישי האמונה בתחיית המתים: בגמרא (מסכת סנהדרין, דף צ' עמוד ב') "שאלו מינין את רבן גמליאל: מינין שהקדוש ברוך הוא מחיה מתים? אמר להם מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים ולא קיבלו ממנו... עד שאמר להם מקרא זה: 'אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם' (דברים יא, כא). לכם לא נאמר אלא להם, מכאן לתחיית

וכבר ביארנוה וכאשר יאמין האדם באלה היסודות כולם ונתברר בה אמונתו בה', הוא נכנס בכלל ישראל ומצווה לאהבו ולרחם עליו ולנהוג עמו בכל מה שציווה השם יתברך איש לחברו מן האהבה והאחוה ואפילו עשה מה שיכול מן העבירות מחמת התאוה והתגברות הטבע הגרוע, הוא נענש כפי חטאיו, אבל יש לו חלק לעולם הבא, והוא מפושעי ישראל.

המתים מן התורה. אמר לו קיסר לרבן גמליאל אמריתו דשכבי חיי הא הוו עפרא ועפרא מי קא חיי' (הנכם אומרים שהמתים קמים לתחייה, והלא המתים הופכים לעפר, וכיצד יהיה עפר)? אמרה ליה ברתיה: שבקיה ואנא מהדרנא ליה (אמרה לו בתו של הקיסר: הנה, ואני אשוב לו תשובה) שני יוצרים יש בעירנו אחד יוצר מן המים ואחד יוצר מן הטיט איזה מהן משובח? א"ל זה שיוצר מן המים א"ל מן המים צר מן הטיט לא כל שכן.

(בסנהדרין, דף צ"א, עמוד א') אמר ליה ההוא מינא לרבי אמי: אמריתו דשכבי חיי, והא הוו עפרא, ועפרא מי קא חיי? (הנכם אומרים שהמתים קמים לתחייה, והלא המתים הופכים לעפר, וכיצד יהיה עפר)? - אמר ליה: אמשול לך משל, למה הדבר דומה למלך בשר ודם שאמר לעבדיו: לכו ובנו לי פלטרין גדולים במקום שאין מים ועפר, הלכו ובנו אותו. לימים נפל. אמר להם: חזרו ובנו אותו במקום שיש עפר ומים. אמרו לו: אין אנו יכולין. כעס עליהם ואמר להן: במקום שאין מים ועפר - בניתם, עכשיו שיש מים ועפר על אחת כמה וכמה! ואם אי אתה מאמין - צא לבקעה וראה עכבר שהיום חציו בשר וחציו אדמה, למחר השריץ ונעשה כלו בשר. שמא תאמר לזמן מרובה - עלה להר וראה שהיום אין בו אלא חלזון אחד, למחר ירדו גשמים ונתמלא כולו חלזונות. אמר לו ההוא מינא לגביהא בן פסיסא: ווי לכוון חייביא דאמריתון מיתי חיי - דחייין מיתי, דמיתי חייין (אבוי לכם שאתם אומרים שהמתים יחיו, שכן אפילו החיים מתים, ודאי שאין המתים קמים)? אמר לו ווי לכוון חייביא דאמריתון מיתי לא חייין דלא הוו חיי דהוי חיי לא כל שכן (אבוי לכם האומרים שהמתים לא יקומו. שכן אלו שלא נולדו - נולדים וחיים, אלא שכבר היו לא כל שכן שיחיו טוב)

נוסח אני מאמין בסידורי התפילה

"אני מאמין" הוא נוסח מתומצת של שלושה עשר עיקרי האמונה, שקבע הרמב"ם. כל עיקר פותח בלשון "אני מאמין באמונה שלמה..". הנוסח חובר על ידי מחבר אנונימי, והוכנס לתוך סידורי התפילה רבים. יש הנוהגים לומר אותו לאחר תפילת שחרית.

א. אני מאמין באמונה שלמה: שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים. והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים:

ב. אני מאמין באמונה שלמה: שהבורא יתברך שמו הוא יחיד ואין יחידות כמוהו בשום פנים. והוא לבדו אלוהינו. היה הווה ויהיה:

ג. אני מאמין באמונה שלמה: שהבורא יתברך שמו אינו גוף. ולא ישיגוהו משיגי הגוף. ואין לו שום דמיון כלל:

ד. אני מאמין באמונה שלמה: שהבורא יתברך שמו הוא ראשון והוא אחרון:

ה. אני מאמין באמונה שלמה: שהבורא יתברך שמו לו לבדו ראוי להתפלל. ואין ראוי להתפלל לזולתו:

ו. אני מאמין באמונה שלמה: שכל דברי נביאים אמת:

ז. אני מאמין באמונה שלמה: שנבואת משה רבנו עליו השלום הייתה אמתית. ושהוא היה אב לנביאים. לקודמים לפניו ולבאים אחריו:

ח. אני מאמין באמונה שלמה: שכל התורה המצויה עתה בידינו היא הנתונה למשה רבנו עליו השלום:

- ט. אני מאמין באמונה שלמה: שזאת התורה לא תהא מחלפת, ולא תהא תורה אחרת מאת הבורא יתברך שמו:
- י. אני מאמין באמונה שלמה: שהבורא יתברך שמו יודע כל מעשה בני אדם וכל מחשבותם. שנאמר היצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם:
- יא. אני מאמין באמונה שלמה: שהבורא יתברך שמו גומל טוב לשומרי מצותיו ומעניש לעוברי מצותיו:
- יב. אני מאמין באמונה שלמה: בביאת המשיח ואף על פי שיתמהמה. עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא:
- יג. אני מאמין באמונה שלמה: שתהיה תחיית המתים בעת שיעלה רצון מאת הבורא יתברך שמו ויתעלה זכרו לעד ולנצח נצחים:

נהגו לקרוא את י"ג עיקרים בנוסח זה

הריני מאמין באמונה שלמה בשלשה עשר עיקרים של התורה הקדושה: (א) שהקדוש ברוך הוא נמצא ומשגיח, (ב) והוא אחד, (ג) ואין לו גוף ואין לו דמות הגוף, (ד) והוא קדמון לכל קדומים, (ה) ואין עבודה לזולתו, (ו) ויודע מחשבות בני אדם, (ז) ושהנבואה אמת, (ח) ושמשה רבינו עליו השלום הוא אדון לכל הנביאים, (ט) ושהתורה כלה נתונה מן השמים, (י) ושלא תשתנה בשום זמן חס ושלום, (יא) ושהקדוש ברוך הוא מעניש לרשעים ומשלם שכר טוב לצדיקים, (יב) ושיבוא מלך המשיח, (יג) ושהמתים עתידים לחיות, יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו שתכף יצרנו לעבודתך כל ימי חיינו תמיד, אמן כן יהי רצון:

הפיוט יגדל אלוקים חי

הפיוט יגדל אלוקים חי נכתב על בסיס שלושה עשר העיקרים של הרמב"ם. מקובל, שמחבר הפיוט "יגדל" הוא רבי דניאל בן יהודה דיין זצוק"ל,^{קט} אך יש שייחסו את הפיוט למחברים אחרים, הרב יעקב עמדין^ק ייחס אתו לרמב"ם זיע"א, הרב יחיא

קט רבי דניאל בן יהודה דיין זצוק"ל, חי באיטליה, הפיוט נדפס לראשונה במחזור "קמחא דאבשוונא" שנדפס בבולוניה בשנים ש'ש"א כך קבע שמואל דוד לוצאטו במבוא שכתב למחזור תפילה למנהג בני רומא, ע"פ שני כת"י שהיו לפניו. וכך כתב: "ואני ראיתי סדור כ"י על קלף מנהג בני רומא, נכתב בשנת קמ"ג, ושם הסופר משה בכמ"ר יקותיאל חפץ ממשפחת הצפרוני, ועל גבי יגדל כתב: אלו הם י"ג עיקרים שסידרם כמה"ר דניאל זקני זלה"ה בכמ"ר יהודה דיין".

קי ראה סידור היעב"ץ פתיחה לשיר היחוד של רבי יעקב ישראל בן צבי אשכנזי עמדין, אלטונה - ל' בניסן ה'תקל"ו, שם), היה רב ותלמיד חכם, מגדולי הרבנים במאה ה-18. נודע בכינוי יעב"ץ.

צאלח זצוק"לקיא. הרב יוסף שלמה דלמדיגו זצוק"לקיב ייחסוהו קיב לרבי שלמה בן יהודה אבן גבירול זצוק"לקיד.

בקהילות רבות שרים את הפיוט לאחר סיום תפילת ליל שבת או חג. יש הנוהגים לאומרו לפני תפילת שחרית או בסיומה ויש הנוהגים שלא לאומרו כלל^{קטו}. כל שורה בפיוט מציינת עיקר אחד:

- א. יגדל אלוקים חי וישתבח נמצא ואין עת אל מציאותו (מציאות האל).
- ב. אחד ואין יחיד כייחודו נעלם וגם אין סוף לאחדותו (ייחוד האל).
- ג. אין לו דמות הגוף ואינו גוף לא נערוך אליו קדושתו (איסור האנשה הגשמה).
- ד. קדמון לכל דבר אשר נברא ראשון ואין ראשית לראשיתו (אין לפניו).

קיא הרב יחיא צאלח, היה מגדולי רבני תימן, מחבר הספר "פעולת צדיק", ועוד.

קיב רבי יוסף שלמה דלמדיגו המכונה גם יש"ר מקנדיה או מקנדיאה, היה רב, פילוסוף, רופא, מתמטיקאי ואסטרונום. כינויו יש"ר הוא ראשי תיבות של יוסף שלמה רופא, וקנדיה/קנדיאה הוא שמה הקדום של הרקליון, בירת כרתים.

קיג תכלאל עין חיים ח"א דף קי עמוד ב. כל כתב: "דע כי קבלה בידנו שפיוט זה הוא מיוסד מהרב ר' שלמה ׳גבירול ז"ל".

קיד רבי שלמה בן יהודה אבן גבירול היה משורר ופילוסוף יהודי בתור הזהב של יהדות ספרד. מגדולי המשוררים שקמו בספרות העברית לדורותיה. כתיבתו העמוקה, העשירה, המורכבת והמליצית מאופיינת בשוני וייחוד רב.

קטו כך כתב רבי חיים ויטל בשער הכוונות, עניין נוסח התפילה דרוש א': "ובראשונה אכתוב עניין א' שאל מורי ז"ל בעניין הפזמונים והפיוטים שתקנו האחרונים דע לך כי מורו"ל לא היה אומר שום פזמון ושום פיוט ובקשה מאלו שסדרו האחרונים כגון ר' שלמה בן גבירול וכיוצא לפי שאלו האחרונים לא ידעו דרכי הקבלה ואינם יודעים מה שאומרים ושועים בס' דבורם בלי ידיעה כלל ובפרט פזמון יגדל אלקים חי כו'

- ה. הינו אדון עולם לכל נוצר יורה גדולתו ומלכותו (אין ראוי להתפלל לזולתו).
- ו. שפע נבואתו נתנו אל אנשי סגולתו ותפארתו (כל דברי הנביאים אמת).
- ז. לא קם בישראל כמשה עוד נביא ומביט את תמונתו (נבואת משה רבנו אמת והוא אדון כל הנביאים).
- ח. תורת אמת נתן לעמו א-ל על יד נביאו נאמן ביתו (תורתנו נתנה ע"י משה רבנו).
- ט. לא יחליף הא-ל ולא ימיר דתו לעולמים לזולתו (שהתורה לא תתחלף לעולם).
- י. צופה ויודע סתרינו מביט לסוף דבר בקדמותו (שהבורא יודע כל מעשה בני אדם ומחשבתם).
- יא. גומל לאיש חסיד כמפעלו נותן לרשע רע כרשעתו (שהבורא גומל טוב לשומרי מצותיו ומעניש לעוברי מצותיו).
- יב. ישלח לקץ ימים משיחנו לפדות מחכי קץ ישועתו (אמונה בביאת המשיח).
- יג. מתים יחיה א-ל ברוב חסדו ברוך עדי עד שם תהילתו (אמונה בתחיית המתים).
- יד. אלה שלש עשרה לעיקרים הן הם יסוד דת א-ל ותורתו. תורת משה אמת ונבואתו ברוך עדי עד שם תהילתו.

ששת היסודות המגבשות את האמונה

הרמח"ל^{קט} ממקד אותנו בשש ידיעות שורשיות למציאות האל ואחדותו, עניינם עוסק ביסודות המרכיבים את האמונה באל ואחדותו.

א. מציאות ה': כל איש מישראל צריך שיאמין וידע (אמונה וידיעה ביחד), שיש שם (במציאות) מצוי ראשון קדמון ונצחי, והוא שהמציא וממציא (בעבר ובהווה) כל מה שנמצא במציאות, (כל העולמות ותכולותיהם) והוא האלוק ב"ה.

ב. שלימותו: עוד צריך שידע, שהמצוי הזה יתברך שמו, אין אמתת מציאותו (מהותו האמתית) מושגת לזולתו (לאחר חוץ ממנו) כלל. ורק זה (שידנו משגת) נודע בו, שהוא מצוי שלם בכל מיני שלימות, ולא נמצא בו חסרון כלל. ואולם דברים אלה ידענום בקבלה מן האבות ומן הנביאים, והשיגום כל ישראל במעמד הר סיני ועמדו על אמתתם בבירור (שהוא מצוי שלם בכל מיני שלימות), ולמדום לבניהם דור אחר דור כיום הזה, שכן ציווה משה רבנו מפי הגבורה: "רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך והודעתם לבניך ולבני בניך קי"ו".

קטז דרך ה' (חלק א פרק א) בבורא יתברך שמו.

קיז דברים פרק ד פסוק ט

ופירש הטעם, כי השם עשה המעמד ההוא כדי שתלמדו ליראה אותו כל הימים ואת בניכם תלמדון לדורות עולם, אם כן עשו אתם ככה ואל תשכחו אותו.

(כך כתב הרמב"ן על הפסוק "הכתוב הזה לפי דעתי מצות לא תעשה, הזהיר בה מאד, כי כאשר אמר שנוזהר בכל המצות ונשמור החוקים והמשפטים לעשותם, חזר ואמר "רק אני מזהירך מאד להשמר ולשמור עצמך מאד מאד לזכור מאין באו אליך המצות, שלא תשכח מעמד הר סיני מכל הדברים אשר ראו עיניך הקולות והלפידים, את כבודו ואת גדלו ודבריו אשר שמעת שם מתוך האש, ותודיע כל הדברים אשר ראו עיניך במעמד הנכבד ההוא לבניך ולבני בניך עד עולם").

אמנם גם מצד החקירה במופתים (בהוכחות) הלימודיים יאמתו (יתבררו לאמיתתם) כל הענינים האלה, ויוכרח היותם כן מכח הנמצאות (המציאות הקיימת) ומשיגיהם (תהליכי הבנת המציאות) אשר אנחנו רואים בעינינו, ע"פ חכמת הטבע, ההנדסה, התכונה (אסטרונומיה, חכמת מהלך הכוכבים והמזלות) ושאר החכמות, שמהם תלקחנה הקדמות אמיתיות אשר יולד מהן (תובנות) בירור הענינים האמיתיים האלה. ואמנם לא נאריך עתה בזה, אלא נציע ההקדמות לאמתם, ונסדר הדברים על בוריים, כפי המסורת שבידינו והמפורסם בכל אומתנו:

ג. הכרח מציאותו: עוד צריך שידע, שהמצוי הזה יתברך שמו, הנה מציאותו מציאות מוכרח שא"א העדרו כלל:

ד. היותו בלתי נתלה באחר: עוד צריך שידע, שמציאותו יתברך אינו תלוי בזולתו כלל, אלא מעצמו הוא מוכרח המציאות:

ה. פשטותו: וכן צריך לדעת, שמציאותו יתברך - מציאות פשוט בלי הרכבה וריבוי כלל, וכל השלמויות כלם נמצאים בו בדרך פשוט. פירוש: כי הנה בנפש ימצאו כחות רבים שונים, שכל א' מהם גדרו בפני עצמו. ד"מ (דרך משל) הזכרון כח א', והרצון כח

אחר, והדמיון כח אחר, ואין א' מאלה נכנס בגדר חבירו כלל. כי הנה גדר הזכרון - גדר א', וגדר הרצון - גדר אחר, ואין הרצון נכנס בגדר הזכרון, ולא הזכרון בגדר הרצון, וכן כולם.

אך האדון יתברך שמו איננו בעל כוחות שונים, אעפ"י שבאמת יש בו עניינים שבנו הם שונים; כי הרי הוא רוצה, והוא חכם, והוא יכול, והוא שלם בכל שלימות. אמנם אמתת מציאותו (מהותו האמתית) הוא ענין א' שכולל באמתתו וגדרו (פירוש אמתת ענינו, כי אין שייך גדר בו יתברך, אלא על צד היתר לשון), כל מה שהוא שלימות.

ונמצא שיש בו כל השלמויות, לא כדבר נוסף על מהותו ואמתת ענינו, אלא מצד אמתת ענינו בעצמה שכוללת באמתה כל השלמויות, שא"א לעניין ההוא מבלתי כל השלמויות מצד עצמו. והנה באמת הדרך הזה רחוק מאד מהשגתנו (תפיסתנו) וציוורנו (ציוור הדבר בשכלנו), וכמעט שאין לנו דרך לבארו ומלות לפרשו. כי אין ציוורנו ודמיוננו תופס אלא עניינים מוגבלים בגבול הטבע הנברא ממנו יתברך, שזה מה שחושינו מרגישים ומביאים ציוורו אל השכל וברואים (הבנתינו) הנה העניינים רבים ונפרדים.

אולם כבר הקדמנו, שאמתת מציאותו יתברך אינה מושגת, ואין להקיש ממה שרואים בברואים על הבורא יתברך, כי אין עניינם ומציאותם שווה כלל, שנוכל לדין מזה על זה. אבל זה גם כן מן הדברים הנוודעים בקבלה, כמו שכתבנו, ומאומתים בחקירה ע"פ הטבע עצמו בחוקותיו ומשפטיו, שא"א עכ"פ (שאי אפשר על כל פנים) שלא ימצא מצוי אחד משולל (לשון שלילה) מכל (מסגרת הגבלת) הטבע חוקות וגבולו, מכל העדר וחסרון, מכל ריבוי והרכבה, מכל יחס וערך, ומכל מקרי הברואים, שיהיה הוא הסיבה

האמיתית לכל הנמצאות ולכל המתיילד בהם, כי זולת זה (אם ח"ו אין כזה בנמצא), מציאות הנמצאות שאנו רואים והתמדתם היה בלתי אפשרי:

ו. ייחודו: וממה שצריך שידע עוד, שהמצוי הזה יתברך שמו, מוכרח שיהיה א' ולא יותר. פרוש: שא"א שימצאו מצויים רבים שמציאותם מוכרח מעצמו, אלא א' בלבד צריך שימצא במציאות המוכרח והשלם הזה. ואם שימצאו נמצאים אחרים, לא ימצאו אלא מפני שהוא ימציאם ברצונו, ונמצאים כלם תלויים בו ולא מצויים מעצמם:

ז. נמצא כלל הידיעות השורשיות האלה ו', והם: אמתת מציאותו יתברך, שלימותו, הכרח המצאו, היותו בלתי נתלה בזולתו, פשטותו ויחוד.

האירועים המכוננים עליהם מבוססת האמונה

בחלק זה נעסוק באירועים המכוננים שעליהם מבוססים יסודות האמונה והיהדות^{ק"י}. האירועים הם: יציאת מצרים ומעמד הר סיני. היהדות אינה מבוססת על טיעונים פילוסופיים ולא על דברי נבואתו של אדם זה או אחר, אלא על העדות בדבר התגלות אלוהית מפורסמת וממושכת, אותה קיבלנו מאבותינו, ואבותינו מאבותיהם לפניהם. על סמך העדות הזו אנו מתייחסים לדברי התורה כאל ביטוי לרצון ה', ומחויבים לשמור עליהם ולקיימם.

בחלק זה נביא טעמים ליסודות האמונה בה'. כפי שנראה, לאירועים הללו מאפיינים המחזקים את אמיתות האמונה ומקבעים את קיומה בזיכרון הלאומי של עם ישראל:

המאפיינים הם:

- האירוע המתואר הוא אירוע משמעותי ומכונן לאומה.
- האירוע התרחש בפני עם שלם.

ק"י החומר תומצת (עם שינויי לשון) מתוך מאמר ארוך המובא באתר לדעת לאמין (www.knowingfaith.co.il) מאת הרב דני לביא והרב ד"ר משה רט בשיתוף רבני המכון.

- השתלשלות המאורעות מראה קשר ישיר בין המאמינים בה כיום לבין אלה שהיו עדים לאירוע.
- האירוע המוזכר יוצא דופן על רקע אותה התקופה.

ראשית האמונה

התבוננות בבריאה ובהנהגה

הבריאה עצמה מעידה על יוצרה, ומעידה על קיום בורא לעולם. וכמו שמצאנו באברהם אבינו שהגיע להכיר את בוראו ע"י התבוננות בבריאה. מתוך התבוננות אפשר להגיע להכרה במציאות ה', בטובו וחסדו של הבורא.

מהתבוננות בבריאה יכול האדם לראות את חכמתו וגדלותו של הקב"ה ולהגיע להכרה במציאותו, ליראה ואהבה אתו, כמו שכתב הרמב"ם^{קט} "והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו? בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול. וכשמחשב בדברים האלו עצמן, מיד הוא נרתע לאחריו ויפחד, ויודע שהוא ברייה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות. כמו שאמר דוד המלך: "כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך מה אנוש כי תזכרנו".

נראה מהאמור, שקיימת דרך חרושה להגיע להכרה במציאות ה', באמצעות התבוננות בבריאה, במעשה ה' ובהנהגתו את העולם. התבוננות תוך התמקדות מחשבתית בשורש הרוחני של

קט רמב"ם, יסודי התורה (פ"ב ה"ב).

הדברים, במטרה לרדת לעומקו של עניין ולהבינו בדעת, ירכוש האדם תובנות במציאות ה', שהיו לו כפתח שער באמונה "ק"שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם". בבחינת "קכ"א דע את אלהי אביך ועבדהו"

כאמור, הרמב"ם סבור שהתבוננות בבריאה היא האמצעי המרכזי דרכו יגיע האדם לאהבת ה'. בהתאם לכך מדגיש הרמב"ם בהלכות יסודי התורה: "ולפי הדברים האלו אני מבאר כללים גדולים ממעשה ריבון העולמים, כדי שיהיו פתח למבין לאהוב את השם, כמו שאמרו חכמים בעניין אהבה, שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם^{קכ"ב}"

הרמב"ם שב ומדגיש בסוף ספר המדע, דברים אלו: "דבר ידוע וברור שאין אהבת הקדוש ברוך הוא נקשרת בלבו של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי ויעזוב כל מה שבעולם חוץ ממנה, כמו שציוה ואמר בכל לבבך ובכל נפשך, אינו אוהב הקדוש ברוך הוא אלא בדעת שידעהו, ועל פי הדעה תהיה האהבה, אם מעט מעט ואם הרבה הרבה^{קכ"ג}, לפיכך צריך האדם לייחד עצמו להבין

קכ ספרי על דברים יא כב, פיסקא מט "דורשי הגדות אומרים: רצונך להכיר את מי שאמר והיה העולם, למוד הגדה, (התבוננות במעשה חכמים והנעשה בבריאה) שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם ומדבק בדרכיו".

קכא דברי הימים א כח ט

קכב שם.

קכג וראה את דברי הרמב"ם במורה הנבוכים:

"ואמנם שאר הדעות האמתיות בכלל זה המציאות, אשר הם החכמות העיוניות כלם כפי רוב מיניהם אשר בהם יתאמתו הדעות ההם אשר הם התכלית האחרון, לא צותה התורה עליהם בפירוש כמו שצוה על הראשונות אבל צוה עליהם בכלל והוא אמרו לאהבה את ה', וכבר ידעת מה שבא מחוץ המצוה באהבה, בכל לבבך ובכל נפשך

ולהשכיל בחכמות ותבונות המודיעים לו את קונו כפי כח שיש באדם להבין ולהשיג כמו שבארנו בהלכות יסודי התורה^{קכד}.

בדרך זו, (של התבוננות בהנהגת ה' את העולם), פרש הרמב"ם את בקשת משה רבינו ע"ה מהקדוש ברוך הוא, "הודיעני נא את דרכיך (דרכי ההנהגה) ואדעך...": "אמנם אמרו כל טובי^{קכה}, הוא רמז להראות אותו (למשה את) הנמצאות (הנבראים) כולם, הנאמר עליהם "וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד", רצה לומר בהראות אותם (את הנמצאים) לו (למשה) ששיג טבעם (תכונותיהם) והקשרתם (התקשרות ביניהם) קצתם בקצת, וידע (את) הנהגתו (של הקב"ה) להם, איך היא בכלל ופרט ואל זה העניין רמז (ה' על משה רבינו) באומרו בכל ביתי נאמן הוא, כלומר שהוא הבין מציאות עולמי (ההנהגה) כולו הבנה אמיתית קיימת, כי הדעות שאינם אמתיות לא יתקיימו^{קכז}"

הרמב"ם פרט שה' הראה למשה רבינו, בנוסף למציאות הנבראים וחוקי הטבע, גם את 'פעולותיו', שהם דרכי הנהגתו את הבריאיה^{קכו}: משמעות הדברים שכאשר משה רוצה לדעת את

ובכל מאדך, וכבר בארנו במשנה תורה שזאת האהבה לא תתכן אלא בהשגת המציאות כלו כפי מה שהוא ובחינת חכמתו בו" (מורה נבוכים חלק ג' פרק כ"ח).

קכד רמב"ם הלכות תשובה (י).

קכה שמות (לג יט) "ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וקראתי בשם ה' לפניך וחנתי את אשר אחן ורחמתי את אשר ארחם" פרשו הרמב"ן "אני אעביר מדת כל טובי על פניך", שתשיגנו ותתבונן בכל טובי יותר מכל האדם".

קכו מורה הנבוכים (חלק א', פרק נ"ד).

קכו מורה הנבוכים (חלק א', פרק נ"ד). "אם כן השגת הפעולות ההם, הם תאריז יתעלה אשר יודע מצדם והראיה על זה שהדבר אשר יעדו בהשיגו אותו הם פעליו יתעלה, היות הדבר אשר

ה' מבקש הוא תחילה "הודיעני נא את דרכך" הבנת הנהגת ה' תגרום לידיעות בה', אז "ואדעך".

ראש וראשון למתבוננים בבריאה ובדרכי ה', ומתוך כך גם ראשון אוהבי ה' ומֵאֲהִיבֵיו על הבריות, הוא אברהם אבינו ע"ה. כך מתאר הרמב"ם^{קכח} את המציאות בעולם עד שבא אברהם אבינו:

"קכט בימי אנוש (נכדו של אדם הראשון) קל טעו בני האדם טעות גדול ונבערה (מטופשת), עצת חכמי אותו הדור ואנוש עצמו מן הטועים היה וזו הייתה טעותם (ההנחה היא שאין בר דעת החושב שפסל ברא את העולם, אלא שהפסל הוא אמצעי להתחבר אל האלוהים ונאסר כל אמצעי בין האדם לבין אלוהיו, כדי שלא יישכח האל), אמרו הואיל והאלהים ברא כוכבים אלו וגלגלים קלא להנהיג את העולם ונתנם במרום וחלק להם כבוד והם שמשים (משרתים) המשמשים לפניו, ראויין הם לשבחם ולפאנם ולחלוק להם כבוד וזהו רצון האל ברוך הוא, לגדל ולכבד מי שגדלו וכבודו, כמו שהמלך רוצה לכבד העומדים לפניו וזהו כבודו של מלך, כיון שעלה דבר זה על לבם התחילו לבנות לכוכבים היכלות (מבנים גדולים) ולהקריב להן קרבנות ולשבחם

הודיעו תארי פעולות גמורים, רחום וחנון ארץ אפים ורב חסד וכו', הנה כבר התבאר כי הדרכים אשר בקש ידיעתם והודיעו אותם, הם הם הפעולות הבאות ממנו יתעלה, והחכמים יקראום מדות, ויאמרו שלש עשרה מדות"

קכח רמב"ם (הלכות עבודה זרה פרק א).

קכט שם הלכה א

קל בראשית ד, כו

קלא לפי האסטרונומיה העתיקה, גרמים שמימיים כדוריים שקופים ובהם הכוכבים (לפרוט העניין ראה

ההקדמה לפרק ג ביסודי התורה)

ולפארם בדברים ולהשתחוות מולם, כדי להשיג רצון הבורא בדעתם הרעה וזה היה עיקר (שורש ותחילת) עבודת כוכבים וכך היו אומרים עובדיה היודעים עיקרה, לא שהן אומרים שאין שם אלוה, אלא כוכב זה, הוא שירמיהו אומר (פרק י פסוק ז-ח) "מי לא ייראך מלך הגוים (מלך על כל האנושות) כי לך יאתה (לך נאה היראה) כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך" "ובאחת יבערו ויכסלו (ובדבר אחד הם טיפשים, שתורתם (מוסרם) הבל, שהם מבקשים לעבוד אותך באמצעות פסל עץ) מוסר הבלים עץ הוא", כלומר הכל יודעים שאתה הוא לבדך, אבל טעותם וכסילותם שמדמים שזה ההבל, רצונך הוא".

"קלב^ב אחר שארכו הימים, עמדו בבני האדם נביאי שקר ואמרו שהאל צווה ואמר להם עבדו כוכב פלוני או כל הכוכבים והקריבו לו ונסכו לו (צקו על מזבחו לכבודו נוזלים, כגון יין) כך וכך ובנו לו היכל ועשו צורתו (פסל הקשור לכוכב) כדי להשתחוות לו, כל העם הנשים והקטנים ושאר עמי הארץ ומודיע להם צורה שבדה מלבו (שהמציא אותה מדעתו) ואומר זו היא צורת הכוכב פלוני שהודיעוהו בנבואתו והתחילו על דרך זו לעשות צורות בהיכלות ותחת האילנות ובראשי ההרים ועל הגבעות ומתקבצין ומשתחוים להם ואומרים לכל העם שזו הצורה מטיבה ומריעה (כדי לשלוט על העם) וראוי לעובדה וליראה ממנה וכהניהם אומרים להם שבעבודה זו תרבו ותצליחו ועשו כך כך ואל תעשו כך וכך והתחילו כוזבים אחרים לעמוד ולומר שהכוכב עצמו או הגלגל או המלאך (שליח האל, כוח בהנהגת האל) דבר עמהם ואמר להם

עבדוני בכך וכך והודיע להם דרך עבודתו ועשו כך ואל תעשו כך ופשט דבר זה בכל העולם לעבוד את הצורות בעבודות משונות זו מזו ולהקריב להם ולהשתחוות וכיון שארכו הימים נשתכח השם הנכבד והנורא מפי כל היקום ומדעתם ולא הכירוהו ונמצאו כל עם הארץ הנשים והקטנים אינם יודעים אלא הצורה של עץ ושל אבן וההיכל של אבנים, שנתחנכו מקטנותם להשתחוות לה ולעבדה ולהישבע בשמה והחכמים שהיו בהם כגון כהנייהם (הכומרין, כוהני (שמשי) עבודה זרה) וכיוצא בהן מדמין שאין שם אלוה אלא הכוכבים והגלגלים שנעשו הצורות האלו בגללם ולדמותן.

אבל צור העולמים (מקור הבריאה) לא היה שום אדם שהיה מכירו ולא יודעו אלא יחידים בעולם, כגון חנוך ומתושלח, נח, שם ועבר ועל דרך זה היה העולם הולך ומתגלגל עד שנולד עמודו של עולם והוא אברהם אבינו".

מעניין מה מביא ילד בגיל כל כך צעיר (יש אומרים בן שלוש היה קל"ו"א בין ארבעים קל"ב) למרוד בכל המוסכמות השקריות של העולם עד להגעה להכרת האמת בייחוד ה' נדמה כי הרמב"ם נותן תשובה לשאלה זו, וכך הוא כותב בהמשך דבריו קל"ה "כיון שנגמל איתן

קל"ג בבבלי, נדרים (דף לב עמוד א). "ואמר רב אמי בר אבא בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי חושבניה מאה ושבעין ותריין" מסביר רש"י: "דהכי משמע עקב כמנין עק"ב (172) שנים שמע אברהם בקולי וכל שנותיו היו קע"ה (175) אלמא (הסרים 3 שנים שלא "שמע בקולי") בן שלש שנים הכיר את בוראו"

קל"ד מדרש רבה-מגילת שיר השירים "תני: בן כמה שנים הכיר אברהם את בוראו? ר' חנינא ור' יוחנן תרוהון ארמין: בן מ"ח שנה הכיר אברהם את בוראו. ר' שמעון בן לקיש אמר: בן שלוש שנים היה, שנאמר (בראשית כ"ו) עקב אשר שמע אברהם בקולי. מנין עקב".

זה, התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן והתחיל לחשוב ביום
ובלילה והיה תמיה, היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד
ולא יהיה לו מנהיג ומי יסבב אותו, כי אי אפשר שיסבב את
עצמו ולא היה לו מלמד ולא מודיע דבר אלא מושקע באור
כשדים בין עובדי כוכבים הטפשים ואביו ואמו וכל העם עובדי
כוכבים והוא עובד עמהם ולבו משוטט ומבין עד שהשיג דרך
האמת והבין קו הצדק מתבונתו הנכונה וידע שיש שם אלוה
אחד והוא מנהיג הגלגל והוא ברא הכל ואין בכל הנמצא אלוה
חוץ ממנו וידע שכל העולם טועים ודבר שגרם להם לטעות זה
שעובדים את הכוכבים ואת הצורות עד שאבד האמת מדעתם.

ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו כיוון שהכיר וידע
התחיל להשיב תשובות על בני אור כשדים ולערוך דין עמהם
(דיונים) ולומר שאין זו דרך האמת שאתם הולכים בה ושיבר
הצלמים והתחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבוד אלא לאלוה
העולם ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך כדי שיכירוהו כל
הברואים הבאים וראוי לאבד ולשבר כל הצורות כדי שלא יטעו
בהן כל העם כמו אלו שהם מדמים שאין שם אלוה אלא אלו:"

"כיון שגבר עליהם בראיותיו, בקש המלך להורגו ונעשה לו נס
ויצא לחרן והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם
ולהודיעם שיש שם אלוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד והיה
מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה עד
שהגיע לארץ כנען והוא קורא שנאמר ויקרא שם בשם ה' אל
עולם"

"וכיון שהיו העם מתקבצין אליו ושואלין לו על דבריו (דברי אמונתו
בהם) היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שיחזירוהו לדרך

האמת, עד שנתקבצו אליו אלפים ורבות והם אנשי בית אברהם ושתל בליבם העיקר הגדול הזה (של מציאות ה') וחבר בו ספרים (ספר היצירה ועוד ספרי אמונה) והודיעו ליצחק בנו וישב יצחק מלמד ומזהיר ויצחק הודיע ליעקב ומינהו ללמד וישב מלמד ומחזיק כל הנלוים אליו ויעקב אבינו למד בניו כולם והבדיל לוי ומינהו ראש והושיבו בישיבה ללמד דרך השם ולשמור מצות אברהם וצווה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי, ממונה אחר ממונה כדי שלא תשכח הלמוד"

"והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנלווים עליהם ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה', עד שארכו הימים לישראל במצרים (אורך הגלות) וחזרו ללמוד מעשיהן (של אומות העולם) ולעבוד כוכבים כמותן, חוץ משבט לוי שעמד במצות אבות ומעולם לא עבד שבט לוי עבודת כוכבים וכמעט קט (רגעים אחדים) היה העיקר (האמונה באל אחד) ששתל אברהם נעקר (והיו ח"ו) חוזרין בני יעקב לטעות העולם (עבודה זרה) ותעיותן (אובדן בדרך, חוסר מציאה של מקום, הליכה לאיבוד) ומאהבת ה' אותנו ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו, עשה (העמיד את) משה רבינו רבן של כל הנביאים ושלחו כיון שנתנבא משה רבינו ובחר ה' (את) ישראל לנחלה הכתירן במצות והודיעם דרך עבודתו ומה יהיה משפט עבודת כוכבים וכל הטועים אחריה".

האמונה באל והתהוות קהל עם המאמין בה', התחיל מהתבוננות של אברהם אבינו. הוא מתבונן בבריאה, רואה את יופייה ואת עוצמתה, הוא רואה את השמש זורחת ואת כל היקום החי

והמלבלב, בלשון חז"ל^{קל}, הוא רואה "בירה דולקת", אברהם עומד ותוהה: מי הוא בעל הבירה?

מתוך עיונו בשאלה זו, מגלה אברהם את התשובה: "השמים מספרים כבוד א-ל ומעשה ידיו מגיד הרקיע". אברהם אבינו מגיע למסקנה שבעל הבירה (בורא העולם) אינו אחד מן הכוחות הפועלים בתוך ההוויה, משום שכל אחד מהם שולט בצורה חלקית בזמן מסוים או במקום מסוים.

אברהם מסיק שהשמש, הירח והכוכבים אינם בעלי הכוח אלא הם משרתים ומשמשים בלבד. מתוך כך, מבין שבעל הבירה ששולט בשמיים ובארץ, ביום ובלילה, אינו חלק מן הנבראים ולא ממין הנבראים, הוא מעל המקום ומעל הזמן, אינו גוף ואין לו דמות הגוף, אין חוקי ההגבלה הקיימים בטבע שולטים בו, הוא יוצר אותם.

זה בדיוק מה דוד המלך ע"ה מתאר בתהילותיו את השמש כגורם המרכזי בבריאה^{קלז}. דבר המעיד על חשיבות גורמי השמים כמשמשי האל מצד אחד ועל הסכנה הטמונה בחשיבות יתר מצד שני, כפי שנתנו (בטעות בתקופה הקדומה) משמעויות יתר לגרמי השמים, עד כדי עבודה זרה. למרות שהשמש היא מקור האנרגיה שמאפשר את כל החיים על פני העולם שלנו, אברהם

קלו בבראשית רבה (ל"ט, א)

קלו תהילים: "עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו" (קד יט), "ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים" (עב ה), "יהי שמו לעולם לפני שמש ינין (עון) שמו ויתברכו בו כל גוים יאשרוהו" (עב ז), "כי שמש ומגן י-ה-ו-ה אל-הים חן וכבוד יתן י-ה-ו-ה לא ימנע טוב להלכים בתמים" (פד יב), "הללוהו שמש וירח הללוהו כל כוכבי אור" (קמח ג), "בכל הארץ יצא קום ובקצה תבל מליהם לשמש שם אהל בהם" (יט ה), "כי שמש ומגן י-ה-ו-ה אל-הים חן וכבוד יתן י-ה-ו-ה לא ימנע טוב להלכים בתמים (פד יב), "ממזרח שמש עד מבואו מהלל שם י-ה-ו-ה" (קנג ג).

אבינו ע"ה מצליח להבין שהשמש אינה אלא השמש של גבוה מעל גבוה. הרבה שליחים למקום, ו"גבוהים עליהם" (קהלת ה', ז'), זה הקדוש ברוך הוא שכח גבורותיו גבוה עליהם^{קל}.

לומדים אנו תובנות מאברהם אבינו, כאשר מתבוננים ביקום ורואים עולם שלובש ופושט צורה, כאשר מסתכלים על הזריחה והשקיעה, החורף והקיץ, כשמביטים על הפריחה והקמילה, והכול במחזוריות נפלאה, ניתן להסיק שיש כאן סדר ויש מסדר מנהיג אחד יסודי, שהוא המקור של הכול. הוא בחכמתו הגדולה שאין לה חקר ובתבונתו שאין לה קץ, בורא, מחדש, מפעיל ומקיים את כל ההוויה.

התבוננות באותות ובמופתים^{קלט} שנעשו לעם ישראל:

המסורת שברשותנו תעיד על הנסים והנפלאות שנעשו לעם ישראל החל מימי האבות דרך יציאת מצרים וקריעת ים סוף והמשך בתקופת השופטים, המלכים והנביאים, אשר המורים לבעלי עין השכל, כי יש בורא לעולם אשר נתן תורה לעמו ישראל, כמו שנאמר בתורה "קמ"או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותות ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדולים ככל אשר עשה לכם ה' אלקיכם במצרים לעיניך. אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו".

קלח מדרש לקח טוב (שם).

קלט סימנים והוכחות באופן ברור ומשכנע

קמ דברים (פרד ד פסוק לד-לה).

הניסים האותות והמופתים שאירעו לישראל הינם מעל הטבע: עשר המכות על המצרים, קריעת ים סוף, מעמד הר סיני, המן שירד משמים אות המופלא שבכל האותות, (לפי שהדבר המתמיד הוא יותר מפליא מן הדבר שהינו חד פעמי, לא יעלה על הדעת שנעשתה כאן תחבולה) במשך ארבעים שנה, עם שלם ניזון ממזון מחודש שירד משמים בוקר וערב, שחידשו הבורא במשך ללא הפסקה. חלק נכבד בהיסטוריה עם ישראל שלא ניתן לסתור אותו.

לא יתכן שקדמוני בני ישראל לדורותיהם הסכימו על עניין זה לשקר בו ולומר לעם, אבותינו היו במדבר ארבעים שנה ואכלו את המן, אם לא היה לכך עדות ויסוד אמתי. ובפרט שקיימת עדות מספקת לכך, שיש מסורת מתמשכת אמיתית מדור לדור, זולת מה שכתוב בתורה. לכל עם ובפרט לעם הספר יש את היסטוריה העוקבת המינימלית שעוברת מדור לדור במסורת. ועיין בזה עוד מה שכתב בספר אמונת ודעות קמא.

לסיכום: ע"י התבוננות האדם בבריאה, בתהליכים שהיא עוברת מראשיתה עד היום, בטבע ובהנהגת ה' את העולם ויושביו בכלל ואת עם ישראל כעמו בפרט, בניסים והנפלאות שנעשו עם ישראל מזמן התהוותם לעם ועד היום, אזי ירכוש האדם תובנה היוצרת תודעה בעלת ערך גבוה ומרכזי בחייו - האמונה בה'.

אמונה וקבלה מחכמים:

בכל הדורות היו מחכמי ישראל, שהגיעו לדביקות בבורא העולם, מעלה זו התקיימה בהם כאשר הגיעו להכרה ותודעה

צרובה במציאות ה', להרגשה מוחשית מוחלטת במציאותו, המה מעידים, כי יש בורא לעולם שהוא טוב ומיטיב לכל והם המורים לנו דרך ה' להגיע לדביקות בבורא העולם ומראים לנו נתיבים להשגות הגבוהות שהם השיגו. אדם במעלה גבוה זו, החווה את האמונה, את הרגשת השלימות האלוקית, את עוצמת הדבקות בה', הרי אינו צריך עוד לשום הוכחה במציאותו.

הרמח"ל^{קמב} ממשיל את החכמים ככאלו שיצאו מן המאסר (מאסר כבלי עולם הזה, המטריד ומטשטש את האדם מלראות בעיני שכלו את בוראו) ויכולים לראות את האמת באופן בהיר ז"ל:

"אך אותם שכבר יצאו מן המאסר הזה, הם רואים האמת לאמיתו, ויכולים לייעץ שאר בני אדם עליו. הא למה זה דומה? לגן המבוכה^{קמג}, הוא הגן הנטוע לצחוק הידוע אצל השרים, שהנטיעות עשיות כתלים כתלים, וביניהם שבילים רבים נבוכים ומעורבים, כולם דומים זה לזה, והתכלית בם הוא להגיע אל אכסדרה (שדרת עמודים לנוי שהיו שעושים לפני הכניסה לבתים) אחת שבאמצעם.

ואמנם השבילים האלה מהם ישרים ומגיעים באמת אל האכסדרה ומהם שבילים משגים ומטעים את האדם ומרחיקים אותו ממנה. ואמנם ההולך בין השבילים, הוא לא יוכל לראות ולדעת כלל אם הוא בשביל האמיתי או בכוזב, כי כולם שווים, ואין הבדל ביניהם לאדם הסביר הרואה אותם, אם לא שידע

קמב רמח"ל במסילת ישרים פרק ג בביאור חלקי הזהירות

קמג מבוך הוא חידה הבנויה ממעברים מתפצלים, אשר על הפותר למצוא נתיב דרכה.

מראש את הדרך בבקיאות וטביעות עין, כבעל ניסיון שכבר כנס במ והגיע אל התכלית, שהוא האכסדרה.

והנה העומד כבר על האכסדרה (שהוא מקום גבוה), הוא רואה כל הדרכים לפניו, ומבחין בין האמיתיים והכוזבים, והוא יכול להזהיר את ההולכים במ, לומר: זה הדרך לכו בו! והנה מי שירצה להאמין לו - יגיע למקום המיועד, ומי שלא ירצה להאמין וירצה ללכת אחר עיניו, וודאי שיישאר אובד ולא יגיע אליו.

כן הדבר הזה: מי שעדיין לא משל ביצרו, הוא בתוך השבילים לא יוכל להבחין ביניהם, אך המושלים ביצרם, שכבר הגיעו אל האכסדרה וכבר יצאו מן השבילים, וראו כל הדרכים לעיניהם בברור, הם יכולים לייעץ למי שירצה לשמוע, אליהם צריכים אנו להאמין".

כך הם חכמי התורה הדבקים בה' ראייתם היא חדה ובהירה לאמיתות העניין ועל כן אנו מצווים לשמוע בקולם ולהדבק בהם.

אמונת חכמים היא ציווי מהתורה^{קמ"ד} "ובאת אל הכהנים הלויים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם ("ואפילו אינו כשאר שופטים שהיו לפניו, אתה צריך לשמוע לו, אין לך אלא שופט שבימך" רש"י) ודרשת והגידו לך את דבר המשפט" "ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר י-ה-ו-ה ושמרת לעשות ככל אשר יורוך" "על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך

תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" ("אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל, ועל שמאל שהוא ימין" רש"י).

נמצאנו למדים עד היכן צריכה להגיע אמונתו של אדם בחכמים שבדורו, אפילו אומרים לך על ימין שהוא שמאל, כלומר דבר שהוא מנוגד להגיונך לחלוטין, עליך לקבל את דבריהם, תוך התבטלות מוחלטת המתבטאת הן במחשבה והן במעשה.

ולמעשה הבסיס לכל עבודת האמונה הוא השענות על דברי חכמים, אנשים בעלי השגה אלוקית, שהם המורים לנו את דרכי האמונה והחיים וצריך האדם למצוא לו רב ת"ח מורה דרך, כדברי חז"ל במשנה "עשה לך רב" אשר ענין לעשייה משמעותו עשייה ללא שכל, דהיינו שהאדם יקבל על עצמו את מרותו של אדם גדול, שכלפיו ילך באמונה למעלה מהשכל, ויסתמך על דביקותו בה' וע"י כך יוכל גם הוא להגיע לדביקות בה', ע"י שיבטל את שכלו כלפי רבו.

אמרות רבותינו בדרכי האמונה הלכה למעשה

כתב בספר מצוות קטן (הסמ"ק) קמ"ה (אופן ידיעת האמונה) "לידע שאותו שברא שמים וארץ, הוא לבדו מושל למעלה ולמטה ובד' רוחות העולם קמ"ו, (כצד לומדים זאת) דכתיב "אנכי ה' אלוקיך" (מכאן לומדים מצוות האמונה שה' הוא האלוקים) וכתוב "וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלוקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד", (כלומר צריך לדעת בשכל ולהפנים אל תוך מקור הרגש בלב, שה' הוא השליט הבלעדי, למעלה ולמטה ואין עוד אחר קיים או שולט במציאות) ודרשו רבותינו קמ"ז: "אין עוד" (פרוש) אפילו באוויר קמ"ח וחלל העולם, (שנראה שאין שם כל, הוא לבדו יתברך מקיים המציאות ושולט בה בלעדית).

אכן (אמונתנו היא ש) הקב"ה מנהיג את העולם ברוח פיו (כלומר ברצונו הבלעדי) והוא הוציאנו ממצרים (גאל אותנו והוציאנו ביד חזקה

קמה ספר מצוות קטן (סמ"ק). (בשמו המקורי 'שבעת עמודי גולה') הוא ספר הלכה שחובר על ידי רבי יצחק מקורביל זצוק"ל. רבנו מצהיר בתחילת ספרו שהספר מהווה סוג של קיצור לספר מצוות גדול (סמ"ג) של רבי משה מקוצי זצוק"ל.

קמו "לידע פירוש לאפוקי מן הפילוסופים שאומרים שהעולם נהוג במזל מאליו ואין לו מנהיג ואפילו קריעת ים סוף ויציאת מצרים וכל הנפלאות שנעשו במזל נעשו ויש לנו להאמין כי שקר הם דוברים". דברי הסמ"ק שם.

קמו פסיקתא פרשת ואתחנן. פסיקתא היא סוג מסוים של מדרשי אגדה, המורכבים מקבוצות דרשות המסודרות בפסיקאות על סדר קריאת התורה וההפטרות למועדים ושבתות מצוינות.

קמו דרשות מהר"ם בנעט (דרוש ה), "אין עוד, אפילו באוויר וחלל העולם".

ובאותות ובמופתים). (ועד באמונתנו) אין אדם נוקף אצבע (אינו רשאי לעשות כל מעשה למטה בזה העולם) אלא אם כן מכריזין עליו (מקבל רשות) מלמעלה, (שכן "קמט" הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים) שנאמר "מה' מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ קנ"י

ובזה תלוי מה שאמרו חכמים קנ"א ששואלין (בית דין של מעלה) לו לאדם לאחר מיתה בעת דינו: "צפית לישועה" והיכן כתובה מצווה זאת? (אינה מכלל מניין מצוות עשה הכתובות בתורה), אלא שמע מנא בזה תלוי (החיוב לצפות) שכשם שיש לנו (חיוב) להאמין שהוציאנו ממצרים שנאמר קנ"ב "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים" כך יש לנו להאמין (בגאולה העתידית) שיוציאנו ויקבצנו מבין הגויים שנאמר (באותה תורה) קנ"ג "ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך

קמט את הפסוק "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך ללכת בכל דרכיו ולאחבה אתו ולעבד את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך" (דברים פרק י פסוק יב). מפרש רש"י ועתה ישראל - אף על פי שעשיתם כל זאת, עודנו רחמיו וחיותו עליכם, ומכל מה שחטאתם לפניו אינו שואל מכם כי אם ליראה וגו': כי אם ליראה וגו' - רבותינו דרשו מכאן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים.

כך פירוש רש"י גם מסכת ברכות דף לג ע"ב "כל הבא על האדם ביד הקב"ה; כגון ארוך, קצר, עני, עשיר, חכם, שוטה, לבן, שחור, הכל בידי שמים הוא. אבל צדיק ורשע אינו בא על ידי שמים. את זו מסר בידו של אדם ונתן לפניו שתי דרכים, והוא יבחר לו יראת שמים"

קנ תהילים (פרק לו פסוק כג).

קנא בשבת (דף ל"א) ששואלין לו לאדם בשעת הדין צפית לישועה.

קנב שמות (פרק כ פסוק ב).

קנג דברים (פרק ל פסוק ג).

ה' אלהיך שמה" (הרי לנו שהצפיה לגאולה העתידית היא מכלל האמונה^{קנ"ג} כשם שהוציאנו מצרים היא מעיקר האמונה והא האלוקים שהוציאנו ועשנו לעמו).

רבנו בחיי^{קנ"ד} בהקדמה לחובות הלבבות כותב, "כי כבר נתברר לנו, כי האדם מחובר מנפש וגוף, מטובות הבורא עלינו. האחד (הגוף) נראה, והשני (הנפש) אינו נראה. ואנחנו חייבים לעבוד אותו (יתברך) בעבור (הרכב) זה עבודה גלויה (כנגד הגוף) ועבודה צפונה (כנגד הנפש). הגלויה, חובות האיברים, כמו התפילה והצום והצדקה ולימוד תורה וללמדה, ועשות סוכה ולולב וציצית ומזוזה ומעקה, והדומה להן (מצוות מעשיות) ממה שיגמר (שיבוצע ויסתיים) מעשהו (של המצוה) על ידי חושי האדם הנראים.

אך העבודה הצפונה (המוסתרת) היא חובות הלבבות, והיא, שנייחד האל בלבותינו, ושנאמין בו ובתורתו, ושנקבל עבודתו ונראה אותו, ונכנע מפניו, ונבוש ממנו, ונאהב אותו, ונבטח בו ונמסור נפשותינו אליו, ושנפרוש מ(כל) אשר ישנא, ושנייחד (את כל) מעשינו לשמו, ושנתבונן בטובותיו והדומה לזה (מצוות שכליות

קנ"ד "הקב"ה מתרעם על האדם כשאינו מחכה למלכותו שאינו מצפה לישועה כדאיתא בפסיקתא (במאמר גילי) שאמר הקב"ה לצדיקים לא יפה עשיתם שחיבתם לתורתו ולא הכיתם לא ציפתם למלכות, שהרי אפילו צדיקים המחבין התורה דורשים מהם על צפוי לישועה, ודבר זה מקרב את הגאולה (כדאיתא בילקוט איכה) בשעת חורבן הבית אמר יצחק אבינו לפני הקב"ה, רבש"ע שמה אין חזרה לבנים, והשיב הקב"ה אל תאמר כך, יש דור שהוא מצפה למלכותי מיד הם ננאלים שנאמר "ויש תקוה לאחריתך נאום ה' ושבו בנים לגבולם" (ירמיהו לא טו), מכל זה נראה שרצון השי"ת שנחכה למלכותו בכל עת ונראה שזהו שאחז"ל צפית לישועה, שלשון ציפיה הוא כמו הצופה שעומד במקום גבוה ומתבונן לראות איזה דבר חדש, כך צריך האיש הישראלי לחכות על מלכות שמים שיתגלה בקרוב. מתוך מאמר צפית לישועה, (למן ישראל מאיר הכהן מראדין זצ"ל זע"א, בעל החפץ חיים, תחילת פרק ג)

קנ"ה רבי בחיי בן יוסף אבן פקודה זצוק"ל הידוע בשם רבינו בחיי, היה דיין ופילוסוף יהודי שגדל וחי בעיר סרגוסה שבספרד המוסלמית בתור הזהב של יהדות ספרד, ומחבר הספר תורת חובות הלבבות.

ורגשיות) ממה שיגמר במחשבת הלב ומצפוננו מבלי (הפעלת) איברי הגוף (או מעשים) הנראים ממנו".

גם הרב בספר החינוך^{קנ}, תאר את אופן חיוב קיום מצוות האמונה הלכה למעשה "דיני מצווה זו, כגון מה שמחויב עלינו להאמין עליו שכל היכולת וכל הגדולה והגבורה והתפארת וכל ההוד וכל הברכה וכל הקיום-בו (יתברך) ושאין בנו כוח ושכל (להבין), להשיג ולהגיד גדלו וטובו. כי לרוב מעלתו והודו לא יושג (לאף נאצל) רק לעצמו (בלבד ומחויבים אנו) לשלול ממנו (יתברך) בכל כוחנו (במחשבותינו) כל חסרון וכל מה שהוא הפך כל שלמות והפך כל מעלה. העניינים (הפרטים) היוצאים מזה (מתפיסה זו), כגון: לדעת שהוא נמצא מחוייב (המציאות), שלם (בתכלית השלמות), בלתי גוף ולא (דמות כ) כוח בגוף, כי הגופים (החומריים) ישיגום החסרונות והוא ברוך הוא, לא ישיגהו (אף) מין ממיני החיסרון. כמו שאמרנו ושאר דברים רבים הנאמרים בעניין זה (כגון מציאותו, שליטתו וייחודו), כולם מבוארים בספרי יודעי חכמת (האמת ו) האלוקות, אשרי הזוכים אליה כי אז יקיימו מצווה זו של (האמונה) על בורייה".

משכן האמונה נרכש לאדם ע"י העבודה שבלב. אנו מתפללים: "ק"טוטהר לבנו לעבדך באמת" ע"י שנטהר את ליבנו שנעשה כל עבודתנו באמיתות לעבוד את ה' באמת ובלבב שלם, נגיע

קנו הרב ספר החינוך מצווה כ"ה. ספר החינוך הוא ספר המתאר את כל תרי"ג (613) המצוות שמופיעות בתורה על פי מניינו של המחבר. מחברו של ספר החינוך בחר להעלים את זהותו, ומתאר את עצמו, בהקדמתו לספר, רק כ"איש יהודי מבית לוי ברצלוני".

קנו ברכת את קדשת סידור בתפילת שבת

למעלת האמונה ולהאמין בלב ונפש חפצה, וזהו שנאמר קנ"ח: "אם תשוב עד שדי, תבנה" פרושו: אם תצליח באמצעות עבודת טיהור הלב להידבק בהשם, עד שאין כל מחשבה חוצצת בינך ובין שדי, אז תבנה בבניין אמונה חזק בזוהר השכינה.

זה שרמז דוד המלך ע"ה: "קט" מזמור לדוד ה' מי יגור באוהלך, מי ישכון בהר קודשך: הולך תמים, ופועל צדק, ודבר אמת בלבבו" ולא אמר "דובר אמת בפיו", אלא רוצה לומר שיהיה האמת קבוע בלב האדם, אז הוא יגור באוהלך וישכון בהר קודשך יגיע לדבקות ולמעלת האמונה.

כתב הרב פלא יועץ^{קס} בעניין האמונה "אמונה היא הייתה לראש פינה^{קסא} (הדבר העיקרית בבניין, המביא לידי שלמות). כי המאמין בה', אשר מלא כל הארץ כבודו ועיניו פקוחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו, צדיק באמונתו יחיה, (כי אז) בודאי יזהר בקיום כל המצוות ובדקדוקי המצוות, ויהא זריז במצוות ויזהר להיות נקי מכל חטא, ויתגבר כארי לעבודת בוראו, ולא ישוב מפני כל (הזאת) כי בעיניו יראה ולבבו יבין (באמצעות האמונה) כי שם ה' נקרא עליו. (וידע כי) עיניו (יתברך) משוטטות בכל הארץ, (כדברי התנא באבות): "קסב" עין רואה, ואזן שומעת, וכל מעשיך בספר

קנח איוב (כב כג).

קנט תהלים (טו א-ב).

קס פלא יועץ ערך אמונה

קסא מושאל מהפסוק "אבן מאסו הבונים הייתה לראש פינה", תהלים (קיה כב). פרוש מצודת דוד "אבן מאסו" - עם כי היינו כמו האבן אשר מאסו הבונים לתתו בבנין, עתה אנו כאבן הניתן בראש הזויות (כי הדרך לתת האבן המשוכח ביותר בפנת הכותל לחיות נראה משתי הרוחות) ור"ל עם כי היינו מבוזים מכל עתה אנו המכובדים מכל.

קסב מסכת אבות (פרק ב משנה א).

נכתבים". ויבוש מפניו (יתברך) ויעבד (באמונה) עבודתו, עבודה שלמה ביראה ואהבה ושמחה רבה, ויאמין באמונה שלמה כי יש שכר טוב לצדיקים, לפי רוב המעשה ולפום צערא אגרא, ועונש רע ומר לרשעים, על כל דבר פשע. ופלוס ומאזני (ישר ומאוזן) משפט ביד ה' לתת לאיש כדרכיו כפי ערכו והשגתו ויכלתו ולפי הטרחה והשמחה מערכה לקראת מערכה:

ויש עוד גדר אמונה אחרת, אשר ממנה נמשכות כמה מעלות טובות, דהיינו להאמין בהשגחתו יתברך בתחתונים על כל פרט ופרט, ושאין אדם נוקף (אין ביכולתו) אצבעו מלמטה אלא אם כן גוזרין עליו (מתירים לו) מלמעלה^{קסג} ומפי עליון ורוח פיו, (כמשל לרצונו) תצא הרעות והטוב, בין הבאות בידי שמים בין הבאות בידי אדם, כי הרבה שלוחים למקום הן לטוב והן למוטב, "קסד" כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל" (וככתוב) "כי לא לחכמים לחם ולא לקלים המרוץ^{קסה}" (ומתוך ידיעה זו) כך לא יחוס על חסרון ממונו (בהוצאתו) במקום עבודת קונו לעשות רצונו, ולא ייגע להעשיר במידי דאסיר, רק יכלכל דבריו במשפט כהגן וכשורה על פי התורה, ולא יקפיד ולא יחניף ולא ישנא את אחיו ולא יקם ולא יטר, כי ידע ויאמין כי ה' אמר לו (לאדם שכנגדו), קלל והכל מאתו לנכות את מעותו לטובתו. "קסו" אל אמונה ואין עול, צדיק וישר

קסג בבלי חולין (דף ז עמוד ב).

קסד דברים (ח יח). "וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל למען הקים את בריתו אשר נשבע לאבתך כיום הזה"

קסה קהלת (פירק ט פסוק יא).

קסו דברים (לבד).

הוא "צדיק ה' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו" ^{קס"ו} "וכל דעבד רחמנא, לטב עבד" ^{קס"ח} ומתוך כך יקבל עליו דין שמים בשמחה, ולא יקוץ בתוכחתו:

ושרש הכל להאמין בכל דברי התורה ובכל דברי סופרים, ואם אין דעתו סובלתו (מסכימה לכל), יתלה בחסרון ידיעתו וקצר השגתו, אמנם יאמין באמונה שלמה שכל דבריהם חיים וקיימים ונאמנים לעד ולעולמי עולמים. בוא וראה כמה גדולים דברי חכמים, שאמרו שכל התורה כלה כלולה וספונה במדת האמונה ורבים אומרים בפיהם שהם מאמינים בני מאמינים, אבל מעשיהם (מראים שהם) משנים (מדיבורם), ואתי (ובא) מעשה ומפיק (ומוציא) מידי דבור ועל הכל יביא אלקינו במשפט לאשר הלך (האדם שדרכו) חשכים (בחושך ללא אמונה), ("כי את כל מעשה האלהים יבא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע") ^{קס"ט} מלבד ענש העברה עצמה, נוסף גם הוא ענוש יענש על היותו ממחסרי אמנה. או אם מאמין ואף על פי כן לא חס לילך בדרך נכונה, זהו עזות פנים ומצח אישה זונה:

והנה גם מצוות אלו, להאמין במציאות ה' ולהאמין בהשגחתו, הם ממנין תרי"ג מצוות, והם מצוות תדיריות שיכול לקיימן בכל עת ובכל רגע על ידי זכירה לבד.

קסו תהלים (קמה ז).

קסח ברכות (ס ב).

קסט קוהלת פרק יב פסוק יד

הנה כי כן טוב לגבר שיזכור בפה ואל ישכח בלב, וכפעם בפעם אמור יאמר העבד (ה) הישראלי מה לך יצרי, תמיד תרדפני, יגער ה' בכ השטן, כי אני יהודי בן יהודי, ואני מאמין באמונה שלמה במציאות ה' לנגדי תמיד ובהשגחתו פרטית בפרטי פרטות וכי הוא משלם שכר טוב על כל שהוא דבר טוב, מחשבה, דבור ומעשה וענש רע ומר על כל שהוא דבר רע, אפילו על שיחה קלה ועל כל מחשבה רעה.

הנה כי כן ראוי לי לעשות כך וכך ולהתנהג בדרך זה באפן זה ולמשך ידי ולהזהר ולהשמר מזה וזה, עד שיהא זך וישר פעלי במחשבה דבור ומעשה, לא ימצא בהם נפתל ועקש, כדי שלא תהא אמונתי כוזבת, ככה אעשה ולא אשנה. וכזאת וכזאת החי יתן אל לבו, ויתמיד במחשבתו ויעמיק בה לארכה ולרחבה ללכת בשבילי אמונה, והיו ידיו אמונה, ידים מוכיחות כאשר היתה באמנה. אז טוב אמנה, לזכות לחיי העולם הבא למנוחה נכונה, ועקר הכל לעשות נחת רוח לפני שוכן מעונה. "עכ"ד

התמודדות באמונה: הנשמה ירדה לעולם הזה, ירידה לצורך עליה. על מנת שתחזור ותעלה מעלה למקור מחצבתה, למעלה יותר גבוהה ומתוקנת מכפי שירדה. אף בהיותה בעולם הזה, חווה הנשמה ירידות רוחניות ובאפשרות האדם להשתמש בתנופת ירידות אלו לצורך עליה.

בעת הירידה, האדם חש שנופל ממעמדו הרוחני ונחלש באמונה ובפרט שמגמתו היית בדרך לדביקות בה'. האדם הנכשל חש

נפול רוח "מאיגרא רמא לבירא עמיקתא^{קע}" ממצב שמגמתו למעלה לדבקות בה' לנחיתה גסה "לתאום רבה"^{קעא}. במצבים כאלו אדם מתמלא ברגשות אשם, מרגיש שבנפילתו שהתרחק מהקב"ה, ונתון בתחושת חילול הקודש וייאוש, עד שאין בכוחו לייצר רוח חדשה לאמונה בה'.

במצב מעין תיאור זה, האמונה בה' היא כלי מועיל המסייעת לעזרו של האדם, כדבר שנאמר: "קעמי חכם ויבן אלה, נבון וידעם, כי ישרים דרכי י-ה-ו-ה וצדקים ילכו בם ופשעים ישלבו בם" פרוש דרכים שמאפשר ה' לבחירה, נשמעים רבים ומעוט רבים שניים. שני דרכים קיימות אחת דרך רצון ה' והשניה דרך היצר למטה.

הצדיקים בחוכמתם מאמינים שהבורא סובב להם את מאורעות החיים כולל את העליות והירידות, לטובתם מטעם שהוא יתברך אוהב אותם ורוצה בטובתם ומאחר שיתרון האור ניכר דווקא מתוך החושך, לכן סיבב להם את הירידה, היות ורוצה להעלות אותם יותר ולזככם בעצם התמודדותם במצב ירוד ולגלות להם

קע הביטוי משמש בהשאלה לתיאור השינוי החד במעמדו של אדם או דבר שירדו ממעמד גבוה ומכובד לשפל המדרגה. מקורו של הביטוי בתלמוד (תלמוד בבלי, מסכת חגיגה, דף ה', עמוד ב') המספר על רבי יהודה הנשיא שהחזיק בידו את מגילת איכה, שבה קרא. כאשר הגיע לכתוב "הַשְּׁלִיךְ מִשְׁמַיִם אֶרֶץ תִּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל" נפל הספר מידי ו הוא קרא: "מאיגרא רם לבירא עמיקתא".

קעא תהום הוא בור, מדרון או חלל עמוק מאוד או שסופו לא נודע, במובן הפיזי או המטאפורי. במקרא ובספרות חז"ל משמעותו המים הקדמוניים והעמוקים של הבריאה. על פי פרשנות "המצודות": עומק הים. בהלכה מופיע המושג טומאת התהום, על טומאה שנמצאת בחלל מתחת לקרקע, ולא ידועה לאף אדם. תהום רבה - "מדה כנגד מדה הם חטאו ברבה רעת האדם ולקו בתהום רבה-רש"י בראשית (פרק ז פסוק י"א)

קעב הושע (יד י).

דרגות חדשות באור האלוקי וכעת ממתין לתפילתם מעומקא דליבא, וזאת על מנת להשפיע להם את אורו. נמצא שהצדיקים בחכמתם שראשיתה אמונתם שנאמר "קעג ראשית חכמה יראת ה'" משיגים הם מעלה ומנוף באמצעות הירידה. ואילו הפושעים שאינם מאמינים בה' וממילא סבורים שאין להם שייכות לעבדות ה' ולא לכל התמודדות במה שמזומן להם משמים ולכן הירידה הרוחנית פותחת פתח בפניהם להשגת כישלון בדרך לתהום רבה.

האמונה שהעולם עומד על לימוד תורה

מיסודות האמונה שהעולם מתקיים בזכות למוד תורה, וכדברי התנא^{קט}, "על שלשה דברים העולם עומד (מתקיים), על התורה, על העבודה ועל גמילות חסדים", הקדים התנא בתחילה את התורה, להורות כי התורה היא הבסיס והסיבה העיקרית שעליו עומד העולם.

מצוות למוד התורה^{קט} היא מצווה חשובה ביותר ביהדות, מתקיימת בחלק הגבוה שבאדם, במוח, בהפעלת המחשבה. מעלתה למעלה מכל שאר המצוות, מאחר והיא המצווה הרוחנית הכוללת בתוכנה, את כל שאר המצוות, על ידה ניזונה הנשמה ובאה לידי ביטוי מלא, המרומם את כל מעשה האדם.

שכרה שקול כנגד שכרן כל המצוות^{קט} באמצעותה ניתן לדעת את רצון ה' ומצוותיו, ללכת בדרכיו על פי רצונו, על כן

קעד בפרקי אבות (פ"א משנה ב)

קעה נצטוונו על לימוד התורה ציווי מיוחד שלא מצינו לגבי מצוות אחרות ודברת בם בשבתך בביתך בלכתך בדרך ודברת בם (דברים 11).

גם שכשלוּמדים ולא מבינים מסתמא מקיימים בזה מצוות עשה של לימוד תורה מ"מ עיקר ציווי לימוד התורה הוא ידיעת התורה וכדאיתא בגממרא (בבביושין דף ל' ע"א) ושננתם שיהיו ד"ת מחודדים בבין, שאם ישאל לך אדם אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לו מיד שנאמר אמור לחכמה אחותי את ופרש"י "חזור עליהם ובדוק לעומקם שאם ישאלך אדם אל תגמגם אלא שתוכל לומר מיד ובהמשך שתהא בקי בה כאחותך שאסורה לך"

קעו פאה א, א, וברושלמי שם, ובבלי מו"ק ט, ב

חשיבותה גבוהה, זהו שאמרו חכמים "קט" תלמוד גדול, שהתלמוד מביא לידי מעשה"

העולם עומד על התורה, מהטעם שעל ידי לימוד התורה אנו מתעלים ומקשרים את עצמינו אל שורשי העולם הזה, אל הנצח, מקור השפע והחיים. פעולה זאת, מהווה מענה לרצון האלוקי, דבר הגורם להורדת חיות ושפע, קיום לעולם כרצונו יתברך, כמו שכתוב: "קט"אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמיים וארץ לא שמת"י פרוש: אם לא לקיום הברית שלי (שהיא לימוד התורה יומם ולילה) אז את החוק להעמיד שמים והארץ לא הייתי שם. ללמדנו שאילולא התורה הקדושה לא נתקיימו שמיים וארץ, והכל היה חוזר לתוהו ובוהו.

כוח המיוחד היוצא מכ"ב אותיות התורה בעת לימודה, הוא כוח חיים המחיה והמקים ומעמיד את עשרה מאמרות שבהם נבראו שמים וארץ וכל שאר העולם על כל תכולתו, זה שאנו מבקשים "קט"לעולם ה' דברך ניצב בשמים" אנו מבקשים שהדבור (של הקב"ה) שבו נבראה עולם, יישאר קיים בשמים לעד, בזכות לימוד התורה הקדושה.

מיסודות האמונה שאם יפסק רגע אחד קול התורה, (שתהיה דממה ממנה בכל העולם), מייד העולם חוזר "קט"לתוהו ובוהו וחושך על פני

קעו קידושין מ, ב:

קעה ירמיה לג

קעט תהלים קיט פט

קפ בראשית א ב

תהום" וצלמוות וחידלון כמו לפני הבריאה^{קפא}. וכדברי הגמרא^{קפב} אמר רבי אליעזר, גדולה תורה, שאלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר (ירמיה לג, כה) "אם לא בריתי יומם ולילה חקת שמים וארץ לא שמת".

עתה מובן מה שאמרו חכמים^{קפג}, שמראשית הבריאה הייתה הארץ יראה, "שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית (שמים וארץ) ואמר להם: אם ישראל מקבלים התורה - אתם מתקיימים, ואם לאו - אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו".

טעם הדבר כמו שאמרו חז"ל שבסדר הבריאה, "התורה קדמה לעולם". התורה היא תכנית אלוקית הכוללת בתוכנה את כל הערכים הרצויים לפניו יתברך, על פי התוכנית ברא הבורא את העולם, שבו ברצונו לקיים את הערכים שקבע מראש. נמצא שעל ידי שאנו עוסקים בתורה בשקידה ובהעמקה יומם ולילה,

קפא ובוהו הקדוש (וישב דף קפד ע"ב) איתא: רבי יהודה פתח ואמר, תורת ה' תמימה משיבת נפש, מאן דבטיל מלי דאורייתא כאלו חריב עלמא שלים.

קפב בנדרים (לג). וכן הוא בפסחים (סח).

קפג שבת פח, א "אמר חזקיה מאי דכתיב (תהלים עו, ט) משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה, אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה, אלא בתחילה יראה ולבסוף שקטה ולמה יראה כדריש לקיש דאמר ריש לקיש מאי דכתיב (בראשית א, לא) ויהי ערב ויהי בקר יום הששי ה' תירה למה לי, מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו": עוד נאמר בתלמוד אמר רבי אלעזר אלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר (ירמיה לג, כה) "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת" (פסחים סח).

קפד התורה הקדושה קדמה לעולם תקנ"ד (954) דורות, ולפיה ברא הקב"ה את כל העולם. (פסחים

נ"ד א') ברא"ר (א, א: ד; ז).

אנו מקשרים את כל היקום אל שורשיו ומעלים אותו למעלה גבוה ממקומו ומתוך כך נמשך השפע והברכה לעולם הזה ^{קפג}.
 על זה אומר הזוהר שהקב"ה הסתכל באורייתא וברא עלמא.
 זאת אומרת, התורה קדמה לעולם והיא התוכנית שלו ^{קפו}.

קפג כאשר יהודי עושה "פעולה רוחנית", כמו לימוד התורה, הפעולה הטהורה הזו עולה למעלה ועושה רעש גדול - ומגיעה עד לאין סוף ברוך הוא, ובאותו רגע מתעורר שפע גדול הגורם לזיונים עליזים והורדת שפע בכל העולמות, והשפע הזה מחייה את כל צבאות השמים - וממשיך לרדת עד לעולם שלנו. (שומר אמונים "הקדמון" יכוח שני סוף אות י"ג בניין אריאל פרק ד' אות ל"ד ל"ה, ועיין חוט המשולש לבא"ח שו"ת א' לגבי השתלשלות השפע - שיש לכוון בפסוק ראשון של "שמע"). זה בעצם מה שאמרו חכמינו: שהתורה - ועם ישראל ובורא עולם, זה דבר אחד (וזהר שמיני ל"ז ע"א). פירושו: על ידי התורה והמצוות, עם ישראל וה' כביכול מתאחדים, ומנהיגים את העולם ביחד (הקדמת "פי חכם" - מבעל הסולם). מצד שני, אם חס ושלום האדם מקלקל מעשיו, הוא מונע את השפע מכל העולמות וכביכול כבוד ה' מתמעט (וזהר בא ל"ב ע"ב). השפע תלוי בעם ישראל, והם אלו שגורמים את ריבוי כבוד שמים בכל העולמות. אך זה לא אומר שה' חלילה זקוק לעם ישראל, ובלא עם ישראל, וכן לאהרן ביאת המשיח - השפע יזרום מאליה (אזהב ישראל - וישלח), וכמו שנאמר 'וְיִשָּׁבֵב ה' לְבָדוֹ פִּיִּם הַהוּא' (ישעיהו ב' י"א). אלא שממתן תורה ועד ביאת המשיח, ה' מאפשר לישראל להיות כביכול שותפים איתו בקיום ותיקון העולמות, וכמו שנאמר 'תְּנֵנוּ עֵז לְאַלְקִים' (תהלים ס"ח ל"ה). על ידי קיום התורה ועשיית מעשים טובים (מלבי"ם שם).

קפו. המקור לדבריו הם פסוקים במשלי (פרק ח:כב) "ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז: מעולם נסכתי מראש מקדמי ארץ: באין תהמות חוללתי באין מעינות נכבדי מים: בטרם הרים הטבעו לפני גבעות חוללתי: עד לא עשה ארץ וחוצות וראש עפרות תבל: בהכינו שמים שם אני בחוקו חוג על פני תהום: באמצע שחקים ממעל בעוזו עינות תהום: בשומו לים חקו ומים לא יעברו פיו בחוקו מוסדי ארץ: ואהיה אצלו אמן ואהיה שעשעים יום יום משחקת לפניו בכל עת: משחקת בתבל ארצו ושעשעי את בני אדם כך הסביר המלבי"ם את הפסוק: "ה' קנני ראשית דרכו" - החכמה היא צורת כל העולמות, כולם נעשו ונתכנו נמדדו והוכנו לפי חקי החכמה, ובה ועל ידה וכמדתה וכתבניתה נצטיירו ונשתכללו כל העולמות מראש ועד סוף, ועת דרך ה' דרכו הראשון להוציא הבריאה מן האפס, שזה מכונה בשם דרך, כי ראשית התגלות הרצון הקדום היה במה שהאציל אצילות קדוש ונורא שבו גלה הדרכים שבם ינהג את העולם בחסד וגבורה ובמדותיו הקדושים רחום וחנן ארך אפים ותפארת, היתה החכמה ראשית דרכו, שדרכי הנהגתו אשר נאצלו באצילות הראשון הנעלם כולם נוסדו כפי חקי החכמה, והיא היתה ראשית להם וכתרגומו בראשית בחוכמתא, ואחרי גילוי דרכיו ומדותיו אז התחיל לפעול מפעליו, שאז נולד הבן הבכור לו שהוא עולם החכסא וההנהגה שיסד בקדשו איך ינהג הנהגת

ומטעם זה באלפים שנות תורה, הקדוש ברוך הוא פיזר את עם ישראל בכל העולם, כדי שכאשר יסיימו את לימוד התורה בארץ ישראל וילכו לישון, כי לא איברי ליליא אלא לשינה, ביבשות אחרות עדיין לומדים תורה, וכאשר שם הולכים לישון כבר קמים במדינות אחרות לתפלה ולתורה, ונמצא שאין לך רגע אחד בעולם הפנוי מלימוד תורה, כי אם יהיה רגע פנוי מלימוד התורה, יאבד העולם את זכות היום שלו.

וזה שכתב רבי חיים מוולוז'ין ^{קפ"ו} בספרו "נפש החיים" ^{קפ"ח} בעניין חשיבות ונחיצות לימוד התורה, שבזכות לימודיה מתקיימים כל העולמות, "ולזאת עיקר חיותם ואורם וקיומם של העולמות כולם על נכון, הוא רק כשאנחנו עוסקים בה כראוי, כי קב"ה ואורייתא וישראל כולא חד".

"והאמת בלתי שום ספק כלל. שאם היה העולם כולו מקצה עד קצהו פנוי, אף רגע אחת ממש מהעסק והתבוננות שלנו בתורה, כרגע היו נחרבים כל העולמות עליונים ותחתונים והיו לאפס ותהו חס ושלום. וכן עקרון השפע היורד לכל העולמות או צמצום השפע, הכל תלוי ובהתאם לעסק לימוד התורה בכמות ובאיכות.

העולמות ואלהים ישוב על כסא קדשו, גם מפעליו אלה נעשו ע"פ חקי החכמה, שההנהגה הכללית הם כפי קצב החכמה, והיא היתה קדם מפעליו, מאז - שהוחל המפעל והעסק. ע"כ.

קפ"ו רבי חיים מוולוז'ין (הרב חיים בן יצחק), היה תלמידו הבולט ביותר של הגאון מווילנה. מייסדה של ישיבת עץ חיים, המוכרת כ"ישיבת וולוז'ין" - "אם הישיבות" ורב העיר וולוז'ין.

קפ"ח נפש החיים (שער ד, י"א).

לכן אנו מברכים עליה וחיי עולם נטע בתוכנו, כעניין הנטיעה שנטיעתה כדי לעשות פרי להרבות טובה, כן אם אנו מחזיקים בתורה הקדושה בכל כחנו כראוי, אנו מנחילין חיי עד וממשיכים משרשה הנעלם למעלה מכל העולמות, תוספות קדושה וברכה ואור גדול בכל העולמות".

וזה שכתוב בזוהר^{קפט} שכל מי שמשתדל לעמול בתורה בכל יום, יזכה שיהיה לו חלק בעולם הבא, וייחשב לו כאלו בנה עולמות, מכיוון שע"י הכתוב בתורה נבנה העולם ועלי ידי לימודה הוא מתקיים. לכן כל מי שמשתדל וטורח בלימוד, מתקן עולמות ומקים אותם.^{קצ} משום שכל היקום עומד על קיום התורה, שהיא קיום כל העולמות, בין הנמצאים מעלה ובין מטה.

^{קצא} שנברא העולם, לא היה לו זכות להמשך קיום, עד שעלה ברצונו יתברך לברא אדם, שיהיה עמל בתורה ובגלל לימוד זה, נוצר בסיס לקיום העולם. כעת, כל מי שלומד בתורה ומשתדל

קפט זוהר בראשית (מ"ז א). (מתורגם): "ובמה יזכה האדם לאותו האור? בתורה. שכל מי שמשתדל בתורה בכל יום, יזכה להיות לו חלק בעולם הבא, וייחשב לו כאלו בנה עולמות, שהרי בתורה נבנה העולם ונתקן. זהו שכתוב (משלי ג) ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה, וכתוב (שם ה) ואהיה (התורה) אצלו (אצל הקב"ה) אמון ואהיה שעשועים יום יום. שכל מי שמשתדל בה, מתקן עולמות ומקים אותם". (שם עמוד ב) "ובא וראה, ברוח עשה הקדוש ברוך הוא את העולם וברוח הוא עומד, רוח של אלו שעוסקים בתורה, וכל שכן רוח של הבל תינוקות של בית רבן".

קצ זוהר ב פרשת וישב. מתורגם: "משום כך הכל עומד על קיום התורה, והעולם לא מתקיים בקיומו אלא בתורה, שהיא קיום העולמות, מעלה ומטה, שכתוב (ירמיה לג) אם לא בריתי יומם ולילה, חקות שמים וארץ לא שמת".

קצא זוהר פרשת תרומה (דף קס"א ב). (מתורגם: "כיון שנברא העולם בכל דבר ודבר, לא התקיים עד שעלה ברצונו לברא אדם שיהיה משתדל בתורה, ובגללה התקיים העולם. כעת, כל מי שמשתדל בתורה ומשתדל בה, כביכול הוא מקים את העולם. הקדוש ברוך הוא הסתכל בתורה וברא את העולם. אדם מתבונן בתורה ומקים את העולם. נמצא שכל מעשה וקיומו של עולם היא התורה. משום כך אשרי האיש שמשתדל בתורה, שהרי הוא מקיים את העולם".

בה, כביכול הוא מקים את העולם. ממש כפי הקדוש ברוך הוא הסתכל בתורה (לאחר שיצרה כתוכנית וחוקה) וברא את העולם. נמצא שכל התוצר והקיום של עולם הוא בזכות התורה.

^{קצב}מאחר שכך, שהעולם לא נברא אלא למען שיעסקו בתורה, נמצא שכל זמן שישראל מתעסקים בה, העולם מתקיים ואם יתבטלו ממנה, הם מפריים את הברית, משמיטים את הזכות הבסיסית לקיום העולם ובעקבות זאת, תבוטל ח"ו החוקה של קיום שמים וארץ, שהמשמעות היא, שהעולם חוזר תוהו ובוהו.

^{קצב}רבי אלעזר פרש את הפסוק: "ואשים דברי בפוך ובצל ידי כסיתך לנטע שמים וליסד ארץ ולאמר לציון עמי אתה" (ישעיה נא). שנינו, כל בן אדם שהשתדל לומר מלים של התורה, ושפתותיו מרחשות (ממלמלות) תורה, הקדוש ברוך הוא מחפה עליו, והשכינה פורשת עליו כנפיה (הגנה). זה שכתוב ואשים דברי בפוך ובצל ידי כסיתך. ולא עוד, אלא שהוא מקיים את העולם, והקדוש ברוך הוא שמח עמו, כאלו אותו יום נטע שמים וארץ. זה שכתוב, (ישעיה נא) לנטוע שמים וליסוד ארץ ולאמר לציון עמי אתה".

כתב בנפש החיים ^{קצב} "וטעמו של דבר (שהתורה מקיימת את העולם) שמקור שורשה העליון הנעלם של התורה הקדושה מאד נעלה,

קצב זוהר פרשת ויקרא (דף י"א ע"ב). מתורגם: "בגלל שהעולם לא נברא אלא בגלל תורה, וכל זמן שישראל מתעסקים בתורה, העולם מתקיים וכל זמן שישראל מתבטלים מהתורה, מזה כתוב, (ירמיה לג) "אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתיו"

קצב זוהר פרשת צו (דף ל"ה א').

קצב שער ד, כ"ו. נפש החיים הוא ספר קבלי למחצה שנכתב בידי הרב חיים מוולוז'ין, גדול תלמידיו של הגאון מוויילנא, אב בית דין העיר וולוז'ין ומייסד ישיבת וולוז'ין. תוכן הספר נסוב על גדלות

מעל כל העולמות. ראשית ושורש אצילות קודשו יתברך. סוד המלבוש העליון. כמו שכתב רבינו האר"י ז"ל^{קצה}. רק שנשתלשלה וירדה כביכול עד לארץ אשר האירה מכבודה. ומסרה ונטעה הוא יתברך בתוכנו שנהיה אנחנו המחזיקים ותומכים בעץ החיים.

לזאת מאז כל חיותם וקיומם של העולמות כולם, תלוי ועומד רק כפי ענין ורוב עסקנו והגיונינו בה. שאם אנחנו עוסקים בה ומחזיקים ותומכים אותה כראוי בלי רפיון כלל, אנו מעוררים מקור שרשה העליון מקור הקדושות והברכות, להמשיך ולהריק תוספת ברכה וחיי עולם וקדושה נוראה על כל העולמות, כל עולם לפי ערך קדושתו שיוכל לקבל ולסבול.

ואם ח"ו עסקנו בה ברפיון, מתקמט ומתמעט הקדושה ואור העליון של התורה מכל העולמות, כל אחד לפי ערכו הולך וחסר, רותתים ורפויים ח"ו. ואם ח"ו היינו כולנו מניחים ומזניחים אותה מלהתעסק בה מכל וכל, גם העולמות כולם כרגע היו מתבטלים מכל וכל ח"ו.

מאחר וענין העסק התורה הוא נוגע לעצם החיות וקיום עמידת העולמות בל יהרסו לגמרי, לכן האדם חייב לעסוק ולהגות בה בכל עת תמיד, כדי להעמיד ולקיים כל העולמות כל רגע ולזאת אף התורה דרך ירידתה מעולמות עליונים גבוה מעל גבוה

האל ויחסו לעולם, גדלות האדם, טיבה של הנשמה, מעלת התפילה וחשיבות לימוד התורה, עד כדי הצבתה כערך עליון.

קצה רבי יצחק לוריא אשכנזי (מכונה "האר"י הקדוש", רבינו האר"י", האר"י ז"ל)

והשתלשלותה ממדרגה למדרגה ומעולם לעולם, התאימה את נראותה ע"י זה שהנגישה עצמה ואפשרה להתלבש בכל עולם, לדבר ולהראות מעניני אותו העולם, כפי ענין וערך אותו העולם כדי שהעולם ההוא ובריותיו יוכל להכיל קדושתה ואורה.

עד שברדתה לבא לזה העולם, נתלבשה גם כן לדבר ולהיראות שייכת בערכי ועניני זה העולם בלשון וסגנון של זה העולם, כדי שיוכל זה העולם ובריותיו להכיל את קדושת אורה. אמנם אף שהתורה מדברת בלשון וסגנון דיירי עולמות תחתונים, רומזת היא בהם גופי תורה ועניינים פנימיים ופנימים לפנימים, גבוה מעל גבוה עד אין תכלית.

ששורשה העליון של התורה היא מעל כל העולמות כולם כמו שכתב בנפש החיים^{קצו} בעניין טעם מאמרם ז"ל שכל העונה "אמן יהא שמיה רבא" בכל כחו מוחלין לו על כל עוונותיו, כן העניין בעסק התורה כראוי שהעוסק בתורה הוא מעורר שרשה העליון, להאציל ולהשפיע שפעת אור עליון וקדושה על העולמות כולם ורשפיה רשפי אש שלהבת נורא לגרש ולכלות כל הטומאות והזוהמות שגרם במעשיו בכל העולמות להתקדש ולהאיר עוד בקדושה העליונה ולקשר את כל העולמות וע"י כך כל הפגמים מתמלאים וכל הקלקולים נתקנים. והשמחה וחדותא יתירתא ואור העליון מתרבה בכל העולמות.

"וגם כי ידוע שכל דבר אינו נתקן אלא בשרשו העליון. וכל אחד מישראל שורש העליון של נשמתו הוא מאות אחת מהתורה

הקדושה. לכן כל פגמי הנפש החוטאת נתקנים ונמתקים
בשרשם בתו"ק ע"י העסק בה כראוי"

הציווי לעסוק בתורה מאיתו יתברך

כיהודים נצטווינו בתורה באופן ברור וישיר, שרצונו יתברך
שנלמד את התורה בכל זמן אפשרי ביום ובלילה, שיהיה האדם
דבוק בלימוד התורה מתוך הבנה וידיעה שהוא מהווה שפע
וחיים בעולם, התרחקות מלימוד התורה גורם להפרדות ממקור
החיים והטוב.

ולזאת נצטווינו באזהרה נוראה מפיו יתברך, שנאמר:
"ושננתם לבניך ודברתם בהם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך
ובקומך" : (דברים פרק ו פסוק ז). "לא ימוש ספר התורה הזה מפוך
והגית בו יומם ולילה". (יהושוע פרק א פסוק ח).

^{קצו} וכמו שכתוב בהקדמת הזוהר (תרגום): בא וראה כמה כוח תקיף
של התורה וכמה הוא עולה על הכל. ועל כן צריך האדם
להשתדל בלימוד התורה יומם וליל ולא יעזוב אותה, זה שכתוב
"והגית בו יומם ולילה" ואם יסור או יפרוש ממנו (מהלימוד) כאלו
שפרש מעץ החיים.

ממרכיבי מצוות האמונה להכיר בטוב ה'

ראוי וזכות לכל אדם להכיר טובה ולהודות לה' על הניסים
והנפלאות שעושה עמו באופן פרטי ועם ישראל באופן כללי,

על מה שידוע לו ועל מה שלא, כי הכל ידוע לה' קצח"כ כי הוא ידע תעלמות"

בסופו של מזמור בתהילים, אחרי שהמזמור מתאר את כל הניסים וההצלות שה' אציל את עם ישראל, נאמר בפסוק קצט"מי חכם וישמר אלה ויתבוננו חסדי ה'", דבר המעורר תמיהה "מה היא החוכמה העמוקה הצריכה לראות ולהתבונן בכל ההצלות הללו, עד שאמר כן?" אין זה אלא שמדובר בתמרור אזהרה.

פסוק זה מלמדנו שאכן עלול בעל נס שלא להכיר בניסו, לכן מורה לנו: התבוננו! הוא מדגיש שבלי התבוננות בנעשה איתנו משמים, עלולה השגחתו הפרטית של ריבון העולם להיתפס בשאת נפש, כזו שאינה מוצאת מקום בסולם הערכים של האדם המחייב אותו להכיר ולהודות לה'.

דוגמה לאטומי אוזניים: נס קריעת ים סוף עשה רעש ורושם בעולם, היעלה על הדעת לשמוע על נס גדול ועצום וגלוי כזה, ובכל זאת להישאר אדיש, לא להתפעל ולא להתפעם? מתברר שאפשר. עובדה: "וישמע יתרו!" וכי לא כל העולם שמע? אלא שהעולם שמע, בעוד שיתרו שמע, קלט וגם הפנים.

כתב החתם סופר שהשמועה שיתרו שמע ובא בחכמה, רמוזה בפסוק שבספר תהילים: "ראמי חכם וישמר אלה ויתבוננו חסדי ה'". מי הוא אותו חכם "שהוא מתבונן ומכיר השגחת ה'?" השיב

קצח תהילים פרק מד פסוק כב

קצט פרק ק"ז בפסוק מ"ג

ר רבי אליעזר אשכנזי, מגדולי אשכנז בתקופתו, בנגלה ובנסתר, הביע זאת בספרו 'מעשי ה'

רא תהילים פרק קז פסוק מג

החתם סופר: "דוד המלך רמז על זה, והוא ראשי תיבות של יתרו כהן מדין: מ"י חכ"ם - ר"ת של י'תרו כ'הן מ'דין חותן משה! כי יתרו היה החכם הזה ששמע קריעת ים סוף ומלחמת עמלק ובא ואמר ידעתי כי גדול ה' מכל האלוקים".

לזכור ולהודות את חסדי ה' :

בספר חרדים⁷¹ כתב על המעלה והחשיבות בזכירת חסדי ה', המוטלת על האדם, ואף החשיבה ממניין מצוות עשה דאורייתא לכל דבר ועניין. ⁷²"מצוות עשה לזכור תמיד זיכרון חסדיו אשר עשה עם אבותינו, כמה שכתוב: "וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך וכו', ויאכילך את המן, שמלתך לא בלתה מעליך". וכל שכן שמחוייב כל אדם לזכור החסדים שעושה תמיד עם כלל ישראל, וכל שכן מה שעושה עמו מיום היוולדו".

זאת ועוד, אין האמור מוסב רק לחסדים שהקב"ה עושה לכלל האומה, אלא גם לחסדים אישיים שעושה עם כל אחד ואחד מעם ישראל באופן פרטי. וכמו שכתב בהמשך " ⁷³"וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלהיך זה ארבעים שנה במדבר, ויאכילך את המן, שמלתך לא בלתה" כו' ומינה נלמוד מק"ו, אם נצטוינו

רב ספר חרדים ספר ממין את המצוות לפי איברי גוף השונים. חברו רבי אלעזר בן משה אזכרי, היה מקובל, דרשן ומשורר יליד צפת (ממוסמכי מהר"י בירב, עמיתם של רבי יוסף קארו והאר"י) מפורסם בעיקר בשל הפיוט ידיד נפש וחיבורו ספר חרדים, שעם היותו ספר מצוות, נחשב כספר יסוד בתורת המוסר ביהדות.

רג קיצור ספר חרדים (מצות משה) פרק א - מצוות עשה מן התורה התלויות בלב: הקיצור נעשה בידי בעל ספר חיי אדם (חיי אדם הוא ספר הלכה שנכתב בידי רבי אברהם דנציג זצוק"ל).

רד פרק א מצוות עשה מהתורה התלויות בלב ואפשר לקיימן בכל יום (בג)

לזכור לדורות החסדים שעשה עם אבותינו, כל שכן שכל אחד מישראל חייב לזכור החסדים שעושה עמנו תמיד לכלל ישראל שמציל אותנו משיני אריות רשעים העומדים תמיד עלינו לכלותינו, ולזה אנו אומרים בכל יום מזמור "לולי ה' שהיה לנו" וכן חייב כל אחד מישראל לזכור החסדים שגמלו ה' יתברך מעת שיצרו בבטן אמו ואז יכנע לפניו ויבוש וישוב בתשובה שלמה, וכן שמעתי מפי מורי הרב החסיד כמהור"ר יוסף סאגיש זצ"ל ממנין תרי"ג לרבינו יונה"

אמת, לא הכול סברו שזכירת החסדים היא מצוה דאורייתא, ואולם דומה שהכול מסכימים, בלי חולק, שחוסר הכרה בחסדי הבורא ואי הודאה לבורא על חסדיו הרי זו כפיות טובה ומידה מגונה ופחיתות גדולה. ושיש עניין גדול להודות ולשבח לה' כפי כוחנו והבניתו, כמו שמתואר תפקידנו בעולם, בתפילה ב"נשמת כל חי" "שכן חובת כל היצורים לפניך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו להודות להלל לשבח וכו'

וכדברי הרמב"ם^י "כללו של דבר לעולם יצעק אדם על העתיד לבוא ויבקש רחמים ויתן הודיה על מה שעבר ויודה וישבח כפי כוחו וכל המרבה להודות את ה' ולשבחו תמיד הרי זה משובח" וכן מצינו בדברי הרמב"ן שענין נתינת שבח והודאה לבורא עולם הוא יסוד יצירת האדם כפי שכתב "ו"כונת כל המצוות שנאמין באלוקינו ונודה אליו שהוא בראנו" "והיא כוונת היצירה שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה" "ואין לעליון בתחתונים

רה בהלכות ברכות פ"י הכ"ו

חפץ מלבד זה שידע האדם ויודה לאלוקיו שבראו וכוונת רוממות הקול בתפילות וכוונות בתי כנסיות וזכות תפילת הרבים זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לאל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפניו, בריותיך אנחנו" וכן כתב במקום אחר "ה' ברא את האדם בתחתונים שיכיר את בוראו ויודה לשמו"

כך הם דברי האבן עזרא, שחייב אדם להודות ולשבח לאלוקיו בכל רגע "גם חייב הוא האדם להודות ולשבח לאלוקיו בכל רגע, כי חסדו עמו בכל חלקי הרגע, שיחיינו ויתענג בהרגשות" ובאמת כך איתא במדרש^ט "ר' לוי בשם ר' חנינא אומר: על כל נשימה ונשימה שאדם נושם צריך לקלס לבוראו, מאי טעמא? כל הנשמה תהלל יה" (תהילים פרק קנ פסוק ו) כל הנשימה תהלל י-ה".

רו הרמב"ן בדברים ל"ב כ"ו

רח בקהלת פרק ה על פסוק א

רט ברשית רבה יד ט

הזכירות שחייב כל אדם:

יהודי מצווה לזכור^{רי} אירועים מכווננים שהשפיעו על התהוותו של העם היהודי. באירועים אלה נעשו ניסים לעם ישראל ולגביהם צויינה בתורה חובת זכירה. בחלקם הזכירה נחשבות למצווה דאורייתא ובחלקם מצווה מדברי קבלה. נראה שאין סדר מסוים מחייב לאמירת מצוות הזכירה, שהרי כל זכירה היא מצוה בפני עצמה ולכן נכתבו הזכירות כאן לפי סדר התרחשותם הכתובים בתורה, קודם המצוות שהם מדברי תורה ואח"כ המצוות שהם מדברי קבלה^{ריא}.

רי רלשמונה מהזכירות ישנו מקור מהתורה ולשניים מקור מהנ"ך. האם יש חובה מצד ההלכה לקרוא אותם כל יום? תשובה: מנהג העולם שלא לראות בזכירות אלו חיוב גמור, אלא הידור ומנהג טוב בעלמא, וזאת על פי מה שכתב בערוך השולחן אורח חיים סימן ס סעיף ד-ה: (באת הגאון המפורסם הרב רבי יחיאל מיכל זצ"ל בתרב רבי אהרן הלוי עפשטיין ז"ל, אב בית דין קהילת נאווהרדק, בעל המחבר ספר אור לישרים על ספר הישר לרבנו תם, וערוך השולחן על ארבעה חלקי שולחן ערוך). הרב מפרש את חיוב הזכירות לתקופות מוגבלות, כל זכירה וטעמה זו"ל: ודע דזכירות אלו יש שאומרים אותם אחר התפלה ונדפסו בסידורים ששה זכירות זכירת יציאת מצרים, זכירת מתן תורה, זכירת עמלק, זכירה דהקצפה, זכירת מרים וזכירת שבת, ואינו אלא הידור בעלמא, דלא מצינו בגמרא ובפוסקים חיוב זכירות אלו, רק זכירת יציאת מצרים הוא חיוב בכל יום ערב ובוקר מדאורייתא, וזכירת עמלק הוא חיוב מדאורייתא לקרא פעם אחת בשנה, ולכן קיי"ל דפרשה זכור היא מן התורה כמו שיתבאר בס' תרפ"ה, וזכירת שבת היא חיוב בכל שבת לזכור בתפלה ובקידוש, כדדרשינן זכור את יום השבת זכרהו על היין אבל שארי הגי' זכירות לא מצינו חיוב כלל להזכירם. אמנם כבר העירו שלפלא הוא שהעלים עיניו מדברי הרמב"ן בפרשת יתרו שלמד שהיוב הזכרת שבת הוא גם בימי החול, ולא רק בשבת, ומתקיים באמירה זו, והיוב הזכרת מעשה מרים הוא חיוב כל יום כפי שכתב בעשין ז.

ריא וראה בספר עבודת הקודש להרחיד"א ז"ל שבצפורן שמיר (באות ד) כתב לומר את העשר זכירות ובכף אחת (סימן כה) כתב גם כן את הזכירות לאומרים וכתבם בסדר אחר ועיין עוד

אופן זכירתם:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתה, הריני בא לקיים מצות עשה^{יב} מהתורה ומדברי קבלה של עשר הזכירות, שחייב או מצווה על אדם לזכור בכל יום, ואלו הן: א. יציאת מצרים ב. מעמד הר סיני ג. מעשה עמלק הרשע ד. מה שהקציפו אבותינו לקדוש ברוך הוא במדבר ובפרט בעגלה. מעשה מרים הנביאה ו. השבת ז. ^{יג}המן ח. מה שיעצו בלק ובלעם לעשות לאבותינו למען דעת צדקות ה' ט. ^{יד}מצות זוכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כוח לעשות חיל, י. זכירת ירושלים, תבנה ותכונן במהרה בימינו, אמן.

בספר נוהג כצאן יוסף בערך זכירה שכתבם בסדר אחר ובפירושו עיון תפלה שבסידור אוצר התפלות כתב שסידרם של הזכירות הוא לפי סדר המאורעות יציאת מצרים ואח"כ מעמד הר סיני וזכירת מחיית עמלק וזכירת מרים עי"ש מה שביאר בזה.

ריב ראה ספר הכוונות עמ' כא, מהמקובל האלוקי רבי יצחק לוריא אשכנזי - האר"י הקדוש, נאסף ונדפס ע"י המקובל רבי משה טריניקי וצ"ל. או ספר הכוונות הישן להרח"ו (מורנו הרב חיים ויטל זיע"א) עם הגהות הרמ"א (רבי משה בן מרדכי זכות). ובכתבים: והזכירות הללו הם מצווה עשה, לכן כשיאמר "ובנו בחרת" (בברכת אהבה רבה שלפני ק"ש) "זכור מתן תורה", "וקרבתנו" מעמד הר סיני, "לשמך הגדול" מעשה עמלק, (שאין השם שלם עד שיימחה) "להודות לך" הפה נברא רק להודות ולא לדבר לשון הרע, וזהו מעשה מרים, "וזכרתם את כל מצות ה'" וזהי שבת ששקולה כנגד כל המצות"...

ריג מלבד השישה הנזכרים, יש לזכור עוד שתי זכירות הנזכרות בתורה ואלו: המן ומה שיעצו בלק ובלעם לעשות לאבותינו למען דעת צדקות ה'. ראה בהרחבה בהמשך.

ריד מלבדם השמונה יש לזכור עוד שתי זכירות שהם מדברי קבלה ונזכרים בני"ך

הסבר הזכירות, מקורם וטעמם

(א) **יציאת מצרים:** מצווה עשה מהתורה^{רט} לזכור את יציאת מצרים בכל יום, שנאמר: "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים" (שמות פרק יג פסוק ג). וכן "למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך" (דברים פרק טז פסוק ג).

הטעם: שנזכור את הנסים והנפלאות שעשה ה' עמנו ביציאתנו ממצרים, שהם מורים על יחודו: שהוא יחיד שולט בעולמו ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו^{רט}. יציאת מצרים היא היסוד לאמונה בהשם יתברך, שאז ראו בני ישראל בעיניהם שהקב"ה לבדו הוא הבורא ומנהיג לכל הברואים והוא לבדו עשה ועושה לכל המעשים. אלמלי זכו בני ישראל ליציאת מצרים, לא היה להם מהיכן לשאוב מקור לאמונה, כי רק לאחר שראו שהקב"ה שידד את מערכות הטבע, התבררה אצלם האמונה השלמה בחידוש מעשי בראשית, שהוא יתברך ברא הכל יש מאין בששה ימים ושבת ביום השביעי. על כן זיכרון יציאת מצרים היא מן המצוות שעלינו לקיים בכל יום ובכל עת, כדי שננחיל בלבנו ונקבע בנפשנו את האמונה שהוציאנו ממצרים מעבדות לחירות, והיא יסוד אמונת ישראל. ביציאת מצרים ראינו את שליטתו המוחלטת של ה' בעולם ואת ההשגחה, כי לא עזב אותם למקרי העולם. יש בכך להורות על היכולת, שהוא שליט בכל, אין מעכב בידו, והיא המורה על

רטו שער הכוונות ענין כוונת קריאת שמע (הרוש א).

רטז כתב בערוך השולחן אורח חיים סימן ס סעיף ה דזכירת יציאת מצרים כתבת התורה" למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך". וזהו כמו דכתיב שתזכור בכל יום. ומ"בל" מרבין הלילות, כדאייתא סוף פרק קמא דברכות. הרי צוותה התורה מפורש להזכיר בכל יום.

אמיתת מציאות הבורא יתעלה שהוא ברא הכל לרצונו והוא אשר לו הכח והממשלה והיכולת בעליונים ובתחתונים לעשות בהן כרצונו ואין מי שיאמר לו מה תעשה, כאשר עשה עמנו בהוציאו אותנו מארץ מצרים באותות ובמופתים. ביציאת מצרים התהווה עם ישראל ועלינו לזכור שבעצם היציאה ממצרים ארע הדבר הגדול ביותר בעולם שלשמו נברא העולם - נברא עם ישראל, עם סגולה, עם קדוש עם נשמה חדשה.

(ב) זכירת מעמד הר סיני: "רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייתך והודעתם לבניך ולבני בניך: יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחרב" (דברים ד' ט-י): יש לזכור את מעמד הר סיני, הנשגב והנורא, בו כולם שמעו את קול ה' הנאדר בקודש.

הכתוב הזה נכתב כמצות עשה ולא תעשה, בה הזהיר הכתוב מאד. מצוות לא תעשה היא לא לשכוח ולא להסיר מן הלב. מצוות עשה היא להעביר את הזיכרון לבנינו ובני בנינו שנזהר בכל המצוות ונשמור החוקים והמשפטים לעשותם. חזר ואמר הכתוב רק אני מזהירך להישמר ולשמור עצמך לזכור מאין באו אליך המצוות, שלא תשכח מעמד הר סיני מכל הדברים אשר ראו שם עיניך הקולות והלפידים, את כבודו ואת גדלו ודבריו אשר שמעת שם מתוך האש. להודיע כל הדברים אשר ראו עיניך במעמד הנכבד ההוא לבניך ולבני בניך עד עולם¹¹.

הטעם: מיסודות האמונה לזכור כל מה שהיה במעמד ההוא, לדעת ענינו ולהתעמק בסודו ולמסור אותו לדורותינו עד עולם.

110 הרמב"ן בפירושו (ע"ה"ת שם) מבאר גודל החיוב מן התורה לזכור מעמד הר סיני.

כי ה' עשה המעמד ההוא כדי שתלמדו ליראה אותו כל הימים ואת בניכם תלמדון לדורותם. ציווה במצות עשה ולא תעשה, שנודיע בו לכל זרענו מדור לדור כל מה שהיה שם בראיה ובשמיעה^{ר"י}.

(ג) **זכירת מעשה עמלק ומחייתו:** "זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריו ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים": "והיה בהניח ה' אלהיך לך מכל איביך מסביב בארץ אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה לרשתה, תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח"^{(דברים כה) ר"י}

הטעם: לזכור בפה את מעשיו הרעים של עמלק ומריבתו עם ישראל. עמלק הקדים להרע לישראל ולהתגרות בנו למלחמה מיד בצאתנו ממצרים לפני שאר כל האומות. עד אז היו יראים מישראל, ובכך הוא העביר את היראה וההרתעה הגדולה שהיו לכל העמים. לכך צריך לזכור ולמחות על כך, כדי לעורר ולשמור את האיבה אליו לנצח^{ר"י}. בזכירת עמלק אנו נותנים אל ליבנו לדעת ולהרגיש שכל המיצר לישראל שנוא לפני המקום ולפי גודל כוונת רעתו ונזקו, כך תהיה מפתו ורעתו. כמו שאנו

ריח לדעת הרמב"ן (ע"ת דברים ד, ט-ז) ובס"מ בס"מ א אות א, שהיא אחת תמצות ל"ת. האר"י ז"ל שער הכוונות ענין כוונת קריאת שמע (דרוש א), כתב שהיא מצוות עשה.

ר"ט על פי המבואר בתלמוד ובהלכה, מצווה זו מחייבת זכירה פעם בשנה, הנהוגה בקריאת פרשת זכור, שבת שקודם פורים סדר רב עמרם השלם ח"ב, מחזור ויטרי, ראב"ן מגילה יח ע"א, ריטב"א שם יז ע"ב, סמ"ק סי' קמו. ועיי' רמב"ן עה"ת סוף פרשת תצא. וסוף ספר מיני תרגימא להר"י פיק, ופעולת שכיר למעשה רב סי' קלג. אך בספר חרדים מנה מצווה זו בתרי"ג מצוות (מצוות עשה התלויות בפה כא).

רכ רמב"ם מלכים (פ"ה ה"ה), סהמ"צ להרמב"ם (מ"ע קפמ), החינוך (מצוה תרג סמ"ג עשין קטז). שער הכוונות ענין כוונת קריאת שמע (דרוש א).

מוצאים בעמלק שעשה רעה גדולה לישראל שהתחיל הוא להזיקם, וציווה הקב"ה לאבד את זכרו מני ארץ ולשרש אחריו עד כלה^{יב} טעם נוסף, ^{יג}שנזכור הוא שעמלק בא להילחם עם ישראל מאחר שרפו ידיהם מן המצוות, על כן, על מנת שלא ירפו ידינו מהתורה ומהמצוות, ציוונו לזכור מעשה עמלק.

(ד) זכירת מעשה העגל: "זכר אל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלהיך במדבר" (דברים ט'). חובת הזיכרון^{יד} על שום שהקציפו אבותינו להקב"ה במדבר, שניסו אותו עשר פעמים^{יז}, ובפרט

רכא ספר החינוך מצוה תר"ג

רכב ספר חרדים מצוות ל"ת התלויות בארץ ישראל פ"ב

רכג יש מהראשונים שנסתפק אם זוהי אזהרה למקציפים עצמם, היינו לאנשי דור המדבר, או שהיא מצוה לדורות לדעת חסד ה' עלינו ושמרנו ברית אבותינו, ולתת הודאה לשמו ולברך אותו על הכל ואם כן ראוי למנותה מצוה מן המצוות (רמב"ן בחוספותיו לספר המצוות מצוות עשה ז), ויש מהאחרונים שכתב שספק דאורייתא לחומרא, ולכן יש לחוש לצד שהוא דאורייתא, ואפשר לקיימה בכל יום, ויש בה עשה של 'זכור' (ספר חרדים מצוות עשה מן התורה ד כד), ולא תעשה של 'לא תשכח' (ספר חרדים מצוות לא תעשה מן התורה א יג). ונשתנה עוון זה משאר העברות, שחייבו לזכרו לדורות, מפני שהפשע שמור בו לדורות (ראה סנהדרין קב א. וזת רענן לילקוט שמעוני בחוקותי תרעא). ומכל מקום לא תקנו לה קריאה מיוחדת, כמו בזכירת-מעשה-עמלק (ראה ערכו). מפני שהיא גנותם של ישראל לא תיקנו לה קריאה מיוחדת כמו במעשה עמלק (מגן אברהם ס סק"ב). ורוב הראשונים לא מנו מצוה זו במנין המצוות (הלכות גדולות: רס"ג; רמב"ם: סמ"ג; חינוך). אם מפני שאין החיוב אלא לדור המדבר בלבד (כן משמע מרבני הלל לתורת כהנים שם: ערוך השלחן או"ח ס ה), או מפני שהפירוש הוא שתזכור מעשה העגל בפיך, על ידי כך שתשנה הלכות עבודה זרה (ג"ש משאנץ שם), או שהתלמוד שלא הזכיר חיוב זה לשנות בפיך, חלוק על מדרש זה, וסבור שאין חיוב הזכירה אלא בלב בלבד (קרבן אורה ברכות ג א, בדעת הרמב"ם ושאר מוני המצוות).

רכד "כי כל האנשים הראים את כבדי ואת אתתי אשר עשיתי במצרים ובמדבר וינסו אתי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי" (במדבר יד כב). תניא אמר ר' יהודה עשר נסיונות ניסו אבותינו להקב"ה שנים בים ושנים במים שנים במן בשליו אחת בעגל ואחת במדבר פארן, שנים בים אחת בירידה ואחת בעלייה בירידה דכתיב (שמות יד, יא) "המבלי אין קברים במצרים", בעלייה כדרב הונא דא"ר הונא ישראל שבאותו הדור מקמני אמנה היו, כדרבה בר מרי דאמר רבה בר מרי מאי דכתיב (תהלים ק"ו, י"ג) וימרו על ים בים סוף וישעו למען שמו, מלמד שהיו ישראל ממרים באותה שעה ואומרים כשם שאנו עולים מצד זה כך מצרים עולים מצד אחר, אמרו לו

בעגל, "יעשו עגל בחרב וישתחוו למסכה" וימירו את כבודם בתבנית שור אכל עשב", "שכחו אל מושיעם עשה גדלות במצרים" (תהלים קו יט-כא) ובכל זאת לא הפיר בריתו אתם כי חפץ חסד הוא.

הטעם: לזכור עוונות אבותינו^{יכה} כמו שנאמר "והתודו את עונם ואת עון אבתם במעלם אשר מעלו בי ואף אשר הלכו עמי בקרי" (ויקרא פרק כו פסוק מ) על מנת שנבוש מלפניו יתברך ו"אז ייכנע לבבנו הערל" (שם פסוק מא) כלומר, זכרון מעשה העגל יביא לבושה מאת ה', וקיום מצוותיו.^{יכי}

(ה) זכירת מעשה מרים: "זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים בדרך בצאתכם ממצרים" (דברים פרק כ"ד פסוק ט).

הקב"ה לשר של ים פלוט אותם ליבשה, אמר לפניו רבש"ע כלום יש עבד שנותן לו רבו מתנה וחזור ונוטלה הימנו, אמר לו אני נותן לך אחד ומחצה שבהם, אמר לפניו רבש"ע כלום יש עבד שתובע את רבו, אמר לו נחל קישון יהיה ערב, מיד פלטן ליבשה דכתיב (שמות יד ג) וירא ישראל את מצרים מת על וגו' שנים במים במרה וברפידים, במרה דכתיב (שמות טו כב) ויבואו מרתה ולא יכלו לשתות וכתיב (שמות יז ג) וילן העם על משה, ברפידים דכתיב (שמות יז א) ויחנו ברפידים ואין מים לשתות וכתיב (שמות יז ב) וירב העם עם משה, שנים במן דכתיב (שמות טז) אל תצאו ויצאו, אל תותירו ויותירו, שנים בשליו ראשון ובשליו שני, בשליו ראשון (שמות טז) בשבתכם על סיר הבשר, בשליו שני (במדבר יא ד) והאספסוף אשר בקרבנו. בעגל כדאיתיה במדבר פארן. פרק שלישי "יש בערכין"

רכה המלבי"ם בארצות החיים ארץ יהודה סי' א אות ד' כתב שדין זה אמור לגבי זכירת מעשה העגל, ומכאן מקור בתורה לחיוב קריאת פרשת פרה, וכן נראה בחז"ל בספרו כף אחת. אולם בס' החרדים פרק ד' נראה שזו זכירה כללית לכך שהקצפנו את ה' במדבר, שעל כן כתב שכל שכן שכל יחיד יזכור מה שהוא עצמו הקציף את ה' אלוקיו, עיי"ש.

רכו על פי הרמב"ן זוהי אחת מתרי"ג מצוות (גם בספר החרדים דייק כן מהספרי).

הטעם: נצטוונו במצוות עשה^{יב} לזכור את העונש הגדול שהעניש ה' את מרים על הלשון הרע שאמרה, ולהודיעו לבנינו ולספר בו לדורות הבאים, כדי שנלמד ממעשה זה שלא לדבר לשון הרע כלל, לא ביחיד וקל וחומר לא ברבים, שנענשים על עוון זה.^{יג} זכירה זו היא אזהרה שנזכור מה שעשה ה' לצדקת הנביאה, שלא דברה אלא באחיה גמול חסדה אשר אהבתו כנפשה, ולא דברה בפניו שיבוש, ולא בפני רבים, רק בינה לבין אחיה הקדוש בצנעה. אף על פי כן כל מעשיה הטובים לא הועילו. גם אנו - אם תשב באחיך תדבר בכך אמך תתן דופי לא תנצל^{יד}. הרי הוא אומר התבוננו מה אירע למרים הנביאה שדיברה באחיה שהייתה גדולה ממנו בשנים וגידלתו על ברכיה וסכנה בעצמה להצילו מן הים והיא לא דברה בגנותו אלא טעתה שהשווה אתו לשאר נביאים והוא לא הקפיד על כל הדברים האלו, שנאמר והאיש משה ענו מאד ואע"פ כן מיד נענשה בצרעת. קל וחומר לבני אדם שמרבים לדבר גדולות ונפלאות"

(ו) **זכירת השבת:** "זכור את יום השבת לקדשו" (שמות כ').

הטעם: החובה לזכור שבששת ימי הבריאה, עשה ה' את השמים ואת הארץ, וביום השביעי שבת וינפש. זכירה זו באה להורות

רכו על פי הרמב"ן בעה"ת והרשב"ץ (י' שמעון בן צמח דוראן), ספרי - זוהי אחת מתרי"ג מצוות. שער הכוונות ענין כוונת קריאת שמע (דרוש א').

רכה הרמב"ן בפירושו על התורה: דברים פרק כ"ד פסוק ט'

רכט משנה תורה לרמב"ם, ספר טהרה, הלכות טומאת צרעת, פרק ט"ז הלכה י'

שהוא יתברך ברא את העולם, יש מאין^{רל}. "מצוה שנאמין בשם המיוחד יתברך, שהוא הנמצא, הוא הבורא, הוא המבין והיכול, ושנייחד האמונה בכל אלה והכבוד לו לבדו. נכבד זכר שמו, שנעשה סימן וזיכרון להודיע שהוא ברא הכל, וזוהי מצות השבת, שהיא זכר למעשה בראשית". " בזכרנו אותו תמיד נזכור מעשה בראשית בכל עת, ונודה שיש לעולם בורא וזהו האות כמו שאמר "כי אות היא ביני וביניכם" (שמות פרק לא פסוק יג), וזה עיקר גדול באמונת האל שמצוה לזכרו תמיד בכל יום"

יש מהראשונים^{רלב} שכתבו שיש לזכור עוד שתי זכירות הנזכרות בתורה:

(ז) **זכור כי הוא הנותן לך כח: האדם מגדיל עשות בעולם, יוצר נפלאות וטובות ועשוי הוא לומר "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה". (דברים פרק ח' פסוק י"ז) אך את העשייה וההצלחה צריכה ללוות רל"הרגשה ותודעה של משמעות הפסוק הדבוק לו**

רל אמרו בשם רבי יהודה בן בתירה שכדי שאדם יזכור את השבת, יאמר במקום יום ראשון: אחד בשבת, במקום יום שני יאמר: שני בשבת, וכ"כ שלישי בשבת, רביעי בשבת, חמישי בשבת וערב שבת וכו'. ונפסק לזכירה במחשבה ודיבור נהגו חז"ל לזכור במעשה, שכל מה שיקנה האדם במשך השבוע יהיה לכבוד שבת, ואם ימצא מאכל טוב יאמר שהוא קונה אותו לשבת, וכשימצא מאכל אחר טוב ממנו ישמור את השני לשבת ויאכל את הראשון (שאף שזו דעת שמואל במכילתא דרשב"י פרשת יתרו, ובבבליא בבבליא טז א, מ"מ לכתחילה יש לנהוג כדעתו). ברמב"ם נפסק שמצוות הזכירה היא כיום השבת, בעת התפילה או בקידוש. לזכור את השבת בכניסתו וביציאתו, בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה (רמב"ם שבת פכ"ט ה"א, ע"פ פסחים קו א).

רלא רמב"ן שמות כ

רלב רבנו יונה בשערי תשובה שער ג (סימן זי). ספר חרדים במ"ע מה"ת התלויות בלב (פרק א סי כג). שם הספר: ספר הזכירות מחבר: הרב רפאל בן זכריה מגדל הדפסה: זולקוה שנת: תקכ"ד

רלג כפי שמדגישים הר"ן בדרשותיו (בדרוש העשירי)

(שם פסוק י"ח) "וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל למען הקים את בריתו אשר נשבע לאבתך כיום הזה"
הטעם: החובה לזכור כי הוא הנותן כח לעשות חיל, והצלחת האדם בעושר ובקניינים אינה תלויה בחכמתו ותחבולותיו, אלא ברצונו יתברך, הטוב והמטיב לכל. כפי שדרש בר קפרא^{רל} איזו היא פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויין בה, הוי אומר "בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך". הכוונה שבכל מעשה שתעשה, זכור שהשם יתברך הוא הנותן לך כח לעשות כן ותלה בו תקוותך והוא יישר אורחותיך.

(ח) **זכור את המן:** מצות עשה מהתורה^{רל} לזכור תמיד זיכרון חסדיו אשר עשה עם אבותינו, כמו שכתוב: "וזכרת את כל הדרך אשר הליכך ה' אלהיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך התשמר מצותיו אם לא". "ויענך וירעבך ויאכלך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבתיך למען הודעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם" (דברים פרק ח פסוק ב- ג). החובה לזכור שהוא יתברך כלכל את אבותינו בהורדת המן ארבעים שנה במדבר, ברציפות מתמדת המטיר להם לחם מן השמים.

הטעם: זיכרון זה בא להורות על השגחתו הפרטית על עמו ישראל בזמן המדבר ובכל יום ויום. שכן שמחויב כל אדם לזכור את החסדים שעושה ה' יתברך תמיד עם כלל ישראל, וכל שכן מה שעושה עמו באופן פרטי מיום היוולדו.

רלד ברכות סג עמוד א

רלה ספר החרדים, מצוות עשה מן התורה התלויות בלב. (פרק א'. סימן כג).

יש לזכור עוד שתי זכירות שהם מדברי קבלה ונזכרות בנ"ך

(ט) **זכור לדעת צדקות ה':** הנביא מיכה אמר לעם ישראל: "עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור מן השיטים עד הגלגל למען דעת צדקות ה'" (מיכה פרק ו פסוק ה) א"ר אלעזר אמר להן הקב"ה לישראל, עמי ראו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי עליכם כל אותן הימים, שאם כעסתי עליכם לא נשתייר מעובדי כוכבים משונאיהם של ישראל שריד ופליט והיינו דקאמר ליה בלעם לבלק (במדבר כג, ח) מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם ה"י¹¹

הטעם: החובה לזכור את עצת בלק ובלעם שעשו במחשך מעשיהם לקלל את עם ישראל, והוא יתברך בחסדו הגדול הפיר מחשבותם, ולא הצליחו במזימתם הנפשעת¹². בכך נכיר בהשגחתו של הבורא על עם ישראל בכל יום ויום ואהבתו אליו.

(י) **זכור את ירושלים:** "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני, תדבק לשוני לחיכי אם לא אזכרכי אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי" (תהלים קל"ז פסוקים ה-ו). החובה היא לזכור את ירושלים, להעלותה תמיד על ראש שמחתנו, ואת ההוד וההדר שהיו לנו בבית קדשנו ותפארתנו. הזכירה היא שגם במו ידינו הפסדנו את הכבוד וההדר הזה, ולזכור שמקדש מלך חרב ונכרים באו שעריו, ושועלים הלכו בו.

רלו עבודה זרה דף ד עמוד ב ברכות דף ז עמוד א

רלו מצוה זו כתבו החיד"א ז"ל בס' עבודת הקדש בכף אחת ס' כה ובצפורן שמיר ס' א ובפלא יועץ בערך זכרונות לאומרה בכל יום ע"ש

הטעם: שייכנע לבבנו הערל לשוב בתשובה ולקוות תמיד לבניין בית המקדש שיבנה ביתר שאת ויתנוסס בראש הרים כבראשונה ר"ח.

תפילה לבית המקדש

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתחוס ותחמל ותרחם ותשפיע חסדיך עלינו ותבנה את בית מקדשינו ותפארתנו במהרה בימינו ויקוים בנו הפסוק: "ואני ברב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך" (תהילים פרק ה פסוק ה) וכן יקויים בנו המקרא "והביאותים אל הר קודשי ושמתים בבית תפילתי, עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי, כי בתי בית תפילה יקרא לכל העמים" (ישעיהו פרק נו פסוק ז). כמו שכתוב: "ר"ט כי אתה ה' באש היצתה ובאש את עתיד לבנותה", וכאמור "ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה"

ר"ח כמו שכתוב (ירושלמי, מסכת ברכות פרק ד הלכה ג, תענית פרק ב הלכה ב) "כי באש היצתה ובאש את עתיד לבנותה, כאמור (זכריה פרק ב פסוק ט) "ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה". עיין בספר עבודת הקדש ובספר פלא יועץ הנ"ל במצוה י שמנו וזכירה זו בתוך העשר זכירות שכתבו שם לאומרים בכל יום.

ר"ט מתוך תפילת נחם או תפילת רחם היא קטע תפילה שנהוג להוסיפו בברכת ירושלים בתפילת שמונה עשרה בתשעה באב, על פי חלק מהמנהגים בכל שלוש התפילות ועל פי מנהגים אחרים בתפילת מנחה בלבד. שמה של תוספת זו נגזר ממילת הפתיחה שלה, לפי רוב נוסחיה. התפילה: נחם ה' אלקינו את אבלי ציון ואת אבלי ירושלים, ואת העיר החרבה והבזויה והשוממה. מבלי בניה היא ושבתי, וראשה חפוי כאישה עקרה שלא ילדה, ויבלעוה ליגיונים ויירשוה, וישילו את עמך ישראל לחרב, ויהרגו בזודן חסידי עליון. על כן ציון קָמְרָר תבכה וירושלים תתן קולה. לבי לבי על חלליהם, מעי מעי על הרוגיהם, כי אתה ה' באש היצתה ובאש אתה עתיד לבנותה. ככתוב: ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה. ברוך אתה ה', מנחם ציון בבנין ירושלים. (יש גורסים: מנחם ציון ובונה ירושלים)

(זכריה פרק ב פסוק ט). יהיו לרצון אמרי פי והגיון לפניך ה' צורי
וגואלי (תהילים פרק יט פסוק טו).

חלק ב'
אמונת
הייחוד

אמונת הייחוד

מבוא: מושג הייחוד

ביהדות, ייחוד השם או אמונת הייחוד היא מצווה להאמין באל אחד ויחיד, ללא שיתוף כלל. מצווה זו היא מאבני היסוד של היהדות, והיא אחד משלושה עשר עיקרי האמונה שמנה הרמב"ם. את מושג ייחוד ה' במציאות, מסביר הרמב"ם על דרך השלילה, זאת מאחר ואין אנו מסוגלים לתפוס ולהגדיר את מהות עניין ייחודו יתברך, רק את מה שאינו בו בלבד: "אלוה זה אחד הוא ואינו שנים או יותר וזהו אחד שאין כייחודו, אחד מן האחדים הנמצאים בעולם, ולא אחד כמין שהוא כולל אחדים הרבה, ולא אחד כגוף שהוא נחלק למחלקות ולקצוות. אלא ייחוד שאין ייחוד אחר כמותו בעולם. על ייחוד ה' בשליטה כתב הרמח"ל: "ייחוד השליטה הוא שרק רצונו יתברך הוא הנמצא ואין שום רצון אחר נמצא אלא ממנו, על כן הוא לבדו שולט ולא שום רצון אחר. ועל ייחוד ה' בהנהגה, כתב: הוא ללמוד ולהבין את סדר ופעולת ההנהגה האלוקית כפי שבאה לידי ביטוי מבריאת העולם ועד סופו אז יהיה דבר הייחוד נראה כעת ולמפרע באופן ברור, בהיר וודאי לעיני השכל, שהכל הוא רק מאתו יתברך שמו, להעמיד את

א משנה תורה לרמב"ם, ספר המדע הלכות יסודי התורה (פרק א הלכה ז).

ב קל"ח פת"ח לרמח"ל פתח א

חפצו הטוב על מנת לגלות את רצונו יתברך ובסופו של העולם להיטיב לברואיו.

חיוב היהודי לדעת את אמונת הייחוד

שאל רבנו בחיי בספר חובת הלבבות¹ בעניין חובת ידיעת אמונת הייחוד, האם אנו חייבין לחקור, ללמוד ולהעמיק בדרך עיון את אמונת הייחוד? הרב עונה ואומר כי כל מי שיוכל לחקור את אמונת הייחוד והדומה לו מן העניינים הגורמים להשכיל בדרך היגיון ועיון השכל, חייב לחקור כפי גודל השגתו וכח הכרתו.

כך חוייבנו בתורה לחקור להעמיק ולדעת את ה', כמו שכתוב "וידעת היום והשבת אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד".

מניין לנו הידיעה שהמשמעות של "והשיבות אל לבבך" פרושו הוא עיון השכל, לחקור להעמיק ולדעת? התשובה היא מה שאמר הכתוב על דרך השלילה "לא ישיב אל לבו ולא דעת ולא תבונה". אומר הנביא שכל זמן שלא השיב העם את אמונת הייחוד אל ליבו, אינו נחשב פועל מדעת ומתבונה כיוון שההשבה אל הלב היא ההתבוננות המעמיקה ומרחיבה את הדעת.

ג חובת הלבבות, שער הייחוד - פרק ג, כתב רבי בחיי בן יוסף אבן פקודה הידוע בשם רבינו בחיי זצוק"ל. תרגמו ללשון הקודש רבי יהודה אבן תבון זצוק"ל. רבנו בחיי היה דיין ופילוסוף יהודי שגדל וחי בעיר סרגוסה שבספרד המוסלמית בתור הזהב של יהדות ספרד.

ד דברים (פרק ד פסוק לט).

ה ישעיה מד פסוק יט

ו ישעיה פרק מד פסוק ו "אני ראשון ואני אחרון, ומפלעי אין אלהים"

על כך אומר הנביא ישעיה: "לא ידעו ולא יבינו, כי טח מראות עיניהם מהשכיל לבתם. (לבבם) ובפסוק הסמוך "ולא ישיב אל לבו ולא דעת ולא תבונה" פרוש הדברים: "לא ידעו, ולא יבינו" משום ש "טח מראות עיניהם", מה הגורם שעיניהם נמשלו כמו שסתמו אותם מלראות? שלא השכילו את ליבם - "מהשכיל ליבם" כלומר שלא השיבו את האמונה מהדעת ללב - "ולא-ישיב אל-לבו" התוצאה מאי השבה מהדעת ללב היא "ולא דעת ולא-תבונה" כי גם ידיעה אין להם.

כאן אנו למדים שאת האמונה צריך לרכוש בראש ובראשונה בדעת ואחר שהיא נהירה ומובנת יש להשיבה ללב - מהידיעה להטמעה. אמונה אינה יכולה להתקיים בדעת בלבד או בלב בלבד. על כן רצוי ללמוד ולהעמיק בה על מנת להשכיל ולהבין, עד היכן שידו של האדם מגעת ואז הדרך סלולה להשיבה ללב. אי השבה ללב יגרור פעולה הפוכה שגם בדעת לא תתקיים - "ולא דעת ולא-תבונה". על כן, על האמונה להתקיים בשכל וברגש גם יחד.

בנושא חיוב החקירה וההעמקה בידיעת ה' אמר דוד המלך ע"ה "ואתה שלמה בני דע את אלקי אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה, כי כל לבבות דורש ה'". מכאן שע"י הידיעה השלמה ניתן לעבוד את ה' בלב שלם ובנפש חפצה.

כיצד היא הידיעה השלימה? אומר בתחילה שהחלק העיקרי הוא דע - רכוש ידיעות בחכמה ובדעת. החלק השני ההפנמה -

ז בפרק מד פסוק יח

ח שם פסוק יט

ט דברי הימים א פרק כח פסוק ט

ההעמקה וההתבוננות, עד שהאמונה נעשית חלק מליבו ורגשותיו של האדם "כי כל לבבות דורש השם".

עוד בעניין הידיעה באמונה, אמר דוד המלך "דעו כי ה' הוא האלהים" הדגש הוא על הידיעה, שהיא החלק העיקרי באמונה. עוד אמר "אשגבהו (אחזק אותו) כי ידע שמ"י" החיזוק מגיע למי שיש לו ידיעה והשכלה באלוקות. גם הנביא ירמיה אומר לעם ישראל "כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי", בידיעת ה' ראוי האדם להתהלל.

אמרו רבותינו ז"ל "הוי שקוד ללמוד תורה ודע". זוהי ידיעה שכלית, בגדר "מה שתשיב לאפיקורוס". בעניין האמונה אמרו "ודע לפני מי אתה עמל" חובת ידיעת מציאות ה' וייחוד. מסיים שם הרב⁷: "וכבר התבאר מן השכל ומן הכתוב ומן הקבלה שאנו חייבין לעיין במה שנוכל להשיג בירורו לברר את ייחוד ה' בדעתנו".

י תהלים ק

יא שם נא

יב ירמיה ט

יג מסכת אבות · פרק ב · משנה יד

יד בחובת הלבבות שער הייחוד - פרק ג

הגדרת אמונת הייחוד

מצוות האמונה בייחוד הא-ל: אופייה וגדריה כשורש ליהדות

שורש ויסוד היהדות הוא להאמין במציאות הא-ל שהוא אחד ואין שני לו. הוא ברא את העולם וברצונו הוא מקיימו ובו הוא שולט באופן מוחלט. אמונה זו היא הבסיס לכל התורה וקיום המצוות.

ביאור ייחוד הא-ל על פי רבינו הרמח"ל^{טו}

רבינו הרמח"ל פותח את ספרו ביחידה העוסקת במהות וגילוי ייחוד האין סוף, על ידי הבנת הכוונה התכליתית של הבריאה שהיא גילוי הטוב והייחוד השלם, תוך גילוי החסרונות והרע והפיכתם לשלימות הטוב. מושגים אלו בסיסיים ביותר בתורתו אשר מהווים יסוד לבניין מציאות כל העולמות וסדר ההנהגה.

ייחוד האין סוף, יחוד רצונו ושליטתו יתברך

בפתח א מסביר רבנו את היסוד הראשון, המהותי והמרכזי שעליו סובבת כל תורת הקבלה ותכלית כל הבריאה על פי תפיסתו: מושג

"הייחוד" אשר מתפרש בשני היבטיו: ייחוד המציאות וייחוד השליטה.

ייחוד המציאות - משמעותו שרק רצונו יתברך ויתעלה הוא הנמצא. זהו ייחוד מציאותו ואין שום רצון אחר נמצא או קיים בלעדיו אלא רק ממנו^{טז}, מרצונו וברשותו, וזהו ייחוד רצונו.

ייחוד שליטתו - רצונו יתברך לבדו שולט בכל הרצונות ולא שום רצון אחר. זהו ייחוד השליטה. ועל יסוד זה, ייחוד מציאות רצונו וייחוד שליטתו, שרצונו היחיד הנמצא ושליטתו הבלעדית מתקיימת^{יז} בנוי כל הבניין^{יח} של המציאות וההנהגה גם יחד.

יסוד האמונה ועיקר החכמת האמת הוא ייחודו העליון, שהוא ייחוד רצונו ושליטתו יתברך ויתעלה שמו.

לפיכך אמונת הייחוד זה מה שצריך לבאר בראש וראשונה עוד טרם באור חכמת האמת ומבנה העולמות והנהגתם^{יט}.

טז עיין ברמב"ם הלכות יסודות התורה בתחילתו איך שהוא מבאר העניין של "אין עוד מלבדו" שקשה לו הרי יש עוד נמצאים, וביאר החילוק בין מצוי ראשון ובין נמצאים ממנו, והיינו שהם נמצאים ממציאותו, ובלעדו לא קיים, והוא מצוי בלעדו, והוא הפרוש אמיתת המצאו. שם.

יז תמצית קל"ח פתחי חכמה פתח א מהגאון רבי יואל קלופט זצלה"ה.

יח וכל הבניין היינו האורות וכל הנפרדים עשויים בסדר הזה שמלמדים את סוד היחוד שם.

יט וזה, כי כל חכמת האמת אינה אלא חכמה המראה את האמת המוחלטת של האמונה (עיקר חכמת

הקבלה לדעת רבנו הרמח"ל היא לדעת ולהכיר את המתת אמונה שהיא סוד ייחודו יתברך) באמצעותה נוכל

להבין את עניני הנבראים (מ"ר הגה"צ רבי חיים משה פרידלנדר זצוק"ל, פתח א הערה 1) ואת הפעולות

הנעשות בעולם, איך יוצאים מן הרצון העליון (ראשית הבריאה - מעשה בראשית ושושן ההנהגה מעשה

מרכבה הכל תלוי ברצון העליון) שהוא השורש לכל העולם, והבנת דרכי הנהגתו. שהכל נעשה בדרך

מכוונת מן האל האחד ב"ה, לגלגל את אירועי העולם (הנהגת העולם אחרי בריאתו ליישודו הסופי עד

לתקונו), להביאו בסופו אל תיקון, שהוא גילוי יחוד הבורא. זוהי הוצאה לפועל של הרצון העליון

(מ"ר הגה"צ רבי חיים משה פרידלנדר זצוק"ל, פתח א הערה 3). הפרטים הנלמדים בחכמת האמת, הם

פרטי ידיעות הנהגת ה' יתברך, בחוקי ההנהגה סיבה ומסובב. נמצא כי המונח הראשון של חכמת

האמת שטעון בירור הוא מושג הייחוד - שכל מה שאנחנו רואים, בין בריות בעלי גוף (הבריות

בעולמנו בנפים חומריים ושאינם חומריים, ובעולמות שמעלינו בנפים רוחניים) ובין אירועים הנוצרים במישור

ייחוד האין סוף ברוך הוא הוא ענין ייחוד העליון

דע שמעצמות המאציל יתברך, אין אנו מדברים³ ממנו כלל^א, והוא בעל הרצון²². מה שהותר לנו²³ ואנו מדברים, הוא רק מרצונו²² שזה מותר לנו יותר מאשר לדבר בו²³ שהוא איסור מוחלט. וגם בזה הרצון²², יש לנו גבול עד היכן נוכל להתבונן¹².

יסוד האמונה הוא שהמאציל העליון ברוך הוא ויתעלה יחיד בכל עניינו. הוא יחיד במציאות - שהוא לבדו מוכרח המציאות ואין

הזמן (איועים הנצרים ונראה בהנהגה לאורך ובמישור הזמן, כמו שכתב לעיל "כל מה שנברא או נעשה"), לכולם כאחד באופן שווה יש אדון אחד לבדו ברוך שמו, שהוא העושה כל זאת, ברא ומחיה את הברואים ומנהיג את הכל בהנהגה מכוונת באירועי הזמן. דרך מעשיו והנהגותיו המעשים וההנהגות של הבורא יתברך, הוא מה שאנו מבארים ומלמדים בחכמה הזאת הקבלה. ענין גילוי הייחוד הוא יסוד לבריאה עצמה (ענין גילוי הייחוד הוא היסוד לבריאה. כמבואר בדעת ותבונה) (סימן לו עמוד יח) כפי שאומר להלן: ובהבינו זה הענין נבין... על מה היא מיוסדת. מור"ר הגה"צ רבי חיים משה פרידלנדר זצוק"ל כמו שנבאר בהמשך בעו"ה. וכאשר נבין ענין זה, נבין את עיקרון הבריאה (כאשר עיקרון בריאת העולם מובן, מתקיים בסיס מוצק להבנת ההנהגה העליונה, השתלשלות מאורעות לקראת התיקון המוחלט) ועל מה היא מיוסדת. על כן זה ודאי ראוי לבאר ראשונה (ענין שערי רמח"ל עמוד תד-ידיעה השלישית, שם).

כ זה הוא יסוד מוסכם המופיע בכל ספרי הקבלה, שבעצמותו יתברך אין אנו לא מדברים, לא מתארים, ולא מבארים, מאחר ואין לנו כל תפיסה בו יתברך. כל עסקנו הוא רק ברצונו.

כא ענין דעת ותבונה סימן פ עמוד ע.א. הערת מור"ר הגה"צ רבי חיים משה פרידלנדר זצוק"ל, פתח א הערה 8.

כב בעל הרצון הוא העצמות שלפני הצמצום והוא הבלתי בעל תכלית, כאמור בו אין לנו כל השגה. שניתן לנו הירשות לתפוס אפס קצהו ופועל היוצא מכך שאנו מסוגלים לדבר, לתאר לבאר. כג לכן פתח "ייחוד הא"ס - שרק רצונו יתברך הוא הנמצא", ולא דיבר על ייחוד מציאותו, כי אין לנו השגה, ועיין ליקוטי הגר"א סוף ספרא דצניעותא דף לה ד"ה סוד הצמצום, ובהקדמת הרמב"ן עה"ת: "בידיעת הבורא יתעלה שלא מסר לנברא". שם הערה 9.

כה ברצונו כאמור מותר לנו לדבר יותר מאשר האיסור המוחלט לדבר בעצמותו, משום שרצונו יתברך מתגלה לנו רק לאחר הצמצום ובו יש לנו תפיסה מוגבלת ולכן יש לנו יותר את היכולת לדבר ולתאר ברצון זה. או על דרך השאלה והעתקה לרצון הבלתי בעל תכלית שלפני הצמצום.

כו ברצונו התכליתי, המתגלה לנו הנבראים מהרצון הבלתי בעל תכלית.

כז גם ברצונו לאחר הצמצום, לא הכל יותר קיימת הגבלה עד היכן נוכל לתפוס בשכלנו החומרי ועד היכן יותר להתבונן.

אחר כלל, וזהו "ייחוד מציאותו" היינו רק הוא מוכרח המציאות¹⁰ וכל נברא אחר, אינו מוכרח המציאות, הוא רק ברצונו יתברך. בנוסף יש לנו להאמין שהוא יחיד בשליטה, כלומר גם אם קיים נברא אחר ברצונו, הוא אינו שולט, כי הוא יתברך היחיד שולט. דבר השליטה הינו פועל יוצא מייחוד המציאות - כיון שהוא יחיד במציאותו ואין אחר זולתו, פשוט¹¹ שיהיה הוא לבדו שולט. כל מה שקיים במציאות העכשווית אינו חובת קיום המציאות, מאחר והוא נוצר ממנו ומרצונו יתברך.

ייחוד השליטה, היא ידיעת אמונה בפני עצמה¹². זאת מאחר והיו יכולים המתנגדים לעקרונות האמונה לומר שאמת הוא שבתחילה לפני בריאת העולם היה רצונו לבדו, והוא ברצונו רצה וברא ברואים, אך כיון שברא ברואים בעלי רצון שאפשר להם בחירה, היה אפשר לומר, (לולא אם לא היה ח"ו ייחודו השלם), שהרצונות האלה שברא יהיו מעכבים את רצונו. כלומר כיון ששם אותם בעלי בחירה, הרי הם יכולים בכוח שניתן להם¹³ לבחור גם הפך מרצונו. לא זו בלבד, שקיימת אפשרות לטעות זאת, כי גם התנהלות אירועי העולם לכאורה מראים כן, שקיימים ברואים בעלי רצונות

כח ועיין דרך ה' פרק א חלק א. שם הערה 10.

כט דבר הניתן ללמוד מסברה, מייחוד מציאותו. מאחר שהוא יתברך מחויב המציאות וכל הנמצאים הם רק מרצונו יתברך, ממלא מתקיים ייחוד השליטה, כי עצם מציאותם וקיומם רק ברשותו וברצונו ויכול לבטלם בכל עת וזוהי שליטה שלמה.

ל כיוון שיש אפשרות לטעון ולהטעות כפי טענת המינים בהמשך, לכן זאת התובנה שהוא השולט הבלעדי צריך אמונה.

לא באפשרות המינים לטעון שה' יתברך שם אותם בעלי בחירה וככה זה הם בוחרים להתנגד לרצונו.

עצמאיים שפועלים כרצונם ושבאפשרותם לבחור שלא כרצונו ח"ו ואף לעכב את רצונו.

הראיה המטעה לכך היא שהוא ברא את העולם לטובה, אך ברא בנוסף את הצד האחר הרע, וברא את האדם בעל בחירה שיבחר בטוב ויקבל שכר וגם נתן באפשרותו לבחור ברע, שיכול להיות רשע. בא האדם הראשון חטא והרשיע לעשות, קילקל במעשיו ולא זכה להטבה. לכאורה, חפצו ורצונו של המקום גלות ייחודו על מנת להטיב עם ברואיו, וח"ו כביכול לא הצליח. המינים יכולים לפרש את האפשרות לבחור ברע ולטעון שהבורא כבר לא מנהיג את העולם.

עוד היה אפשר לטעות ולומר שישראל שחטאו אין ישועתה להם ח"ו²⁷, אלא חטאו וחוטאים. על כן יהיו תמיד כך - גולים ומעונים²⁸ כי בחרו לקלקל ומעכבים רצונו. מאין להם הישועה, והרי הכתוב אומר, "למרות עיני כבודו²⁹", "צור ילדך תשי³⁰". מכאן שיש מקום לטעות ופתח פרוץ לטענת המינים.

על כן צריך ללמוד ולדעת את אמונת ייחוד השליטה, חוץ מייחוד המציאות, שרק הוא מוכרח המציאות, גם צריך לדעת ולהאמין

לב כי לפי תפיסתם המוטעית אין הקב"ה מנהיג את העולם לאחר בריאתו ומי יסייע בעדם להתקרב אליו ואל מי יחזור.

לג מאחר ולדעתם המוטעית אין להם אפשרות לחזור בתשובה לאחר שבחרו נגד רצונו והוא לכאורה ח"ו אינו מנהיג את העולם.

לד ישעיהו (ג ח) "כי כשלה ירושלים ויהודה נפל כי לשונם ומעלליהם אל י-ה-ו-ה למרות עני כבודו" - רש"י "כולם חסירים ונפולים ואין עוזר זה לזה ולמה כי מאנו לשמוע ועתה כולם מכעיסים." כי לשונם ומעלליהם אל ה" - לנגדו להכעיסו. "למרות עיני כבודו" - להקניט לפני כבודו ד"א עיני כבודו".

לה דברים(לב יח). "צור ילדך תשי ותשכח אל מחללקך" רש"י "תשי" - תשכח ור"ד כשבא להטיב לכם אתם מכעיסין לפניו ומתשים כחו מלהטיב לכם. "אל מחוללקך" - מוציאך מרחם לשום יחולל אילות חיל כיולדה.

שרצונו יחיד בשליטה, שמשמעותה היא גילוי רצונו בייחוד ההנהגה.

פרוש ייחוד רצונו יתברך הוא, ששום דבר אינו מבטל את רצונו יתברך, אלא רצונו לבדו הוא השולט. כל המעשים שאנו רואים וחושבים שהם הפך רצונו - אינם אלא כי הוא מרשה כך. זאת על פי עצה עמוקה המתוכננת ומכוונת ברצונו, המושרשת במחשבתו מטעם הכמוס עמו יתברך, מראשית בריאת העולם עד לסוף האלף השביעית בה יתוקנו כל נשמות ישראל, בתיקון גמור וכללי ויתגלה ייחודו השלם.

לפיכך נראה כי קיימת לאדם אפשרות הבחירה לטעות כל זמן שרוצה, אך בסוף האלף השביעית הכל חוזר לתיקון גמור, אם על ידי תשובה או על ידי עונש - לזאת ייקרא "ייחוד האין סוף ב"ה". חשוב להדגיש כי אנו מדברים ברצונו יתברך ולא בעצמותו. כלומר שרק רצונו יתברך שהוא הרצון השולט לבדו המתגלה בבריאה ושאין רצון אחר יכול לבטלו - ייחוד האין סוף ב"ה.

כשם שאנו צריכים להאמין בעניין ייחוד מציאותו, שהוא מוכרח המציאות, שהוא מקומו של עולם וכל הנמצאים נבראים ממנו, כך צריכים אנו להאמין בעניין ייחוד שליטתו ורצונו המלא, שרצונו ושליטתו מוכרחת המציאות, שרצונו מקיים את הבריאה ושליטתו לבדה שולטת, וכל שאר הרצונות הקיימים ביקום אינם קיימים אלא ברשותו והסכמתו בלבד ואין שום רצון אחר נמצא אלא ממנו.

ולא תאמר אמת נכון ומובן שכל הרצונות נמצאו ממנו, אך אחר שנמצאו ממנו שהוא בראם ויצרם הנה עכשיו שהם קיימים יש להם כח הבחירה שקבלו מרצונו יתברך לרצות ולבחור נגד רצונו

ח"ו - זה אינו, מאחר וכוח הבחירה מוגבל רק לפי רצונו בלבד. משמעות הדברים, שהוא לבדו שולט ולא שום רצון אחר, שליטה שלמה, שאין שום רצון מונע לה ושיכול לפעול נגד שלמות השליטה.

כח השליטה השלימה שייך לרצון העליון והוא רצונו הנקרא רצון יחיד. זאת מאחר ובאפשרותו רוצה כרצונו בלי שום גורם או רצון מונע, ושאר הרצונות הקיימים, אדרבא, אינם שולטים ואינם יכולים לשלוט, כי הם עלולים ונוצרים כפועל יוצא מהרצון העליון. לפיכך שאר הרצונות משועבדים-לרצונו יתברך.

מובן שאף על פי שהם רצונות קיימים, אינם באותו סוג שניתן להשוות עם הרצון העליון, כי לא ניתן להכחיש ששאר הרצונות הם נוצרים ממנו, ועל כן לא יהיו שווים אליו, אף על פי שנקראים בשם רצונות, משום עצם היווצרותם הוא מהרצון העליון. נבין ששאר הרצונות הקיימים ביקום הם עלולים ממנו יתברך, אינם יכולים להשתוות לרצונו, שהוא עילת כל העילות, על כן שליטתם מוגבלת לפי רצונו יתברך.

כללו של דבר: כשאנו אומרים שיש מאציל אחד יתברך שמו יחיד ומיוחד בכל ענייניו, צריך להבין שמלבד ייחוד מציאותו, גם בשליטתו רצונו הוא יחיד ואין שני דומה לרצונו.

הגיונית, לא ניתן להיות במציאות, שני רצונות שולטות באופן מוחלט, כי אם כן, אף אחד מהם לא היה באמת שולט. על כן בהכרח, על פי השכל הישר, נאמר שיש רק רצון אחד שולט, והשאר רצונות שאינם שולטים בהשוואה אחת כרצונו.

עתה העניין מבואר, כי אם נאמר שיש נמצאים אחרים, בנוסף ומלבד המצוי הראשון, זה מובן, כי אף נמצא האחר לא יכחיש את

כח המצוי הראשון, כי הרי הוא הרצון המצוי הראשון, מצוי וממציא את שאר הרצונות. ושאר הרצונות הנמצאים, אין כוחם אלא נבראים ונמצאים ממנו יתברך, ולכן אין רצונותיהם בהשוואה אחת כרצונו יתברך.

אך אם נאמר שיש רצון אחר שגם הוא זהה ושולט באופן גמור מלבד הרצון העליון, אפילו שנאמר שאין מציאות רצונו האחר מוכרחת להתקיים, ושהוא עלול ונוצר מן הרצון העליון ומבוטל ותלוי בו - הרי שדבר זה לכאורה מכחיש ח"ו את כח הרצון העליון. זאת משום ששני רצונות בעלי שליטה זהה אי אפשר להתקיים. גם אם נאמר שהשליטה הראשונה הנובעת מהרצון הראשון, בראה ברצונה שליטה אחרת. אם כן מעתה קיימת מציאות החדשה, אין עוד שליטה לאף אחת מהם, לא הראשונה כי בראה שליטה אחרת השולטת באופן זהה לה, ולא המחודשת כי קיימת השליטה שקודמת לה. באופן כזה יתבטל כוח הייחוד בשליטה ובהנהגת הבריאה, כי במצב זה יהיו שני כוחות שולטים באופן זהה, שהמשמעות שאף אחד אינו שולט. כח ייחוד השליטה קיים אך ורק כאשר אחד שולט. על כן נסיק מכך שכשנאמר שהמאציל הראשון הוא לבדו שולט - ניתן להבין שאין שום מציאות של שליטה אחרת מלבדו יתברך.

נמצא שכשנאמר שיש לעולם אלוה אחד, רצוננו לומר מנהיג ושולט אחד בבריאה ובהנהגה - אין מציאות להבין שקיימת שליטה אחרת, כי אם כן לא היה עוד שולט אחד, אלא רבים, כפי מספר הרצונות המחודשים בבריאה. במצב כזה אף אחד לא היה נקרא שולט, שכן רב שולטים משמעותו אין שליטה.

הטעם שאנו מחויבים לייחס את ייחוד השליטה אל שורש אחד הוא שהכול נובע מרצונו יתברך גם אם במציאות נבראים בעלי רצונות. לכאורה לא היינו מגיעים למסקנה כזו, אלא רק בתקופה לפני שברא נבראים, כלומר: קודם בריאת הנבראים היה נראה שורש אחד קיים במציאות ובשליטה. אך לאחר שהמציא וברא רצונות אחרים, לא היינו יכולים להסיק את מסקנתנו וליחס למציאות חדשה זו ייחוד השליטה, כיון שיש נראות מטעה המדמה שקיימים בריות בעלי בחירה עם רצונות עצמאיים והם נמצאים כמי שיכולים כביכול למנוע בכוח ח"ו את השליטה הראשונה, זאת מאחר והרצונות החדשים גם הם נעשים שורשים ואבות לאירועים הבאים אחריהם וכביכול, יכולים הם לשלוט עליהם אף נגד רצונו, על כן ועל מנת למנוע מלטעות כך, מחויבים אנו לייחס ייחוד השליטה גם במציאות הנבראים אל שורש אחד שממנו הכל יתברך.

ואם תאמר, מצב זה שקיימים רצונות אחרים הנוצרים ממנו, אינו נקרא שמונע השליטה הראשונה את רצונו יתברך, אם וכאשר שליטתו הראשונה היא שרוצה כך, בעצם רצונו הוא המאפשר מקום לשאר רצונות אחרים להתקיים ולבחור כרצונם, וממלא אף בהיותם קיימים ושולטים, רצונו שולט ומסכים בכך ולכן זה לא נקרה שנוגדים את רצונו.

התשובה לזה: מאחר ורצונו של המאציל יתברך הוא רק טוב על מנת להיטיב - לכן אי אפשר לומר שרצונו שיהיו רצונות אחרים המונעים את רצונו. הרצון העליון אינו רוצה אלא להטיב טוב מוחלט. ואם יהיו רצונות אחרים המונעים זאת, זה אינו טוב מוחלט, כיוון שבפועל יוצא מכך שלא יוכל טובו המוחלט,

להתפשט בבריותיו וזה נוגד את רצונו להטיב עם בריותיו. ועל כן לא נוכל לומר שיש רצונות כאלו שיהיו בעלי שליטה ברצונו, המונעים את רצונו.

הייחוד העליון הוא היסוד המציאות, נאצלים ונבראים.

על יסוד הייחוד - ייחוד המציאות וייחוד השליטה בנויה המציאות המחודשת הנגלית עם הצמצום והבריאה שאחריו, בין האורות הרוחניים ובין הנבראים הגשמיים. כללות תכנית בריאת כל העולמות הוא על הייחוד¹⁷, פירוש: שכל המציאות המחודשת והמורכבת היא ענין אחד שלם שמראה בכללותו את המציאות האמיתית של הייחוד המתגלה מתוך מציאות העולם הזה בפרטיו, שרק רצונו לבד שולט, באמצעות הנהגה רוחנית והנהגת הנבראים.

הנהגת הייחוד בשלמותה מורכבת מהרבה חלקים, סוגי מידות, הנמשכים זה אחר זה¹⁸, במידת המשפט טוב ורע ומידת השליטה והממשלה היחידית היא מידת תיקון העולם¹⁹ במאורעות המתקיימים ביקום הנראים ושאינם נראים, שהם תוצאות הארות המידות של רצונו, כל אלה עצמם עשויים בסדר מכוון אחד,

לו דעת הרמח"ל עניין היחוד הוא הנושא העיקרי בכל תורת הקבלה. עיין במבוא על הג' כוונות שיש בלימוד הקבלה. אגרות פתחי חכמה ודעת. הערה מספר קל"ח בהוצאת מכון הרמח"ל.

לו ראה במאמר ארמית ידי בצלותין, כך מפרש רבנו.

לח דעת ותבונות (סימן 1).

שרומז ומראה סוד הייחוד הזה, מגולה באופן מושלם בפועל ממש^{לט}.

לסיכום: כפי שראינו מרבינו הרמח"ל, איננו עוסקים בעצמותו יתברך. רבינו מדבר על רצונו המתגלה בבריאה. רצונו המתגלה בבריאה הוא יחיד במציאות וגם יחיד בשליטה ואין כל גורם אשר יכול לעכב את רצונו. שאר רצונות הקיימים בבריאה הם ברשותו וממנו יתברך.

סוד הייחוד הוא סוד הבריאה כולה ותכליתה. לדעת רבינו כל עניינה של חכמת הקבלה הוא לגלות לנו את סוד הנהגת הבורא וכיצד בסוף תיקון העולם הכל מגיע לשלמות במעלה העליונה ביותר ע"י התגלות ה' בכל העולמות והוא סוד גילוי ייחודו יתברך.

ייחוד שליטתו - ברצון להטיב:

רצונו של המאציל יתברך הוא רק להטיב, ולכן לא יתקיים לעד שום דבר שאינו תואם את רצונו להטיב, אלא טובו. כל מה נראה שהוא רע בתחילה טרם הגיע העולם לקיצו, אינו יוצא מרשות אחר הנוגד את רצונו יתברך ח"ו, שיוכל באופן זה לכאורה להתקיים נגדו, כי הוא רע מדומה, שסופו הוא טוב מוחלט. עתה נדע שאין רשות אחר אלא הוא לבדו יתברך וזה נראה בעיננו, בהגיע זמן הגאולה בימות המשיח^מ באחרית הימים", כפי שאומר

^{לט} עיין סוף פתח ד בפ"י, ודעת תבונות סי' לו עמוד ז'. הערת מו"ר הגה"צ רבי חיים משה פרידלנדר צוק"ל, (פתח א הערה 22).

הנביא ^מ"ונשגב ה' לבדו ביום ההוא" אז יוודע לכל שהכח הוא לה' לבדו.

ואם יעלה על דעתך לאמור^{מב}, כך הוא דרך הטוב - להיטיב לצדיקים ובהתאם להרע לרשעים, כמו שכתוב^{מג} ורחמי רשעים אכזרי, הרי כתוב, "וחנותי את אשר אחון - אף על פי שאינו הגון^{מד}". ועוד כתוב, "מהיבוקש את עוון ישראל ואיננו ואת חטאת יהודה ולא תמצאנה". מכאן שרצונו יתברך להיטיב גם לרשעים ולא לכלותם במידת הדין. אם כן, אין מקום לחשוב שרצונו להיטיב לצדיקים ולהרע לרשעים. ממלא נבין שלא קיים רצון אחר מלבד רצונו המוחלט להטיב.

באם נאמר שהרצון להטיב הוא רק בעתיד לאחר אורך ועונש הגלות אך כעת קיימת הנהגת הרע, ואף שהנהגת הרע היא זמנית ואינה סותרת את הטוב העתידי, בכל אופן יש מקום לכאורה להנהגת הרע באופן עצמאי בבריאה. על כך יש להשיב אדרבה,

מא ישעיהו ב יא

מב רבינו מקשה ואם תאמר כו' כוונתו שאם כן, שדרך הטוב גם להרע לרשעים, א"כ לכאורה היה עכשיו מקום לגילוי הרשעה בבריאה, שזה לכאורה סותר את הרצון העתידי להטיב ועונה אין הבר כן, מאחר שכוונתו התכליתית להטיב גם לרשעים (והעונש הוא זמני ואמצעי להטבה) א"כ אין מקום לרצונות להרע, שכן הכל טוב מרצונו יתברך וגם מה שנראה למראית עין רע, אינו אלא טוב מוחלט כי סופו יעיד על ראשיתו.

מג משלי (פרק יב סוּק י) "יודע צדיק נפש בהמתו ורחמי רשעים אכזרי" פרוש הפסוק: הצדיק נותן לב לדעת אף צון בהמתו למלאות אוותה, כי קנוי אצלו מדת הרחמנות, ומידה כנגד מידה ראוי לנהוג בו, במידת הרחמנות ולהטיב עמו ולעומתו הרשע, אף הרחמנות שיש בו, היא אכזריות, כי למראה העין ירחם ולא כן בלבו, לכן ראוי לנהוג בו באותה מידת אכזריות ולהרע לו. (מצודת דוד)

מד בבלי, ברכות (דף ז עמוד א).

מה ירמיהו נ כ "בימים ההם ובעת ההיא נאם ה' יבקש את עון ישראל ואיננו ואת חטאת יהודה ולא תמצאנה כי אסלה לאשר אשאר"

דווקא דבר זה מוכיח¹⁰ שיש מקום לגילוי הרשעה בהנהגת הבריאה.

מכאן רואים כיצד הרצון העליון מסובב דברים בהנהגה, כמו הענשת הרשעים ולאחריהם יזכו כולם, כולל הרשעים לטובה התכליתית. מכאן נסיק שהרצון בתכליתו הוא רק להיטיב, אלא שיש ללכת עם כל אחד כפי דרכו, והרשעים צריך להענישם על מנת לזככם מעוונותיהם ולמחול להם. אם כך הרע הוא זמני, ולכן נאמר שהרע אינו שולט באופן עצמאי, אלא משמש כדרך ואמצעי להגיע להטבה התכליתית.

אם תאמר שהכוונה הייתה לדחות את הרשעים, לכלותם ולא לתקנם, שנכון להם להיות אובדים לעולם ללא ענישה, זיכוך ותיקון באחריתם, על כך נאמר "טוב אחרית דבר מראשיתו"¹¹ - הטוב שהומצא באחרית הוא מתוקן להם כבר מהראשית. וזוהי ראייה ברורה שהרוע הוא זמני ומדומה כי סוף המעשה הנעשה עם האדם הוא המטרה התכליתית בכל פרטי המעשה ההוא.

סוף זמן המעשה שנעשה עם כל בני אדם, בין צדיקים בין רשעים, הוא לתת להם טוב באחריתם וזוהי המטרה התכליתית. מכאן שהרצון הוא רק טוב: "סוף מעשה במחשבה תחילה"¹² - סוף המעשה מעיד על המחשבה שהייתה בראשית המעשה, שכל

מו המושג "היא הנותנת" נזכר בבבלי, בכורות (בכורות נט). פרושו אדרבה, דוקא דבר זה מוכיח. כוונתו כאן שעצם גילוי העונש לרשעים הוא המוכיח שכוונתו יתברך הינה בסופה גילוי הטוב.

מז קהלת (פקר ז פסוק ח).

מח סוף מעשה במחשבה תחילה הינו ביטוי המושאל מתוך פיוט לכה דודי, הנאמר בתפילת קבלת שבת כליל שבת. הפיוט נתחבר על ידי הרב המקובל שלמה אלקב"ץ מצפת, בזמן הרמ"ק והאריז"ל. בית 2: לקראת שבת לכו ונלכה, כי היא מקור הפרכה, מראש מקדם נסוכה, סוף מעשה במחשבה תחילה

המעשה הוא טוב גמור מתחילתו ועד סופו ומה שנראה רע הוא מדומה וזמני, כי הוא חלק מהטוב הכללי ולכן לא יתקיים שום דבר במציאות אלא רצונו להטיב. כך ילכו כל מאורעות העולם לקיום התכלית.

אם נאמר שקיים רצון לאבד את הרשעים, היינו אומרים "חטאים תרדף רעה" - אדם רשע, רשעתו רודפתו עד השמדו^{מט} וכך היא הנהגת הדין והצדק. אך כיון שאין הדרך להשמיד את הרשע, אלא העונש בא כדי להחזיר את החוטא שישוב בתשובה וה' יטיב לו, אם כן עצם קיום העונש הוא מציאות רע זמני, ולא נצחי כי הוא אמצעי בלבד עד שיגיע הזמן של המצב הרצוי שיהיה העונש כלה, כדי שיצא ממנו החוטא מתוקן.

הטוב העתידי הוא סוף כל הסיבוב, של הבריאה בכלל והעובר על כל איש בפרט, אפילו הוא רשע. אם כן הטוב הוא תוצאה של המחשבה התכליתית בכל השתלשלות המאורעות. הרי אות ברור ומשכנע ראשון, שהכוונה התכליתית בכל הסיבוב הוא להטיב. אך הכח הפועל בכל סיבוב השתלשלות מאורעות העולם הוא הרצון העליון. אם כן הרצון העליון - כל תכליתו ומגמתו מבריאת העולם ועד סופו הוא להטיב. הרי אות ברור ומשכנע שני, שהרצון העליון הוא רק טוב.

עתה נראה אם העונש הנראה קודם זמן סוף העולם, בזמן האמצע המתקיים ברשעים, האם הוא טוב או לא. דבר שנראה שבסופו משתנה ממה שהיה נראה בתחילתו - נראה שתחילתו וסופו אינם מכוונים מסוג אחד. אירועי הזמן שמסבב ה' יתברך על הרשע,

מט רש"י, משלי (פרק יג פסוק כא). על הפסוק "חטאים תרדף רעה ואת צדיקים ישלם טוב".

הוא ישתנה בסופו ממה שהיה בתחילתו, אם כן תחילת הסיבוב הזה וסופו אינם ממין אחד. אך הסוף הוא טוב, והוא הטוב המתבקש והמכון במחשבה הראשונית מן הרצון הפועל¹.

האמצע, פירוש פרק הזמן מה שקודם לזמן הסוף, אינו ממין הזה של הטוב. אם כן זמן מסוים שקודם הסוף אינו טוב, ולכאורה אינו מכוון לתכלית המתבקשת בתחילה מן הרצון הפועל.

נאמר, אם כן למה ישנו? אלא לפי שאי אפשר להגיע אל תכלית הטוב בסוף ללא זמן הביניים, שבו קיים העונש. אבל אם היה אפשר להיות ההטבה בלי זה, לא היה ראוי לזמן אמצע הזה ולעונש להימצא.

נסיק מכל זה, שהעונש כיחידה בפני עצמו הוא רע, והוא הפך הטוב המבוקש והמכוון ברצון העליון, אלא שהמצאות הרע מתבקש בכלל התהליך לתכלית בריאת העולם, כדי להגיע ממנו אל התכלית, ואם היה אפשר² בלאו הכי בלעדיו - היה יותר טוב לפי הרצון.

אמור מעתה, כמו שפעולת העונש הזמני בכל אחד מהברואים הוא הפך הרצון התכליתי להטיב, שעל כן צריך הרע הזמני להשתנות בסופו, כך ענין העונש בהנהגה - גם זה הדין הוא נגד הרצון העליון התכליתי וצריך שישתנה בסופו, שהרע בכללו יתבטל.

1 כיוון שסופו של הרשע הוא לטוב מכאן שזו הייתה הכוונה התכליתית בראשית הבריאה (הרב מנחם מקובר הערה 39 פתח ב קל"ח פתחי חכמה).

2 מה שכתב הרב "ואם היה אפשר בלאו הכי" רצונו לומר, כך נקבע מבעל הרצון, לתת קיום זמני לרע, אבל אם בעל הרצון היה קובע שלא לתת מקום ומציאות לרע בתהליך קיום העולם, אזי היה נראה לנו יותר ברור וטוב, בקיום הרצון להטיב.

הרצון העליון הוא שכל הברואים יהיה להם טוב בסוף, כך צריך להבין שהכוונה הראשונית והנהגת העולם היא רק טוב. וכמו שמטרת העונשים היא למרק את הברואים - שבסוף גלגולם יקבלו טוב אחרי שיתקנו, כך יוכל הרצון העליון להמציא הנהגת דין שהיא כעין עונש, לכללות העולם, שאחרי בריאת העולם תהיה מציאות של רע, אך בסוף האלף השישית יהיה טוב²².

האמת שאין רצונו יתברך אלא בטוב. וזה מה שצריך שיהיה קיים לעד, כי שליטת רצונו קיימת. ואם ההנהגה הזמנית²³ נראית כרע אין זאת אלא לקיום תכלית ההטבה. נמצא שהרע אינו כלום, מאחר והוא אינו רע מוחלט העומד בפני עצמו, רק אמצעי להטיב. כך ניתן לראות את הרע הזמני כחלק ממשמעות כוונתו יתברך הנסתרת לפיה הרע משמש כאמצעי לתכלית הטוב ופעולת כוונתו יתברך להטיב קיימת לעד, לברואים כפרטיים ולכלל העולם.

לאחר שהובן שכל מגמתו היא לטוב, גם ברע, יש להבהיר כלל נוסף והוא שכל מה שהוא רע בתחילה, אינו יוצא מרשות אחרת מנוגדת לרצונו ח"ו. לא קיימת רשות נוספת אלא אחת וזאת אומר על מנת להוציא מסברת הכופרים בתפיסת הייחוד, שאמרו שתי²⁴ רשויות יש.

נב כוונת הרב לומר, כשם שהעונש ליחיד מטרתו היא לתיקונו ולהטיב עמו, ולכן הרע הזמני, אינו סותר את טובו התכליתי, כך הנהגת הדין בעולם היא זמנית ואינה סותרת את מטרתו יתברך בסוף האלף.

נג הקיימת בזמן האמצעי, בין כוונת ההתחלה מחשבת הבריאה, לבין התכלית בסוף.

נד ראה על זה ברעת ותבונות (סימן לו) בדיבור במתחיל: המין השני. - ז"ל: "המין השני אמרו, חס וחלילה, שתי רשויות הם, אחד פועל טוב ואחד פועל רע, באמרם, אין הפך בלא הפכו; ובהיותו האל ית"ש תכלית הטוב, יהיה ח"ו כנגדו מי שהוא תכלית הרע; ומשני מקורות אלה, אמרו,

כשאנו אומרים בקריאת שמע שאלקינו הוא אחד - צריך להבין ממשמעות הפסוק שני דברים: על אף שאנו רואים הרבה אירועים מיוחדים ושונים בעולם ובהתאם להם קיימות הנהגות שונות, כמו שמידת הדין ומידת החסד והרחמים מתהפכות, משתנות ומתמזגות לסוגי הנהגות היוצרות בפועל אירועי חיים שונים ובכל זאת אנו יודעים, שלא קיים אלא מאציל אחד יתברך ורצון אחד. כלומר, אין שום רצון שקיים במציאות היכול למנוע מרצונו, אפילו שהוא נוצר ממנו⁷⁰. ומכאן שלא קיימות שתי רשויות ח"ו, אחד פועל טוב ואחד פועל רע⁷¹, אלא האמת היחידה היא, ה' אלקינו ה' אחד, בכל מיני ייחוד, כמו ייחוד המציאות וייחוד השליטה.

מה שנראה לנו כבני אנוש המוגבלים בגוף כהנהגות שנעשות ונפעלות מרשות אחר מרצונו ח"ו, או לחילופין רשות אחרת הנוצרת ממנו בהסכמתו ובעלת יכולת הנהגה עצמית - אינו כן, אלא כך הוא נראה לנו, ניתן מקום לטעות וזאת כחלק מתהליך הנעשה על פי הכללי החוק שחקק בדרך הייחוד שברצונו להטיב⁷².

70 נולדות הפעולות בעולם הזה, מקצתם לטובה ומקצתם לרעה. והוא ענין (סנהדרין לט ע"א), "מפלגא ולעילא - דהורמיז, מפלגא ולתתא - דאהורמיז", שאמר ההוא מינא לאמימר".

71 ה' הייתה מחשבה מטעת לומר, שאם הוא עלול ממנו, אזי ברשותו הוא יכול לעכב רצונו, אומר הרב זה אינו.

72 היא אמונת דואליזם (מלטינית: duo שניים), או בעברית שניות, הוא מושג המשמש לתיאור כל מערכת אמונה או שיטה פילוסופית, מדעית או תאולוגית, הרואה את הישויות בעולם, ואת העולם כולו, כמורכבים משתי קטגוריות או יסודות, אשר גוזרת את הכול מתוך שני עקרונות בסיסיים, לעיתים מנוגדים. דת המבוססת על דואליזם היא דת שמאמינה שהטוב בעולם הוא פרי בריאתה של ישות עליונה טובה, בעוד הרע נברא על ידי ישות עליונה רעה. דת המציגה תפיסה ממין זו היא הדת הפרסית הזורואסטרית מיסודו של זרתוסטרא .

73 כמו שבאר רבנו לעיל, בענין נראות הרע והעונשים, שהם משמשים אמצעים לתכלית, שהיא ההטבה לברואים. כך בדיוק בענין הרשות, רצונו מאפשר את הנראות שנראית לנו כבריאה

כי כבר נודע - כל מה שהוא מן הרע, לא יתקיים בעתיד כלל, שבסוף יהיה הכל טוב, ובעתיד נדע ונכיר למפרע את גילוי רצונו שאין בלתו רשות אחרת. זאת משום שמי שהוא מוגדר כרשות בפני עצמו - צריך להתקיים תמיד, מה שאין כן ברע, שקיומו זמני. שכן רשות עצמאית היא מציאות שאין אחר יכול לבטלה, אלא היא כח ורשות הקיימת לנצח בפני עצמה ללא כל תלות. על כן מה שאינו מתקיים לנצח ללא תלות - אינו רשות. כיון שידענו שרק רצונו יתברך היחיד קיים לנצח ללא תלות, על כן נדע, שאין שום רצון אפילו זה שנוצר ממנו, מונע אותו. אדרבא, מסתבר לומר את ההפך - ההנהגה שלו באירועי העולם היא במטרה לגלות את שלמות רצונו אחר כך, ובכך להשלים לנו את החסר, ברצונו הטוב התכליתי. וזהו מה שיש לנו להאמין¹¹ באמונה שלמה.

בהיותנו מוגבלים, כביכול כרשות נוספת, זאת מתוך הנהגת הייחוד שתכליתה בסוף גילוי הייחוד, שהוא הטוב לשלמות הבריאה.

נח כתב הרמח"ל בספרו דעת ותבונות (סימן ל"ז) וז"ל: "ואמנם המאמין ביחוד ומבין ענינו, צריך שיאמין שהקב"ה הוא אחד יחיד ומיוחד, שאין לו מונע ומעכב כלל ועיקר בשום פנים ובשום צד, אלא הוא לבדו מושל בכל. לא מבעיא שאין רשות נגדו ח"ו, אלא הוא עצמו בורא הטוב והרע, כענין הכתוב (ישעיה מה, ז), "יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא רע, אני ה' עושה כל אלה"; שאין אחר תחתיו שיהיה לו שליטה בעולם, דהיינו שאין שום שר ולא שום כח שני, כמו שחשבו עובדי עבודה זרה.

ולא עוד, אלא שהוא לבדו משגיח על כל בריותיו השגחה פרטית, ואין שום דבר נולד בעולמו אלא מרצונו ומידו, ולא במקרה, ולא בטבע, ולא במזל; אלא הוא השופט כל הארץ וכל אשר בה, וגזר כל אשר יעשה בעליונים ובתחתונים, עד סוף כל המדרגות שבכל הבריאה כולה. ומעוצם יחוד שליטתו הוא שאין לו שום הכרח וכפיה כלל, וכל סדרי המשפט וכל החוקים אשר חקק - כולם תלויים ברצונו, ולא שהוא מוכרח בהם כלל. הנה כשרוצה - משעבד רצונו, כביכול, למעשי בני האדם, כענין ששנינו (אבות פ"ג, יט), "והכל לפי רוב המעשה"; וכשהוא רוצה - אינו חושש לכל המעשים, ומטיב בטובו למי שרוצה, וכמו שאמר למשה רבנו ע"ה (ברכות ז ע"א), "והנתי את אשר אהון - אע"פ שאינו הגון".

זאת תועלת החכמת האמת, שנבין את דבר הייחוד בידיעה ברורה בשכל^{נט}, שהוא מה שנצטוונו על זה: "וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד". ואיך נבין סוד ייחוד זה? כשנבין סדר ופעולת ההנהגה האלוקית הזאת, הסובבת מראשית העולם עד סופו, אז יהיה דבר הייחוד נראה ברור ובהיר לעיני השכל באופן וודאי, שהכל הוא רק מאתו יתברך שמו, להעמיד רק את חפצו הטוב על מנת לגלות את רצונו יתברך להיטיב לנבראיו, ולא בשום ענין אחר.

אותם הדברים המטעים (מציאות הרוע והמקום לטעות) שהיו גורמים לנו קושי בהבנת ההנהגה הזמנית, הם המכשילים ומטים את הרשעים להיות פורקי עול, המעלים בדעתם שיש רשות אחר ח'ו".

וממה שצריך להאמין, הוא קרוב למה שהזכרנו עתה, והיינו שבהיות שהוא ית"ש אינו מוכרח במעשיו, על כן לא יוכל שום נברא להתחזק ולעשות נגדו, אפילו שישתמש מן החוקים והסדרים עצמם שהוא ית' חקק, כי הרי הוא עשאה, והוא יכול לשנותם ולבטלם כרצונו; והיינו (סנהדרין סו ע"א), "אין עוד מלבדו - ואפילו כשפים", שזכרנו למעלה. שאף על פי שלפי סדרי המערכה העליונה שרצה הקב"ה וערך, הנה כשפים מכחישים פמליא של מעלה (סנהדרין שס), הנה כשהוא רוצה - מושל בכוחו ומבטלם, והיו כלא היו, ולא כשהשבו הפתאים שיוכלו להשתמש מכליו עצמם כנגדו ח'ו". הרי ראו כי שקר נסכם, לא לעזר ולא להועיל בם, הוא אדון כל, ואין זולתו.

ואמנם זה הוא מה שיש לנו להאמין באמונה. אך בירור האמת הזאת הוא המתגלה מכל המעשים, מכל הבריות ומכל ההבטחות וכמו שביארנו לעיל. ונמצא, שגילוי ייחודו זה הוא מה שרצה בו הרצון העליון, ועל פי כונה זאת חקק חוקות נבראיו; וכל המסיבות אשר גלגל וסבב, הם מה שצריך כדי לבא לתכלית הזוה. והנה נוכל לומר שכל העולם ומלואו, וכל אשר נוכל להתבונן בו, הכל תלוי ועומד על ענין שלימות ייחודו ית' שרצה לגלות בפועל לעיני הנבראים האלה. ויולד מזה שכאשר נבין גילוי ייחודו זה במה תלוי, נבין גם כן חוקות הנבראים האלה, איך הם מסודרים, ועל מה הם עומדים. ותראי עוד לפנינו בס"ד איך כשרצה הרצון העליון לבנות עולמו ולנהגו על ענין זה - מזה נמשך, ונולד כל ההילוך הזה שזכרנו, דהיינו חסרון האדם, ושלמות עבודתו, וקיבול שכרו, מה שלא נמשך משום סדר אחר".

נט לעיל מזה כתב "וזהו מה שיש לנו להאמין באמונה שלמה" בענין ייחודו. לעומת זאת, כאן כתב שבתועלת חכמת הקבלה, נבין את ייחודו בידיעה ברורה גם בשכל.

באמצעותם יתגלה לנו האמת, שהרשעה היא האמצעי לקיום הטוב והם שיודיעו לנו (יגרמו לנו להבין) את הייחוד האמתי בכל דרכיו.

לסיכום: להסבר הרע הנראה בעולם, נמצאו שתי הבחנות, אחת: שהרע הנראה אינו יוצא מרשות אחרת ח"ו ולא יוכל להתקיים בפני עצמו כנגד רצונו יתברך. השניה: שהרוע הוא זמני ובסופו לא רק שיתבטל, אלא יתברר כטוב.

עתה מובן שסופו של הרע הוא טוב מוכרח - שאינו פועל נגד טובו^{סא} נראה שאדרבא, מסתבר, בדרך זה של המצאת הרע הזמני, האין סוף מודיע ומראה את האמת שיש בהנהגת ייחודו יתברך^{סב}.

סא אפילו בדרך אחר, כמו שפירשנו לעיל, דהיינו: שיהיה רצון אחר נוצר ברצונו, נעשה עצמוני ומעכב את רצונו, גם זה אינו, כי הרי רצונו הוא טוב, אם כן לא ירצה בכח שאינו טוב, אלא הרע משמש לטוב, ואם כן "סופו הוא טוב" (הרב חיים פרילנדר זצוק"ל).

סב האמת שיש בייחודו האמתי, היא קיום מציאות הרע ושליטתו. הרע הוא כלי זמני לגילוי הטוב הנצחי. כ"כ בדעת ותבונות (סימן לה) וז"ל:

"אמר השכל הנה מה שאנו צריכים להבין הרבה, הוא ענין החסרונות האלה הנמצאים בבריאה, ענין הרעות הנמצאות בה, שהם ענינים שלא כחק שלמותו ית', וכמו שביארנו, אשר על כן נכשלו בם הפושעים, איש לפי דרכו הרעה, וכמו שביארנו לך למעלה; כי ודאי לפי שלמותו ית' לא היה לו לעשות אלא טובות לבד.

אמנם עתה אבינד הכל על בוריו בס"ד. הנה כשאנו אומרים שהקב"ה הוא יחיד, הלא אנו מבינים שאין זולתו, שאין ההפך לו, שאין מונע לו, ולאפוקי מכל אותם הסברות שזכרנו. נמצא, שלא די לקיים בו ית' הטוב, אלא שצריך לשלול ממנו ההפך. אך כל שאר המעלות שנוכל לחשוב בו - אין שייך בהם ההפך כלל. פירוש, דרך משל, בגדר החכמה אין שייך הסכלות, כי הלא חכמה יגדר אותה מה שהדעת מלא מצוירי הדברים על ישרם. בדרך החסידות אין שייך הרע, כי גדרו הוא - לעשות טוב עם הכל. אך בגדר הייחוד שייך ההפך, כי גדרו הוא - יחוד שאין אחר עמו. הרי, שגדר שאר המעלות הוא קיום הטוב מצד עצמו, וגדר הייחוד הוא שליטת הרע".

רשות אחר שהוא הפך ממנו, (כי לא יכול להקראה הפך אלא מה שהוא הקוטב האחר ופעולתו הפך המקור). וכשראו הברואים את ההפך, ובמקביל גם ראו שאינו כלום, (מאחר שסופו להתכלות), אלא באמת הוא נברא ונוצר ממנו וברצונו יתברך, הרי ידעו והבינו את מעלת שלמות והייחוד בו יתברך בברור, ונשללת דרך חשיבתם של המינים הכופרים, הסוללת את בורותם וטיפשותם. כי בנבראים הוא כך הכלל שרצה בו יתברך - (שאין מוכר ומוזן קוטב מסוים אלא מהפכו על דרך השלילה), מחמת מגבלותינו. ודרך אופן פעולות רצון הבורא יתברך אינו כפוף לדרך כללי הנבראים כלל, כי הרי ראייה לכך, לא יוכל נברא לעשות ההפך לו, והוא יתברך שמו עשהו את הרע, ועוד בטלו, ונראה על ידו ייחודו בשלמות.^{סה}

תכלית הבריאה - (ייחוד המתגלה בהנהגה) - ההטבה:

תכלית בריאת העולם היא להיות הבורא מיטיב כפי חשקו הטוב בתכלית הטוב. אחר שבארנו את עקרון אמונת הייחוד בו יתברך שמו, נבא עתה לבאר פעולותיו המתגלות ברצונו במהלך קיום העולם מראשיתו ועד אחריתו, לתכלית אחת שהיא ייחודו המתגלה בהנהגה.

תכלית בריאת העולם (זה פשוט, שכל פועל - פועל לתכלית: כל פעולה הנעשית בעולם יש לה תכלית, את התכלית קובע פועל הפעולה) היא להיטיב (פירוש - לא

סה רצון הבורא הוא השלמות המוחלטת ולכן אין לו היפך, אך לתפיסתנו הנבראים, מחמת מגבלותינו, אין אנו מסוגלים להשיג דבר אלא ע"י ההפכו, מה שאין כן בו יתברך. לכן ברא ברצונו יתברך את הרע באופן זמני ובטלו בסופו ועוד שבאמצעותו, התגלה עוצם ייחודו יתברך לנבראים.

לצרכו, כי הוא אינו צריך לבריותיו, אלא לברוא בריות על מנת להיטיב להם) **כפי חשקו הטוב** (אם תשאל - ומהיכן נולד זה התכלית? התשובה ברורה, כל טוב חשקו להיטיב, הרצון ב"ה הוא תכלית הטוב, אם כן חשקו להיטיב (וכל תכלית הבריאה היא גילוי טובו דרך הנבראים) (לפי שהוא תכלית הטוב וגילוי השלימות, גם חשקו הוא להיטיב את שלימות הטוב בתכלית הטוב). זהו הטעם להנהגת העולם בדרך של בחירה, שכר ועונש וזוהי הדרך להטיב אתם באחריתם ובכך הייחוד מתגלה, שהוא עצמו תענוגן של נשמות:

הסדר שתוזמן לצורך תכלית הבריאה

לאחר שבארנו כי הטוב הוא תכלית הבריאה, נבאר את הסדר בהנהגה שתוזמן לפי לקיום תכלית זו. ביאור לסדר זה כולל ארבעה נושאים: א. כללות הסדר המחוקק על פי התכלית. ב. שיעור סדר הזה. ג. ענין החזרת הרע לטוב. ד. הייחוד מתגלה בסוף.

א. כללות הסדר המחוקק על פי התכלית:

הסדר הכללי בהנהגה נכתב כתוכנית מובנית על פי כללים שקבע יתברך, וזאת לצורך הגשמת התכלית שהיא גילוי הייחוד. רצה האין סוף ב"ה להיות מיטיב הטבה שלימה, והוא מה שבארנו, שרצה להיטיב בתכלית ההטבה והשלמות. הטבה זו אין בה בושת פנים למקבלים אותה, כעניין שאמרו חז"ל, "מאן דאכל דלאו דליה בהית לאסתכולי באפיה"¹⁰. מהטעם הזה רצה שיהיה אופן העבודה

10 "מי שאוכל דבר שאינו שלו מתבייש להסתכל בפני בעל הדבר" ירושלמי, ערלה (פרק א הלכה ג).

לבני האדם בדרך של שכר ועונש, על מנת שיזכו על ידי עמלם לטוב. הטוב הוא שכר עמלם ללא בושת פנים. על כן הנהיג הקב"ה באנושות את עניין הבחירה בין טוב ורע, שכר ועונש, כדי שתתברר תכלית השגת הייחוד השלם באמצעות מעשי בני האדם באופן שהם זוכים בטובו בזכות ולא בחסד באמצעות בחירתם בטוב ועמלם בעבודת האל.

ב. אופן סדר השכר, גילוי הייחוד וההטבה השלמה

שיער לגלות בפועל יחודו השלם - דרך הגילוי צריך שיהיה מתוכנן ומתואם ולא כמזדמן. פשוט הדבר הוא שכל המצוות שיקוימו ע"י בני האדם - יהיו להם לזכות ויקבלו על כל אחת מהן שכר בנפרד.

מכללי חוק החכמה הנשגבה של הבורא יתברך שמו, שתהיה עבודת האדם מציאות מגובשת, בעלת מטרה אחת, מתאימה ומקשרת את כל פרטי המצוות ממצוות בודדות בקיומם ובקבלת שכרת, לאיחודם למציאות אחת מכוונת מטרה, הן בקיומם והן בשכרם.

מציאות עבודת ה' מבוססת על עבודה מתוך שורש אחד מקשר ומטרה תכליתית שתוביל לגילוי ייחודו יתברך. וזאת לא בדרך של מעשים מזדמנים ומוסכמות חברתיות.

שיער במדויק הרצון העליון כך, שלא יהיה נכון וטוב לבריות שתהיה עבודת גילוי הייחוד נעשית רק ברצונו באופן מושלם, פרוש: אין אדון הכל חפץ שתיעשה עבודת גילוי הייחוד השלמה רק ממנו בלבד, אלא ע"י הבריות, כתקווה יפה להם להתנאות בה.

וזאת ע"י השתוקקותם לעבודה בעלת משמעות תכליתית. לא רק למען שכר העבודה והמצוות שיקבלו בוודאי תמורתם, אלא לגילוי הייחוד, ההטבה השלמה, והיא שכרם המובטח¹⁰.

בעת גלוי הייחוד, ידעו שאין שום מניעה נמצאת לפניו, ולא שום חסרון. שכן קיום שליטת ייחודו נגלה בו מצד שלמותו הטוב, ולא נראה רק מצד ההפך הרע והחסרון.

המשמעות היא, שלא יראו בני האדם את השלמות מצד החסרונות - שהוא ביטול הרע. אלא בעת גילוי הייחוד, השלמות המוחלטת היא שיראה, כי הוא ייחודו השלם וטובו הקיים לנצח.

באמצעות תכנית הנהגה זו, נוצרת האפשרות של עבודת האל בכח, לקיימה ע"י הנבראים בפועל - לביטול הרע, למועד שירצה יתברך לגלות יחודו השלם בפועל. פרוש העניין - שיגלו תחילה החסרונות, ממלא יינתן בכח מקום לעבודת הנבראים, ואחר כך מכח עבודת הנבראים בפועל, ישוב ייחודו עליהם, יתגלה ייחודו השלם, ויתקן הבורא בטובו את הכל. כך תראה השלמות המוחלטת בפני עצמה כנ"ל.

10 ראה עוד דעת הרב בעניין זה. בספר "דעת ותבונות" אות מ' וז"ל: "אבל כיון שהכוונה התכליתית בהסתר הוזה אינה להיות נסתר, אלא אדרבה ליגלות אחר כך, ולהעביר כל הרעה שנוגדה רק מן ההסתר ההוא, הנה על כן שם לו חק ומשפט לגלות פני טובו הנסתרים; וזה או על ידי מעשים שיעשו בני האדם, הם המה המשפטים והתורות אשר נתן לנו תורתו תורת אמת, אשר יעשה אותם האדם וחי בהם בחיים הנצחיים, כי שכר מצוה - מצוה, הוא הארת פניו ית"ש, שהסתיר אותם מן האדם בתחלת יצירתו; כי הנה על כן לעמל נברא, בהיות היצר שולט בו, ורבה רעתו עליו בכל מיני חסרונות, והריחוק אשר לו מאור החיים; ומעשי המצוות מאירים עליו האור הגנוז, עד שבהשלימו חק מצוותיו, נשלם עצמו עמהם לאור באור החיים האלה".

אמנם כמו בעת שהשלמות שולטת - אין צורך בעבודת האדם לתיקון הרע כי בשלמות מה לתקן. אם כן, המצוות לא יוסיפו לשלמות העולם.

אך בעת שיהיה מציאות החסרונות - אז יועילו המצוות, כי החיסרון יכול לקבל לתוכו שלמות מעשיית המצוות. אם כן רק במציאות שבה קיימים חסרונות יתכן מקום ומשמעות לעבודת האדם בדרך של תיקון הרע.

לפי כללי ההנהגה בפעולות של גילוי הייחוד, יתאים היטב התהליך של מניעה ושליטה, כי אי אפשר לומר יחוד, אלא אם כן קיימת שליטה גמורה בלי שום מונע. ממילא כאשר ירצה לפרט ולהבהיר את משמעות השליטה לגלותה בפועל - יעשה כעין מונע, שליטה מדומה של הרע, ואחר כך יבטלהו ואז יראה ייחוד בשלמותו^{סח}.

סח וזהו הבסיס בהבנה הנמשל בעניין מרכזו האין סוף ב"ה שהוזכר בספרי הקבלה, שבו היה הצמצום, שעל העניין הזה של הייחוד נבראו העולמות והעבודה לנבראים בהם. והיה אופן פעולת הצמצום - העלמת השלמות, והשאיר כוח אחד, המשכת הפעולה חוץ ממנו, כוח שהוא סיבה למציאותינו חסרים, שבו תתאים עבודת הנבראים לתקן הרע. פרש הרמח"ל את עניין כוח אחד בקל"ח פתחי חכמה פתח ד' "בענין המשכת הפעולה לחוץ ממנו, ר"ל כי הרצון העליון, שהוא א"ס ב"ה, כולל מיני כחות לאין קץ ותכלית. אך אין אנו מדברים מן הבלתי-תכלית, שאין לנו שייכות בו, אלא מן הכח אשר בין כחותיו הבלתי נספרים, שהוא סיבה לנו. הכח שהוא סיבה לנו הוא כח המשכת הפעולה חוץ ממנו, שענינו בריאת נבראים והנהג אותם. אם כן אין אנו מדברים אלא בענין המשכת הפעולה חוץ ממנו. עוד מן הצמצום עצמו יתאמת לך כן. וזה, כי הנה הצמצום לא היה אלא לצורך הבריאה. כי אם היה לטעם אחר - היה נראה ממנו תולדה אחרת. וכיון שאין אנו רואים לו תולדה אחרת, והבריאה היא תולדה לו באמת, אם כן נאמר שהוא לצורך הבריאה. ועוד, פעולתו בעצמה אינה אלא הכנה לברוא לפי מהות הנבראים, אם כן הצמצום הוא לצורך הבריאה. אך מה שנעשה בכל שאר הכחות, חוץ מן הכח שהוא סיבה לבריאה - אינו לצורך הבריאה. אם כן אין הצמצום אלא במה שהוא לצורך הבריאה, שהוא כח המשכת הפעולה חוץ ממנו. ענין זה במראה, נראה הצמצום במקום אחד, וכל סביבו א"ס ב"ה, והיינו שלא הוסר הבלתי-תכלית אלא ממקום אחד שהוא המצומצם":

רצה הבורא לגלות לנבראים איך שבמציאות החסרונות עוברים תהליך תיקון, בכח הנהגת ייחודו. משמעות הדברים שאין כוח ייחודו נשלם אלא אם תצומצם השלמות בתחילה ברצונו, עד שיהיה מציאות מדומה לקיום חסרונות. באותו הזמן, בתקופת האמצע, יהיה מציאות לעבודת הנבראים לתקן את המעוות. בנוסף לעבודת הנבראים, תתגלה שלמות הייחוד ויתוקנו כל החסרונות^ט. בנוסף לתיקון החיסרון, יהיה בכלל העבודה גם גילוי הייחוד עצמו, שבני אדם ימשיכוהו לגלותו^ע ולתקן כל החסרונות^{עא}.

שכרם של הברואים הוא הייחוד המתגלה, שיהיה נגלה אליהם שישגיגוהו על ידי עבודתם בעולם הזה. זאת היא ההטבה השלמה עצמה. המשמעות, כי שכר המצוות הוא רק בעולם הבא. כמות

ט רבנו פרש את העניין הייחוד בדעת ותבונות אות לח כד "עתה הנך רואה, שאם היה רוצה הקב"ה לגלות כל שאר מעלות שלמותו, כיון שהם כולם רק מעלות של טוב - אין בגדרם אלא קיום הטוב, ולא היה שייך בגילויים עשיית הרע. אך ברצותו לגלות היחוד, שבגדרו יש שלילת הרע, הנה שייך לעשות הרע, ולשלול אותו מן המציאות המוכרח והשליטה, כדי שיהיו כל חלקי הגדר מתגלים היטב. ואל תטעי לומר שגם לתת ביאור לחכמה צריך להראות הסכלות, וכן לבאר החסידות צריך להראות האכזריות, כי אין הפך ניכר אלא מהפכו; כי צריך להבין שכל מעלות הטוב אין לנו להבינם אלא מעלות הטוב לפי מה שהוא טוב, ושלילת ההיפך של המעלות ההם אינם בכלל גדר המעלות ההם הטובות, אלא כולם כאחד נכנסים תחת גדר היחוד, שהוא שלילת כל מה שהוא זולתו, וכולם מיני הסוג הזה יחשבו. ומי שרוצה להבין צריך שלא יערב מיני סוג אחד עם מיני סוג אחר".

ע כתב הרמח"ל בקל"ח פתח מט חלק א וז"ל "כי כל עבודת בני האדם הוא לגלות ייחודו זה, וכשמתגלה - מתגלה ע"י האמונה החזקה של ישראל המאמינים בייחודו"
 עא כך באר רבנו, בדעת ותבונות אות מ וז"ל: "כי אדרבה, הרשה הקב"ה והניח לרע לעשות כל מה שבכחו לעשות, כמו שביארנו. ובסוף הכל - כל יותר שהקשה הרע את עול סבלו על הבריות, כן יותר יגלה כח ייחודו ויתברך וממשלתו העצומה אשר הוא כל יכול, ומתוך עומק הצרות הרבות והרעות מצמיח ישועה בכחו הגדול ודאי.

השכר נקבעת רק לפי מה שהנשמות משיגות יותר את שרשם^{עב} ע"י עבודתם בעולם הזה, ולפי יקר גודל המעלה כך גודל שכרם שהוא תענוג השגתן בעולם הבא.

כאשר ישיגו את הייחוד מגולה כך שתראה שליטתו ושלימותו המוחלטת, אז יהיה התענוג שלם מכל צד. מצד הנברא - שלא יהיה מונע ומעכב מצד הרע, ומצד האור עצמו המושג שהוא הייחוד השלם ועוצם התענוג שיכול להיות לנשמות.

סיכומו של דבר, כשרצה האין סוף ב"ה, לאפשר ענין העבודה לנבראים מפני סיבת שלמות ההטבה שברצונו להעניק לברואיו, שיער באיזה אופן תוכל לפעול. ידע שבכל עניני השלמות אשר בו - אין שום דבר צריך לבריותיו כלל, ואין עבודה נצרכת בהם, כי רצונו שלם ומוחלט מעצמו. רק בעניין ההטבה בעצמה לברואיו מתבקשת, פירוש, שהוא עבודת הברואים כח החזרת הרע עצמו לטוב, והיינו סוד גילוי הייחוד השלם^{עב}.

גילוי הייחוד השלם, אף על פי שבהיותו בעת בשלמותו - אין שייך בו עבודה כי הוא בגילויי השלם, אך כיון שהוא ברצונו מראה מציאות ובה מדמה חסרון, כדי להיות גורם החסר מכח השלמות,

^{עב} מה שהנשמות משיגות את שרשם, על זה כתב רבינו בדעת ותבונות אות כ"ד "הנשמה אינה אלא חלק אלוה ממעל, הנה אין תשוקתה ודאי אלא לשוב ולדבק במקורה ולהשיגו, כטבע כל עלול החושק לעילתו, ואין מנוחתה אלא כשתשיג את זה. אך מה יהיה ההתדבקות הזה, ומה ההשגה הזאת - אנו אין לנו כח להבין אותו כל עוד היותנו בתוך החסרונות. אבל מזה אנו מבחינים חסרונותינו, כי כמו שידענו שהשלמות הוא ההתדבקות הזה, כן נדע שהחסרונות הם כל הריחוק מזה, והמניעה המתמצעת בינותינו ובינו ית"ש, שבעבור זה אי אפשר לידבק בו כמו שנתדבק אחרי אשר תעבור המניעה, וזהו החסרון שאנו צריכים להשתדל להעביר ממנו, ולקנות השלמות אשר זכרנו."

^{עג} פרוש: מציאות הרע והחסרונות בבריאה, מתוקנת במשך הדורות, ע"י עבודת הברואים והפיכתם לטוב, כך מתגלה בתהליך התקדמות העולם לסימו, ההטבה השלימה לברואים והוא סוד גילוי ייחודו השלם.

הרי יכול להתאים בו ענין זה. כדי לגלות טובו, יעלים שלמותו, כדי לגלותו בפועל, והיינו כמקלקל על מנת לתקן. זהו חוק דרך ההנהגה - העלמת טובו, המצאת הרע, ביטול הרע, גילוי ייחודו, מטרת ותכלית קיום העולם. נתן מקום לנמצאים ע"י צמצום וגילוי הרע, נתן מקום לעבודתו כאפשרות לתיקון הרע, וקבע להם שכר יקר מאוד עבור עבודתם : גילוי יחודו וטובו ולהדבק בו לפי השגתו, לנצח נצחים, להיות צרור בצרור החיים.

ג. החזרת הרע לטוב

כשעלה ברצונו של הבורא לגלות הייחוד לנבראים, שם את כללי ההנהגה הזאת האמצעית באופן זמני שהוא מנהג בה כעת את העולם:

בהנהגה יהיה לנבראים עבודה לגרום בפועל החזרת הרע לטוב, פירוש - מה שהוא נסתר מעיני הנבראים, אך קיים בכח הייחוד - הוא שמתגלה ונראה לנבראים בפועל במציאות בגילוי לעיני כל. במה שנתן בתחילה בזמן האמצע ובאופן זמני מקום לרע לעשות את שלו, והיינו צמצום השלמות, מעיני הנבראים ונתינת מקום לעבודת השם.

בסיום האלף השישית, כל קלקול שיהיה קיים בעולם יתוקן. המהלך הזה הוא סוף הסיבוב של העולם שחוזר הייחוד ומתגלה - סוף המעשה היה במחשבה תחילה.

ד. כאשר הייחוד מתגלה - סוף הסיבוב:

כאשר הייחוד מתגלה בעתו זהו בסוף התהליך, ובו מתחברים דברים כאחד, המהווים השלמה לגילוי הייחוד²⁷. הייחוד עצמו מתגלה בפועל כאשר בתהליך הגילוי וכחלק ממנו, מבינים שהרע היה זמני והוא עכשיו חוזר למקורו הטוב.

עד לפני שעת גילוי הייחוד לא היה אפשר שהרע יחזור לטוב בפועל, כי בתחילה לא היה קיים מציאותו בפועל, עד זמן הנהגת האמצע, שמתגלה ונראה לתחתונים, מבריאת האדם ואילך, ורק בסיום התהליך, התהפך הוא לטוב.

ההטבה השלמה יקרה כל כך, שיהיה לנבראים תענוג גדול בהשיגם אותה. הרי בזמן הנהגת האמצע הייתה מציאות לעבודה, ובסיום התהליך מתקיימת מציאות לשכר. פירוש: העבודה היא לא נצחית, אלא "היום בעולם הזה שעתיד להתקיים ששת אלפים שנה - לעשותם ולמחר בעולם הבא - לקבל שכרם" - השכר המגיע מכח עבודתם לגילוי הייחוד, הוא ההטבה. אך "ונשגב ה' לבדו ביום ההוא" - אין צריך עוד בעבודת האדם מאחר ומטרת האל הושגה, שיקבלו הנבראים את ההטבה השלמה מכוח עבודתם.

עד הרבה כאחד הם הדברים המהווים השלמה בתהליך הייחוד והם: גילוי הייחוד עצמו. התענוג לנשמות. קבלת השכר לנבראים. סיום העבודה.

עה ערובין דף כב עמוד א "והיינו דאמר רבי יהושע בן לוי: מאי דכתיב (דברים ז יא) 'ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם' - היום לעשותם - ולא למחר לעשותם, היום לעשותם, למחר לקבל שכרם."

עו ישעיהו פרק ב פסוק יא

השכר עצמו הוא תענוגן של נשמות וזאת היא ההטבה, שהיא תכלית הבריאה, כאמור שרצה להיטיב לנבראים. הרי שהרצון העליון שיער במדויק, הטבה שלמה וראויה בכל חלקיה הן מצד המקבל והן מצד האור המושג.

המשמעות היא שתהיה הטבה רבה, גדולה, יקרת ערך ושלמה, באופן שלא תהיה בושה לברואים המקבלים אותה. את הזכות לכך רכשו מצד העבודה שעמלו בעבודת ה' בגילוי הייחוד שהתקיים לקבלת ההטבה.

קבלת ההטבה היא זכות הנעשית ומחייבת נעשה ומצריך מציאות של עבודה, פירוש - דרך ההטבה המזדמנת והמוצעת לנבראים, דורשת את עבודת הנבראים - לעמול על הטבת הייחוד ולהיות חלק בתיקון החזרת הרע לטוב.

נראה מכל האמור כי דרך ההנהגה בשלמותה - שיהיה העלם של השלמות. ההעלם הוא הצמצום ויצירת חסרונות. בסוף התהליך מגיע הגילוי הייחוד השלם, וזהו הדרך והתהליך שנותנים מציאות, מקום וצורך לעבודת המצוות. שכל הנבראים וכל הנהגת מאורעות העולם כולה יסובבו על עניין החזרת הרע לטוב גילוי הייחוד.

ההנהגה היא חוק וכללים בהם מנהיג הרצון העליון ומגלה בסוף כל סיבוביו את אמיתת הייחוד.

הבריאה היא הנבראים שאינם מושלמים. הם רומזים בעצמם מתוך צורך העבודה להשלים עצמם על כללי ההנהגה של השלמת

החסרונות והפיכת הרע לטוב. זה מה שנאמר במאמר הראשון - ועל יסוד זה, גילוי הייחוד וההטבה השלמה בנוי כל הבניין:^{עז}

עז ראה דעת ותבונות אות ל"ו "ואמנם זה הוא מה שיש לנו להאמין באמונה. אך בירור האמת הזאת הוא המתגלה מכל המעשים, מכל הבריות ומכל ההבטחות וכמו שביארנו לעיל. ונמצא, שגילוי יחודו זה הוא מה שרצה בו הרצון העליון, ועל פי כונה זאת חקק חוקות נבראיו; וכל המסיבות אשר גלגל וסבב, הם מה שצריך כדי לבא לתכלית הזוה. והנה נוכל לומר שכל העולם ומלואו, וכל אשר נוכל להתבונן בו, הכל תלוי ועומד על ענין שלימות יחודו ית' שרצה לגלות בפועל לעיני הנבראים האלה. ויולד מזה שכאשר נבין גילוי יחודו זה במה תלוי, נבין גם כן חוקות הנבראים האלה, איך הם מסודרים, ועל מה הם עומדים".

אמונת הייחוד הלכה למעשה

בעניין אופן אמונת הייחוד, כתב הרמב"ם^ע ש"עיקר הצווי שצונו באמונת הייחוד, שנאמין שהפועל המקיים את המציאות בכל יום, הוא סבת המציאות הראשונה, הבורא והיוצר אותה, הוא אחד הפועל את כל אלו, הוא הבורא והוא המקיים וזוהי המשמעות של הפסוק "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד".

ומה שנאמר במצות ייחוד ה', שיקרא גם מלכות שמים, הסיבה לכך היא שמאחר שעל מנת לקבל מלכות שמים חייב קודם לדעת ולהאמין בייחוד ה'.

ועוד כתב בעניין מעלת הייחוד בהלכות קריאת שמע: ומקדימין לקרוא פרשת שמע, מפני שיש בה ייחוד השם: ואהבתו ותלמודו, שהוא העיקר הגדול שהכל תלוי בו.

עח רמב"ם (רבו משה בן מיימון זצוק"ל) הלכות קריאת שמע, פרק א' הלכה ב' "היא הצווי שצונו בהאמנת הייחוד, והוא שנאמין שפועל המקיים המציאות וסבתו הראשונה (בורא ויוצר) אחד, והוא (זוה) אמרו (בתורה) יתעלה (דברים ו-ד) "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד", וברוב המדרשות תמצאם (את ענין הייחוד) אומרים על מנת ליחד את שמי, על מנת ליחדני, ורבים כאלה, רוצים בזה המאמר (לומר) אנחנו אמנם הוציאנו מעבדות ועשה עמנו מה שעשה מן החסדים והטובות על תנאי האמנת הייחוד, כי אנחנו מחוייבים בזה, והרבה מה שיאמרו מצות ייחוד, ויקראו גם כן זאת המצוה מלכות שמים, כי הם אומרים כדי לקבל עליו מלכות שמים, ר"ל ההודאה בייחוד והאמנתו. (בפרשת ואתחנן, מדע הלכות יסודי התורה פרק א'). "ומה הוא קורא? שלוש פרשיות, ואלו הן: "שמע" "והיה אם שמוע", ו"ויאמר". ומקדימין לקרוא פרשת שמע, מפני שיש בה ייחוד השם: ואהבתו ותלמודו, שהוא העיקר הגדול שהכל תלוי בו, ואחריה "והיה אם שמוע", שיש בה צווי על שאר כל המצוות: ואחר כך פרשת ציצית, שגם היא יש בה צווי זכירת כל המצוות"

לעילוי נשמת
רבי רפאל יחיאל עשור זצוק"ל

נולד בשנת: 1939 במרוקו
 נלב"ע ב' ה' סיוון התשל"ד (26.5.1974)

וכך נכתב על מצבתו:

זאת מצבת קבורת האדם גדול בענקים, יניק וחכים איש משכיל
 ואיש מידות גומל חסדים וידו פשוטה לעזרת הזולת.
 בשכלו הטהור חיבר שירים והשאים אחריו לידידיו לקרוביו
 למזכרת. שוקד על דלתות בתי הכנסת ובתי המדרש שומר תורה
 ומצוות ירא ה' ואוהבו

המנוח רפאל יחיאל עשור זצוק"ל

שנקטף באבו בדמי ימיו ה' סיוון התשל"ד 26.5.1974

בהשאירו אחריו אלמנה וארבעה יתומים

ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת
הרב דוד עשור זצוק"ל בן אסתר

על המצה נכתב:

זאת מצבת קבורתו של החכם השלם הזקן הכשר

רבי דוד עשור זצוק"ל

בעלי אבינו וסבינו היקר באדם

מלאכת הקודש הייתה מלאכתו, תורתו היא עסקו ואומנותו
ימים ושנית האריך על ממלכתו, שוחט ובודק אוהב אמת וצדק

לתורה היה פרשן דרשן ופשטן

חבל על האי שופרא דבלי בעפרא

בין תשעים וחמש שנים היה במותו.

ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת

רבי אביחי נחמיה נחום זצ"ל בן אילנה

על המצבה נכתב:

עד הגל הזה ועדה המצבה הזו, כי תחתיה נטמן האברך היקר,
המדוכא ביקורים קשים ומרים

הרב רבי אביחי נחמיה נחום ז"ל

בן יהודה ואילנה

נלב"ע בקציו"ש בעש"ק פרשת לך לך, יב מרחשון תשפ"א
תהא נשמתו צרורה בצרור החיים אמן.

לעילוי נשמת

הרב דוד אוחנה זצ"ל בן מיסה אינס אסתר

נ.ב.ל.ע בערב שבת קודש פרשת כי תבוא י"ט אלול תשפ"א

הספר "מצווה האמונה" יוצא לאור ע"י בית ההוראה "שלמות המשפחה"
בנשיאות הרה"ג חגי שושן שליט"א

בית הוראה ייחודי הנותן מענה הלכתי ומקצועי לשאלות בתחום המשפחה ובכל תחומי ההלכה

המענה ניתן ע"י רבנים מוסמכים ובעלי ידע
בתחום קדושת ושלמות המשפחה

*2873

רבני בית ההוראה זמינים מידי יום חול בין השעות 09.00 בבוקר ל 22.00 בלילה

לנשים - ניתן לקבל מענה ע"י מדריכות הלכה

מאורעות התקופה האחרונה
טלטלו את השגרה של כולנו

זה הזמן לפנות לקבלת טיפול מקצועי

במטיבת"א - מרכז טיפול וייעוץ
במשפחה תורני ארצי
מגוון מומחים בפריסה ארצית

הנחיית הורים

טיפול זוגי

טיפול רגשי

ילדים ונער

צוות המרכז יסייע
בהתאמת סוג הטיפול והמטפל
וילווה אותך לאורך כל התהליך

אפשרות למענה בתשלום מודל

פנו אלינו לקבלת מידע וייעוץ ראשוני:

☎ 0733300610 📞 0733300605

✉ metivta@acft.il 🌐 metivta.org.il

מטיבת"א - שמך את ה-❤️ מרכז

מוקד מטיבת"א

מוקד תורני ארצי
לסיוע נפשי
זוגי ומשפחתי

מענה אישי
ע"י אנשי מקצוע
24 שעות ביממה

אל תתמודדו עם זה לבד

*2837 התקשרו
עכשיו

< פריסה ארצית > בהמלצת רבנים
< סודיות מובטחת >

ללמוד מהטובים ביותר

מנחי הורים חינוכיים

בחסות האוני' הפתוחה
ובאישור אנ"פ שפי", משרד החינוך

טיפול ב-CBT

באישור איס"ה - לבעלי B.A טיפולי בלבד

טיפול זוגי ומשפחתי

תכנית מוכרת ע"י האגודה לטיפול זוגי ומשפחתי

הדרכת חתנים וכלות

באישור הרבנות הראשית לישראל

NLP ודמיון מודרך

הסמכה בינלאומית

הנשרה ליעוץ נישואין ומשפחה

בחסות האוני' הפתוחה, מערך לימודי החוץ

מדריכי נוער בסיכון

בחסות האוני' הפתוחה, מערך לימודי החוץ

אימון אישי - coaching

באישור לשכת המאמנים

סוענות רבנית

באישור ביה"ד הרבני הגדול

פיתוח התנהגות יישומי

תכנית מוכרת ע"י הארגון הבינלאומי - ABAI

ייעוץ רגשי בשילוב אמנותיות

בשיתוף אגודת היועצים והמטפלים במשפחה בישראל

אבחון ייעוץ תעסוקתי

בחסות האוני' הפתוחה, מערך לימודי החוץ

תואר ראשון B.A של האוני' הפתוחה

- פסיכולוגיה - מדעי החברה והרוח - B.Sc במדעים בהדגשת מדעי המחשב, B.A. בניהול וכלכלה

מובילים
מקצועיות
כבר 23 שנה

לפרטים והרשמה: 02-6321620

בית הדפוס 30, ירושלים | ז'בוטינסקי 100, פתח תקווה | האבות 64, באר שבע

YNRCOLLEGE.ORG - RISHUM@YNRCOLLEGE.ORG

מרכז י.נ.ר. - המרכז המוביל והמקצועי ללימודי ייעוץ והנחיה

מובילים חזון ומצויינות

מצוות האמונה והייחוד בהשם הן
הבסיסיות ביותר ביהדות, לכן על כל
יהודי חלה החובה לדעת ולהטמיע אותן
בנפשו ככתוב: "וידעת היום והשבת אל
לבבך כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל
ועל הארץ מתחת אין עוד" (דברים פרק ל'
פסוק ט).

בספר זה ערכנו סקירה תמציתית מספרי
קודש קדמונים ואחרונים העוסקים
בתחום והבאנו את עיקרי הדברים
בתוספת ביאור ובלשון עכשווית.

מטרת הספר היא להקנות ידע מעשי
במרכיבי המצווה, לחדד ולשפר את
תפיסת האמונה בקרב יוצרי הספר. אם
הכתוב ישפיע טוב גם על הקורא מבקש
השם, היה זה שכרנו.

שמערה